Prof. Dr. Faruk K. TİMURTAŞ

UYDURMA OLAN VE OLMAYAN

YENİ KELİMELER SÖZLÜĞÜ

UMUR
KİTAPÇILIK Nuruosmaniye Cad. 25/7
Telefon : 26 35 23 ● Cağaloğlu — İ s t a n b u l

TÜRKÇE'NİN BÜNYESİ
VE
KELİME YAPMA YOLLARI

Dilimizin gelişmesini ve zenginleşmesini sağlamak, yeni kelime ve terimler türetmek, yeni meydana getirilen kelimelerin doğru olup olmadığını anlamak için morfolojik yapı bakımından onu iyice incelemeğe ve bilmeğe ihtiyaç vardır. Dünya dilleri arasında eklemeli (iltisâkî-agglutinante) diller arasında yer alan Türkçenin belli başlı husûsiyetleri şunlardır :

1. Çekim ve kelime teşkili sırasında kelime kökü değişmez. Ekler getirilmek suretiyle isim ve fiil çekimi yapılır ve kelimeler türetilir.

2. Türkçede çekim ve yapım ekleri dâimâ kelime kök ve gövdelerinden sonra gelir. Türkçede ön-ek (préfixe) yuktur. Gramer kategorileri değişiklikleri son-eklerle yapılır.

3. Türkçede kelime kökü umûmiyetle tek heceli olur. Birkaç yapım eki almış kelimelerde tek heceli köke gitmek çok defa mümkündür. Bu tek heceli kök, umûmiyetle fiil kökûdür. Mahdud sayıda câmid isimler dışında, prensip itibariyle kelimeler fiil kökünden türemiş kabul edilmektedir.

4. Kelimelerde eklerin sıralanışı kök + yapım eki + çekim eki şeklindedir : bil-gin-ler-imiz, gül-dür-ücü-ler-e, baş-la-n-gıç-ı, göz-lük-ler-i-n-i.

5. Türkçede her ekin sadece bir fonksiyonu vardır. Bâzı Hind - Avrupa dillerinde olduğu gibi, bir ek hem kemiyet, hem şahıs, hem hal bildirmez.

6. Türkçede bir son-ek (suffixe) bolluğu vardır. Bâzan bir köke 9 ek getirildiği görülmektedir. Türkçe bir «son-ekler dili» dir. Fiil çatıları (binâlar) da eklerle ifâde edildiği için, Türkçede bir keime ile anlatılan mânâ, başka dillerde ancak bir cümle ile ifâde edilir.

7. Türkçede fiil çekiminde bâzı Batı dillerinde olduğu gibi her şahıs için sîga ve şahsı gösteren ayrı ayrı ekler değil, bütün şahısları için tek sîga eki kullanılır; şahıs ekleri sîga ekinden sonra gelir.

8. Türkçede kaidelerin hemen hemen hiç istisnası yoktur. Türk dili gramer bakımından tam bir intizama sahiptir.

9. Türkçenin morfolojik sistemi çok açıktır. Kelimeleri teşkil eden unsurlarda bir değişmezlik ve istiklâl vardır. Kolayca eklere ayrılabilir (çizgi arasında gösterilen). Türkçe kelimeler, Jean Deny'ye göre mozaika benzetilebilir.

Dilimizde de, öbür dillerde olduğu gibi, yeni kelimeler ya türetme (dérivation) veya birleştirme (terkip - composition) yoluyla teşkil edilir. Türetme kelimenin başına veya sonuna birtakım ekler getirmek demektir. Arapça ve Batı dillerinde, bunlar çekimli (tasrifî - flexionelle) oldukları için, kelimenin ortasına da ekler gelebilir. Böyle dillerde kelimenin kökündeki konsonantlar değişmez, vokaller tamâmiyle değişebilir. Türkçede - yukarıda da işâret ettiğimiz gibi - sadece son-ek bulunduğundan, türemiş (müştak - dérivé) kelimeler, bir kelime kökü ile bir teşkil (yapım) ekinden meydana gelirler. Çekim sırasında veya

yeni kelimeler meydana getirilirken, kök asla değişmez. Kelime kökünden önce, başka bitişmeli dillerde olduğu gibi, ön-ek'ler getirilemez. Dilimizde kelime türetmesi ancak köklerin sonuna birtakım ekler getirilmek suretiyle yapılabilir. Birleştirme (tertip) iki veya daha fazla kelimenin bir araya getirilerek yeni kelimeler yapılması yoludur. Birleşik (mürekkep - composé) isimler, isim ve sıfat tamlamaları durumunda veya edat, zarf ve isim grubu şeklinde olurlar : Ayakkabı, boşboğaz, sabaha karşı, en çok, cana yakın gibi. Birleşik fiiller ise, zarf ve isim gruplarıyla, yahut yardımcı fiillerle veya iki fiilin birleşmesiyle yapılır ; üzerine düşmek, can atmak, postu sermek, ayağa düşmek, gözünde tütmek, gözden düşmek, baş etmek, vermek veriştirmek, kırıp dökmek gibi.

Dilimizde yeni kelimeler daha çok türetme yoluyla yapılmaktadır. Kelime kökleri isim veya fiil olduğuna göre, türetme ekleri isme ilâve edilenler ve fiile getirilenler olmak üzere iki büyük bölüme ayrılırlar. Sonra bunlar, meydana getirdikleri kelimenin isim veya fiil oluşlarına göre de ikiye bölünürler. Böylece kelime yapma (teşkil) ekleri isimden isim yapan ekler, isimden fiilen yapan ekler, fiilden isim yapan ekler, fiilden fiil yapan ekler olmak üzere dört bölüm teşkil ederler. Dilimizde bütün bu eker, kelime sonuna getirilir.

Türetme ekleri gördükleri vazife ve taşıdıkları mânâya göre de sınıflandırılırlar. Bunların bir kısmı sıfat yapar, nisbet bildirir; bir kısmı yer ve zaman ifâde eder; başka bir kısmı ise iş, meslek, vâsıta v.s. gösterir. Eklerin birçok mânâ ve fonksiyonu vardır. Bunların ayrı ayrı ve iyice tesbit edilmesi gerekir. Eklere keyfî ve uydurma olarak mânâlar verilemez, başka vazifeler yüklenemez.

Ekler bu iki sınıflandırma dışında ayrıca işlek (canlı), az işlek ve işlek olmayan (ölü) olmak üzere üçe ayrılırlar. Bir dilde yeni kelimeler ancak canlı eklerle meydana getirilebilir. Bu hâl dil ilminin değişmez prensibidir ve durum bütün dillerde aynıdır. Bâzan az işlek bir ekin canlılık kazandığı görülebilir. Fakat bu, nâdir olan bir haldir ve şahısların eseri değildir. Halkın bilmeden, fark etmeden yaptığı; dil kanunlarına uygun olarak kendiliğinden meydana gelen bir keyfiyettir.

Yeni teşkil edilen kelimeler dil kaidelerine uygun oldukları, yâni canlı eklerle ve ekin fonksiyonu ile mânâsına aykırı olmadan meydana getirildikleri takdirde doğrudurlar. Aksi halde bunlar yanlış ve uydurma sayılırlar. Yeni kelimeler meydana getirirken bu noktaya dikkat etmek gerekir. Bugün dili sadeleştirme işinin bir çıkmaza girmesi ve halkın yeni kelimeleri beğenmemesi bundandır. Çünkü «Öztürkçe» ve «Arı Türkçe» adları altında ortaya sürülen kelimelerin çoğu gramer şekli veya mânâ bakımlarından yanlıştır, uydurmadır. Bâzı kelimelerde isme getirilmesi gereken ek fiile, fiile getirilmesi gereken ek isme getirilmiştir. Gramer kaidelerine uygun, mânâca yanlış olmayan yeni bir kelime, uydurma bir kelime değildir. Uydurma kelime yanlış eklerle yapılan; ses, şekil veya mânâca noksan olan kelimelerdir. Eklerin yanlış kullanılması ortaya garip kelimeler çıkarmaktadır.

Eklerin yanlış kullanılmasının ortaya acâip kelimeler çıkardığını, örnekler üzerinde görmek faydalı olacaktır. Bunların birkaçını göstermek umûmî bir fikir verecektir. Meselâ «ilginç» kelimesini ele alalım. Sevinç, korkunç, gülünç, kıskanç örneklerinde görüldüğü üzere «-ç» veya «-nç» olan bu ek, hep fiil köklerine getirilmektedir. Dilimizde «ilgimek» veya «iligmek» şeklinde bir fiil mevcut

olmadığına göre, «ilginç» yanlış ve uydurma bir kelimedir; fiile getirilmesi gereken «-nç» eki bir isim olan «ilgi» kelimlsine getirilmiştir. «Bağımsız» da böyledir. Bağ isim olduğuna göre, fiile getirilmesi gereken «-m» ekinin isim köküne getirilmesi yanlıştır. «Toplum» da öyledir. «Toplu» isimdir. Ayni şekilde geçit, öğüt, binit, umut gibi örneklerden anlaşılacağı veçhile fiil köklerine getirilen ve üstelik işlek te olmayan «-t» ekinin «örgüt, karşıt, bağıt» gibi yeni yapılan kelimelerde isimlere getirilmesi de yanlıştır. Terbiyevî mânâsına kullanılan «eğitsel» kelimesinde ise, isme getirilen ve uydurma olan «-sel» eki, fiil köküne getirilmiş bulunmaktadır. Ekleri bu tarzda yanlış kullanmanın pek çok örneği vardır.

Bir dilde az işlek ve ölü eklerle yeni kelimeler yapılamadığı halde, dilimizde işlek olmayan eklerle de kelimeler meydana getirildiği görülmektedir. Meselâ «zorun» böyle bir kelimedir. Kışın, yazın gibi zaman mânâsı taşıyan birkaç kelimede görülen, zarf fonksiyonuna sâhip, işlek olmayan «-n» ekinin «zor» kelimesine getirilmesi yanlıştır. Bu kelime ek bakımından olduğu gibi, mânâ bakımından da doğru değildir. «Zor olarak, zorla» mânâsı ifade eden kelime «mecbûrî» kelimesine karşılık olamaz. «Zorunlu» ve «zorunluluk» kelimeleri ise büsbütün yanıştır. Çünkü, zarf meydana getiren «-n» ekinden sonra «-lu» eki getirilemez. Bütün bunların dışında «zor» kelimesi farsça asıllı bir kelimedir. Arapça asıllıdır diye «mecbûrî» kelimesini atıp, farsça bir kelimeye işlek olmayan bir ek ilâve ederek yeni bir kelime meydana getirmenin bir mânâsı olmasa gerektir.

Dilimizin bünyesini, kelime kökünün ve eklerin ne olduğunu bilmeyen kimseler, Türkçede mevcut olmayan eklerle de yeni kelimeler yapmaktadırlar. Meselâ dilimizde

nisbet ifade eden bir «-sal, -sel» eki bulunmadığı halde, bu eklerle kelimeler meydana getirilmektedir. (Uysal ve kumsal gibi bir iki kelimede görülen ek, nisbet mânâsı ifâde etmemektedir). Ayrıca nisbet için kullanılan bu «-sal, -sel» eki, bâzan «-al -el», bâzan sâdece «-l» şekline girmektedir. Toplum-sal, bölge-sel, gen-el, öz-el; siyasa-l, doğa-l gibi. Bunlardan «-al, el» fransızca, «-sal, -sel» ve «-l» uydurmadır. Dilimizde böyle nisbet ekleri yoktur. Ayni şekilde, «okutman, eğitmen» örneklerinde olduğu gibi fâiliyet ifâde eden ve fiil köklerine getirilen «-man, men» eki de uydurmadır. Şişman, kocaman gibi birkaç kelimede görülen ek ölü bir ektir ve böyle bir mânâ taşımamaktadır. Başka bir uydurma ek de «-ç» dir. Dilimizde isim köküne getirilen bir «-ç» eki bulunmamasına rağmen «araç» kelimesi teşkil edilmiştir. (Doğrusunun aracı olması gerekir). Ayni ekle yapılan «gereç» kelimesi ise, Türkçede mevcut olmayan «gere» kökünden meydana getirilmiştir.

Bâzan yalnız ek bakımından değil, mânâ bakımından da yanlış kelimeler teşkil ediliyor. Bunlardan da birkaç örnek vermek uygun olacaktır. «Vicdan» karşılığı «bulunç» ileri sürülmüştür. «Vicdan»ın terim ve deyim olarak «bulmak» ile hiçbir ilgisi yoktur. Fakat, vicdan kelimesi Arapça aslında «bulmak» mânâsına gelen bir kelimeden türediği için, kelimenin bizde kullanılan mânâsı düşünülmemiştir. Arapçadan aynen tercüme etmek suretiyle uydurulmuş, mefhûm göz önünde tutulmamıştır. «İlişki» kelimesi de mânâ bakımından uygun değildir. Bu kelime «münâsebet» karşılığı olamaz. İlgi «alâka» demek olduğuna göre, «ilişki» olsa olsa «taallûk» mânâsına gelir. «İzlemek» kelimesinin bir tiyatro eserini, bir filmi seyretmek, görmek, bir mûsikî parçasını dinlemek mânâsına kullanılması da hatâlıdır. Çünkü izlemek «izinin arkasından gitmek, aramak»

mânâsı ifade eder. İzlemek yaşayan dilde «hayvanın veya eşkiyanın izini aramak, tâkip etmek» sûretinde kullanılır. Bu sebeple «tâkip etmek»in ancak maddî sahadaki karşılığı olabilir. Perdede, sahnede ve televizyon ekranında bir oyun, bir film izlenmez ; seyredilir, görülür.

Bir dilde yeni kelimeler dilin bünyesine uygun; yâni ses, şekil ve mânâca doğru olarak teşkil edilmelidir. Böyle olduğu takdirde bunlar uydurma değil, usûlüne uygun olarak türetilmiş kelimeler sayılırlar. Her dilde her zaman yeni kelimeler türetilebilir. Bu o dilin, canlılığını ve gelişmesini gösterir. Türkçemiz kelime türetmek bakımından son derece zengin ve kudretli bir dildir. Ne var ki, dili sâdeleştirmek ve zenginleştirmek maksadiyle meydana getirilen kelimelerin büyük bir kısmı, dilin yapısına dikkat edilmediği için yanlıştır. Halbuki dilimiz yeni kelime türetilmesine son derece elverişli ve müsâittir.

TÜRKÇE'DE TÜRETME VE EKLER

Bütün dillerde çekim (tasrif) ve yapım (teşkil) olmak üzere iki çeşit ek bulunduğu mâlûmdur. Çekim ekleri isim çekim (déclinaison) ekleri ve fiil çekim (conjugaison) ekleri olmak üzere ikiye ayrılır. Orta öğretim dilbilgisi derslerinde «takı» adıyla anılan çekim ekleri isim ve fiillerin çeşitli hâllerini, zaman ve sîgaları, şahısları gösterirler. Bunlar kelimelere yeni bir mânâ kazandırmayan, sâdece onları işleten, cümle içerisinde çeşitli hâllere girmesini sağlayan eklerdir. Çekim ekleri ile bir dilde yeni kelime hemen hemen türetilmez. Kelime türeten ekler teşkil ekleridir. Burada teşkil ekleri üzerinde duracağız.

Daha önce belirttiğimiz üzere, dilimizde kelime yapma ekleri, isim veya fiil kök ve gövdelerinin sonuna getirilmektedir. Yâni Türkçe'deki türetme ekleri son-ek (suffixe) mâhiyetindedir. Kelime kök ve gövdeleri isim ve fiil olduklarına ve meydana gelen kelimeler de yine isim ve fiil durumunda bulunduklarına göre, Türkçe'de 4 türlü teşkil eki mevcut demektir. Bunlar şöylece sıralanır :

1. İsimden isim yapan ekler,
2. İsimden fiil yapan ekler,
3. Fiilden fiil yapan ekler,
4. Fiilden isim yapan ekler.

Bu eklerle yapılan kelimeler de böylece dört kısma ayrılırlar :

1. İsimden türemiş isimler,
2. İsimden türemiş fiiller,
3. Fiilden türemiş fiiller,
4. Fiilden türemiş isimler.

İSİMDEN İSİM YAPAN EKLER

İsimden isim yapan eklerin başlıcaları şunlardır :

1. -lık, -lik (-luk, -lük) eki :

Dilimizin en işlek eklerindendir. Bu ek ile pek çok kelime türetilmiştir ve türetilmektedir. Ekin çeşitli fonksiyonları vardır :

a) Yer isimleri yapar : Yem'den yem-lik, saman'dan saman-lık, Arnavut-luk gibi. Bir şeyin orada çok olduğunu gösterir : ağaç'tan ağaç-lık, kum'dan kum-luk, taş-lık, kömür-lük gibi.

b) Mücerred isimler yapar: İnsan-lık, akıllı-lık, güzel-lik, arkadaş-lık, dost-luk, üzgün-lük gibi. (Bu fonksiyonu ile ek, sıfatlardan da sonra gelmekte ve onları mücerret isimler hâline getirmektedir. Kelime türetmesinde sıfatlar isimler gibi telâkkî edilir).

c) Bir şeye mahsus olanı gösterir, sıfat ve isim olarak kullanılan kelimeler yapar: gece-lik (elbise), yaz-lık (ev), dolma-lık (biber), turşu-luk (patlıcan), ay-lık (kira) gibi.

ç) Müşahhas isimler, âlet ve eşya isimleri yapar : ağız-lık, diz-lik, tuz-luk, kol-luk, göz-lük gibi.

2. -cı, -ci; -çı, -çi (-cu, -cü; -çu, çü) *eki*

İşlek bir ektir. Şu fonksiyonları vardır:

a) Meslek isimleri yapar: çay-cı, gazete-ci, balık-çı, simit-çi, oyun-cu, üzüm-cü, yoğurt-çu, süt-çü gibi.

b) Bir işin, bir hâlin itiyad şekline gelmesini gösterir: kavga-cı, yalan-cı, inat-çı uyku-cu, sulh-çu, gürültü-cü, yaygara-cı gibi.

3. -lı, -li (-lu, -lü) *eki*

Bu da işlek eklerdendir, çeşitli fonksiyonları vardır:

a) İsimlerden sıfat yapar: akıl-lı, değer-li, tuz-lu, süt-lü gibi.

b) Memleket, şehir ve yer isimlerine gelerek nisbet bildiren isimler yapar: İran-lı, İzmir-li, Beşiktaş-lı, Fatih-li, Trabzon-lu gibi.

4. -sız, siz (-suz, -süz) *eki*

Yukarıdaki -lı, -li ekinin menfi (olumsuz) şeklidir. Onun birinci fonksiyonu ile ilgili olarak aksi mânâda sıfatlar yapar: akıl-sız, değer-siz, tuz-suz, süt-süz gibi

5. -ça, -çe (-ca, -ce) *eki*

İşlek eklerdendir. Aslında çekim eki olan bu ekin fonksiyonları şunlardır:

a) Millet ve kavim isimlerine gelerek o milletin kullandığı dili ve lehçeyi gösterir: Fars-ça, Türk-çe, Fransız-ca, İngiliz-ce gibi.

b) Sıfatlara gelerek hâl veya miktar zarfları meydana getirir: akıllı-ca (akıllı olarak veya az akıllı), güzel-ce (güzel şekilde veya az güzel), yavaş-ça, sessiz-ce gibi. Hâl

zarflarında vurgu sondan bir önceki hecede, mikdar zarflarında ise son hecededir.

c) Görelik, yakışırlık bildiren zarf yapar: insan-ca (insana yakışır şekilde), erkek-çe, bilgin-ce, baba-ca, kardeş-çe, arkadaş-ça, ben-ce (bana göre).

6. -ki eki

İşlek eklerdendir. Şu fonksiyonları vardır:

a) Zaman bildiren kelimelere doğrudan doğruya gelir ve o zaman içinde olmak durumu bildirir: akşam-ki, dün-kü, şimdi-ki, yarın-ki, bugün-kü gibi.

b) Yer bildiren kelimelere geldiği zaman, o kelimenin lokatif (-da, -de) hâlde bulunması gerekir. Getirildiği kelimenin gösterdiği yerde mevcut olmak hâlini ifâde eder: masada-ki, ev-de-ki, dışarı-da-ki, sen-de-ki gibi.

c) Genitif ekli kelimelere getirildiği zaman, âitlik gösterir: benim-ki, babamın-ki, Alinin-ki, bakkalın-ki, onun-ki, kapıcının-ki gibi.

İSİMDEN FİİL YAPAN EKLER:

İsimden fiil yapan bellibaşlı ekler şunlardır:

1. -la, -le eki

Çok işlek bir ektir. İsimden fiil yapan eklerin en mühimi ve en işlek olanıdır. Her türlü isme getirilerek onlara fiil mânâsı kazandırılır. Pek çok örneği vardır: su-la-mak, süs-le-mek, hatır-la-mak, iş-le-mek, baş-la-mak gibi. Bu ekin fiilden fiil yapma ekleri ile genişletilmiş şekilleri de dilimizde çok kullanılmaktadır: can-lan-mak, kir-len-mek,

okıl-lan-mak (dönüşlülük ifâde edenler); şaka-laş-mak, mektup-laş-mak, bir-leş-mek (müşâreket ifâde ederler), güzel-leş-mek, âdi-leş-mek, Avrupalı-laş-mak, makine-leş-mek, dar-laş-mak (müşâreket ifâde ederler) gibi :

2. *-da, -de eki*

Birden fazla heceli taklidî (onomatope) kelimelere gelerek bunlardan fiil meydana getirir. Az işlek eklerdendir: şırıl-da-mak, gümbür-de-mek, tıkır-da-mak gibi.

3. *-ar, -er eki*

Az işlek eklerdendir. İki fonksiyonu vardır :

a) Renk isimlerine gelerek bunlardan fiiller meydana getirir : ak'tan ağ-ar-mak, mor-ar-mak, sarı'dan sar-ar-mak, yeşil'den yeş-er-mek, kızıl'dan kız-ar-mak, kara'dan kar-ar-mak, gök'ten göğ-er-mek gibi.

b) Değişik mânâda fiiller yapar : baş-ar-mak, yaş-ar-mak, ev-er-mek, su'dan suv-ar-mak gibi.

4. *-sa, -se eki*

Az işlek eklerdendir. Umûmiyetle arzu etmek, saymak (addetmek, kabul etmek) mânâsında fiiller meydana getirir : su-sa-mak, garip-se-mek, mühim-se-mek gibi.

Ekin genişlemiş şekli olarak -(ı)msa-, -(i)mse- şekli de görülür : az-ımsa-mak, ben-imse-mek, küçük'ten küç-ümse-mek gibi.

FİİLDEN FİİL YAPAN EKLER

Fiilden fiil yapma eklerinin çoğu, bina (çatı) mânâsı ifâde eden eklerdir. Çok işlektirler.

1. -l- eki

Pasiflik (iş ve harekete mâruz kalma) ve meçhul (fâili bilinmeme) binâsını ifâde eder: yaz-ıl-mak, kır-ıl-mak, aç-ıl-mak (kapı), tart-ıl-mak, sev-il-mek, ver-il-mek, diz-il-mek gibi.

Ek bâzan dönüşlülük mânâsı da taşır: aç-ıl-mak (çiçek vs.), üz-ül-mek, çek-il-mek gibi.

2. -n- eki

Dönüşlülük mânâsı ifâde eder. Kendi kendine yapma ve kendi kendine olma mânâsı taşıyan fiiller meydana getirir: giy-in-mek, tara-n-mak, yıka-n-mak, soy-un-mak, döv-ün-mek gibi.

Sonu -l- ve vokalle biten fiillerin pasif ve meçhul şekli -l- yerine -n- ile yapılır: bil-in-mek, kıl-ın-mak, oku-n-mak, başla-n-mak gibi.

3. -ş- eki

Müşâreket (ortaklaşma) mânâsı ifâde eder. Bir iş ve hareketin iki veyâ daha çok fâiller arasında ortaklaşa ve topluca yapıldığını gösterir: yaz-ış-mak, gül-üş-mek, uç-uş-mak, sev-iş-mek, koş-uş-mak, ağla-ş-mak gibi.

Bu ek bâzan dönüşlülük mânâsı da taşır: kız-ış-mak, tut-uş-mak, güzelle-ş-mek gibi.

4. -dır, -dir (-tır, -tir) eki

Ettiricilik (faktitif) mânâsı ifâde eder. İş ve hareketin başkasına yaptırıldığını gösterir: yaz-dır-mak, ye-dir-mek, yapış-tır-mak, gecik-tir-mek, dol-dur-mak, öl-dür-mek, coş-tur-mak, küs-dür-mek gibi.

5. -r- eki

Faktitif mânâsı ifâde eder: yat-ır-mak, iç-ir-mek, doğ-ur-mak, kaç-ır-mak gibi.

6. -t- eki

Bu ek te faktitif eklerindendir. Bâzı tek heceli fiillere ve birden fazla heceli fiillerden vokalle bitenlere bu ek getirilir: söyle-t-mek, uzat-mak, kork-ut-mak, ak-ıt-mak gibi.

FİİLDEN İSİM YAPAN EKLER

Türkçe'de pek çok fiilden isim yapma eki vardır. Fiilden yapılan isimlere fiil müştakları veyâ türemiş isimler adı verilir. Fiillerden isim türetilmesi, Türkçe için çok önemli bir noktadır. Çünkü, dilimizde bütün türetmelerde umûmiyetle tek heceli bir fiil kökü esas olarak alınır.

Çok kullanılan fiilden isim yapma ekleri şunlardır:

1. -mak, -mek eki

Bu ek ile mastarlar meydana getirilir. Mastarlar umûmiyetle bir hareket, oluş ve işin mücerred ismi olurlar: yaz-mak, koş-mak, bil-mek, ver-mek, büyü-mek gibi.

Bir ekin esas fonksiyonu mücerret fiil ismi meydana getirmekle beraber, bâzan müşahhas mânâda isimler de yapar: çak-mak, kay-mak, ye-mek gibi.

2. -ma, -me eki

Bu ek ile de mastar anlamında hareket ismi yapılır: unut-ma, bil-me, gül-me, kır-ma, çirkinleş-me gibi.

Aynı ekle bâzı müşahhas isimlerin de meydana getirildiğini görmekteyiz: çek-me, in-me, dondur-ma, dal-ma, bas-ma gibi.

3. -ış, -iş eki

Bu ek ile yapılan kelimeler de mastar mânâsında hareket ismi olarak kullanılır ve umûmiyetle hareket ve oluşun tarzını bildirirler: bak-ış, yürü-yüş, bil-iş, bekle-yiş, gül-üş, yaşa-yış gibi.

4. -(ı)m, -(i)m eki

Fiil ismi yapan bu ekin iki fonksiyonu vardır:

a) Yalnız bir defâda veya bir hamlede yapılan iş ve hareketi ifâde eder: at-ım, iç-im, tat-ım, yud-um gibi.

b) Umumî mânâda hareket ismi veya müşahhas isim meydana getirir: al-ım, sat-ım, geç-im, giy-im, kuşa-m, biç-im gibi.

5. -gı, -gi (-gu, -gü); -kı, -ki eki

Bu ekin çeşitli fonksiyonları vardır:

a) Âlet isimleri yapar: kes-ki, as-kı, sür-gü, yay-gı gibi.

b) Müşahhas ve mücerret isimler yapar: say-gı, ver-gi, çiz-gi, sev-gi gibi.

6. -ak, -ek eki

Oldukça işlek bir ektir, şu fonksiyonları vardır:

a) Yer isimleri yapar: yat-ak, kon-ak, sığın-ak, bat-ak gibi.

b) Âlet isimleri meydana getirir: bıç-ak, ölç-ek, tara-k, ele-k gibi.

c) Sıfatlar yapar: kork-ak, dön-ek, ürk-ek gibi.

7. -ı, -i, -u, ü eki

İşlek ektir, çeşitli mânâlarda isimler meydana getirir : say-ı, koş-u, kork-u, ölç-ü, yaz-ı, yap-ı, çevir-i gibi.

8. -ç, -ınç, -inç eki

Oldukça işlek ektir. İki fonksiyonu vardır :

a) Mücerret isimler yapar: sevin-ç, usan-ç inan-ç, kıvan-ç, kazan-ç gibi.

b) Sıfatlar yapar: gül-ünç, kork-unç, kıskan-ç, gibi.

9. -gaç, -geç, -gıç, -giç eki

Çeşitli fonksiyonları vardır :

a) Âlet isimleri yapar : kıs-kaç, süz-geç gibi.

b) Değişik anlamda isim ve sıfat yapar: dal-gıç, bil-giç, utan-gaç gibi,

10. -(ı)n, -(i)n eki

Az işlektir. Çeşitli mânâda müşahhas isimler yapar : yığ-ın, ek-in, sök-ün, tüt-ün, gel-in, düğ-ün gibi.

11. -ıcı, - ici (-ucu, -ücü) eki

Bu ek ile umûmiyetle bir işi meslek veya îtiyad hâlinde yapanı gösteren sıfatlar meydana getirilir : al-ıcı, sat-ıcı, ailen-ici, yak-ıcı, kes-ici, vur-ucu, kır-ıcı, at-ıcı, bin-ici gibi.

Türkçe'de kelime türetme eklerini dört bölüm hâlinde göstermiş oluyoruz. Teşkil eklerinin bellibaşlıları ve işlek olanlarını aldık. Az işlek ve ölü olanlarına yer vermedik. Bir dilde yeni kelimeler ancak işlek (canlı) eklerle ya-

pılabilir. Yeni meydana getirilen kelimelerin şekil bakımından doğru olması mutlaka lâzımdır. Fakat, bu kâfi değildir. Türetilen kelimelerin mânâ ve mefhum bakımından da hatâsız olması îcâb eder. Ayrıca bunların, dilin ses bakımından da estetiğine uygun olması aranır. Ancak bu şartları taşıyan kelimeler doğru sayılırlar. Öbürleri, yâni bu şartlara uymayan kelimeler uydurma ve yanlış kelimelerdir. Yeni kelimeler türetilirken bu hususların gözden uzak tutulmaması gerekir.

UYDURMA OLAN VEYA YANLIŞ KULLANILAN KELİMELER İÇİN AÇIKLAMALI ÖRNEKLER

Daha önceki bahislerde Türkçe'de kelime yapma yolları (türetme) meselesi üzerinde durmuş, dilimizin yapısını, eklerin çeşitlerini göstermeğe çalışmıştım. Yeni türetilen bir kelimenin doğru olabilmesi için bilinen bir kökten canlı (işlek) bir ekle yapılması, ekin fonksiyonuna göre mânâsının uygun olması icab etmektedir. Ayrıca teşkil edilen kelimenin ses bakımından da güzel olması lâzım gelmektedir. Bu dört şartı ihtivâ etmeyen yeni türetilmiş bir kelime doğru değildir; hatâlıdır veya uydurmadır. Uydurma ve yanlış kelimeler dilin gramerine aykırı olarak türetilen kelimelerdir. Dilin yapısına uygun ve mânâca da elverişli olan kelimeler uydurma değil, türetilmiş (müştak) kelimelerdir. Normal yolla türetilen ve dile mal olan kelimelerle; ek, mânâ ve ses bakımından yanlış olan uydurma kelimeleri birbirine karıştırmamak gerektir.

Örnek olmak üzere dikkat çekici yanlış ve uydurma kelimelerin neden yanlış ve uydurma olduklarını belirmek ve izah etmek faydalı olacaktır.

ARAÇ, GEREÇ

Husûsiyle Millî Eğitim ile ilgili konu ve hususlarda bu iki kelimeye sık sık yer veriliyor, «ders araçları ve gereçleri» gibi. Araç «vâsıta», gereç «malzeme» mânâlarına kullanılıyor. Her iki kelime de teşekkül bakımından yanlıştır. Çünkü, ekleri gramer kaidelerine aykırıdır, kökleri ise aydınlık değildir. Kelimeler ilk bakışta «-aç, eç» ekiyle yapılmış hissini vermektedir. Fakat, kendilerine yakıştırılmak istenen mânâlara dikkat edilirse, «-ç» ekiyle türetildikleri ortaya çıkmaktadır. Halbuki, dilimizde bir «-ç» eki mevcut değildir. Tokaç, güleç gibi birkaç kelimede görülen «-aç, -eç» eki ise işlek bir ek olmaktan uzaktır ve onun gibi bir fonksiyona sahip olduğu bilinmemektedir.

Araç kelimesine «vâsıta» mânâsı verilmek istendiğine göre, kelimenin kökü, bir isim durumunda olan «ara» dır. Ara kelimesine olsa olsa «-cı» eki getirilerek «aracı» kelimesi yapılabilir. Nitekim yaşayan dilde böyle bir kelime vardır ve «vâsıta, mutavassıt» mânâsına gelmektedir.

Gereç kelimesini izah etmek hiç mümkün değildir, o büsbütün uydurmadır. Böyle bir kelime teşkil etmek için Türkçe'de «lâzım gelmek, lüzumlu olmak» mânâsına bir geremek fiilinin mevcut olması îcab eder. Halbuki, böyle bir fiil yoktur. Germek şeklinde bir fiil mevcut olmakla beraber, mânâ itibâriyle bununla münâsebeti bulunmamaktadır. Kelime «gerek» ten türetilmiştir. Gerek'ten «k» yi atarak «-ç» veya «ek» i atarak «-eç» getirilmiştir. Bu tâmâmiyle keyfî bir tasarruftur. Türkçe'de böyle bir kaide yoktur. Demek ki, araç ta gereç te uydurma kelimelerdir.

KOŞUL

Şart mânâsına kullanılan bu kelime de birkaç bakımdan yanlıştır. Bir kere Türkçe'de fiilden isim yapan bir «-ul» veya «-l» eki yoktur. Kumul, çökül gibi bir iki mahallî kelimede böyle bir ek görülmekle berâber işlek değildir ve fiil köklerine değil isim köklerine getirilmektedir.

Koşul eki bakımından yâni gramer cihetinden yanlış olduğu gibi, mânâ itibâriyle de hatâlıdır. Koşmak fiilinin ifâde ettiği mânâ *şart'a uymamaktadır.* Koşmak kelimesi dilimizde daha çok «hayvanı çekeceği *vâsıtaya bağlamak*» mânâsına kullanılır: Atı arabaya koşmak gibi. Kelimenin ayrıca «bir şeyi berâber iş görmesi için birinin yanına katmak» ve mecâzen sürmek, «ileri sürmek» mânâları da bulunmaktadır. Böylece «birini işe koşmak» ve «şart koşmak» gibi kullanışlar ve deyimler ortaya çıkmıştır. Şart koşmak deyiminde mânâ şart kelimesi üzerindedir, koşmak yardımcı durumdadır; esâsen deyim bir birleşik fiil mâhiyetindedir. Bir birleşik kelimede aslî kelimeyi atıp yardımcı durumda olan kelimeden yeni bir kelime teşkîl edilemez. Teşkîl edilen kelime, hangi kelimeden türetilmişse ancak onun mânâsını ifâde eder; terkip içerisinde bulunan diğer kelimenin mânâsını taşıyamaz. Koşul kelimesi, eki yanlış olmakla berâber, sâdece koşmak fiili ile münâsebeti olan bir mânâ taşıyabilir. Hiçbir zaman şart kelimesi ile aynı mânâya gelemez.

İşte koşul kelimesi böylece şekil (gramer) bakımından uydurma, mânâ cihetinden yanlıştır.

BİREY, UZAY

Dilimizde işlek, hattâ az işlek bir «-ay, -ey» eki yoktur. Sâdece halk ağızlarında ve Eski Anadolu Türkçesi

devresinde bulunan birkaç kelimede (kuzey, güney, iley gibi) kalıplaşmış olarak görülmektedir. Bütün dillerde yeni kelimeler işlek (canlı) eklerle yapılırlar. İşlek olmayan eklerle, hele ölü ve kalıplaşmış eklerle yeni kelimeler türetilemez. Halbuki, son zamanlarda ne olduğu bilinmeyen bu «-ay, -ey» ekiyle pek çok kelime teşkîl edilmiştir. Bunlardan birey «ferd», uzay «fezâ», deney «tecrübe», düzey «seviye», yüzey «satıh» kelimeleri en çok kullanılanlarıdır. Menşei ve mâhiyeti bilinmeyen bu ek; birey, düzey, yüzeyde bir, düz ve yüz gibi isim köklerine, uzay ve deney'de uzamak ve denemek gibi fiil köklerine getirilmiştir. Üstelik fiil köklerine getirilen ek «-ay, -ey» değil «-y» dir (uza-y, dene-y). Bir kere bir ek hem isim, hem fiil köklerine getirilemez. Sonra ek «-ay, -ey» midir, yoksa sâdece «-y» midir, o da belli değildir. Ayrıca birey ve uzay «ferd» ve «fezâ» kelimelerini mânâ ve mefhum bakımından da karşılayamamaktadır. Bu sebeplerle birey, uzay, deney, düzey, yüzey ve bunlara benzeyen kelimeler yanlış, daha doğrusu ekin ne olduğu bilinmediği için uydurmadır. Bir ara matematik terimi olarak böley, çarpay kelimeleri kullanılırdı. Bunlar daha sonra bölme, çarpma şekline sokularak düzeltilmiştir.

SOYCUL

Eki mânâ bakımından yanlış olan kelimelerden biri de «soycul» dur. Bu ek az işlek bile olmayan eklerdendir ve «tavşancıl», «balıkçıl» gibi birkaç kelimede kalıplaşmış olarak görülmekte ve daha çok «düşkün, alâka duyan, mensup» mânâsı vermektedir. Hattâ balıkçıl ve tavşancıl kelimelerine «balık yiyen», «tavşan yiyen» mânâlarında bulunmaktadır. Canlı bir ek olmadığına ve mânâ yönünden elverişli bir fonksiyona sahip bulunmadığına göre, «-cul»

eki ile kelime türetmek doğru değildir. Soycul «asîl» mânâsına kullanılmak isteniyor. Yaşayan dilde «soylu» kelimesi mevcut olduğundan, yeni bir «soycul» kelimesine zâten ihtiyaç yoktur.

Bu ekle yapılan bir de «adamcıl» kelimesi vardır, fakat ifâde etiği mânâ değişiktir. Kelimeye Şemseddin Sami Kamûs-ı Türkî'de «adam yiyen, adamdan ürken vahşî; fazla ünsiyet dolayısıyle insanın üzerine gelen hayvan» mânâları vermiştir. İkinci mânâ ile üçüncüsü birbirini tutmamaktadır. Günümüz lûgatlarında adamcıl'a verilen mânâ «insandan ürkmeyen, insana alışmış olan, insana sokulan» dır. Bu sûretle eski kullanılışla, yeni kullanılış arasında büyük bir fark doğmuştur. Meselâ, Mehmed Âkif kelimeyi «insandan kaçan, vahşî» mânâsına kullanmıştır.

Huyu dersen, bir adamcıl ki sokulmaz adama...

Bugün adamcıl'ın yanında bir de «insancıl» kelimesine yer verilmektedir. Bu da adamcılın yeni mânâsına uyacak şekilde «insana düşkün, insanı seven, hümanist» demek oluyor. Adamcıl kelimesinin iki ayrı mânâsı teşekkül etmiş iken, bir de insancıl kelimesi türetmek yerinde olmamıştır.

YAŞAM, YAŞANTI

Yaşam ve yaşantı kelimeleri de hatâlı türetmeler sonunda ortaya çıkmıştır. Bunlardaki yanlışlık şekilden (ekin şeklî durumundan) değil, ekin fonksiyon ve mânâsından, mefhumdan ileri gelmektedir. Dilimizde işlek bir «-m» eki bulunmakla berâber, bunun ifâde ettiği mânâ sınırlıdır. Bu ekle daha çok fiillerden hareket ismi yapılır. Bunlar bir defâda yapılan iş ve hareketi gösterirler; bir içimlik ayran,

bir atımlık barut gibi. Yaşam kelimesi ekin bu fonksiyonuna göre «bir kere yaşama» demek olur. Halbuki yaşam «hayat» yerine kullanılıyor. Aslında hayat mefhûmu ile yaşamak kelimesinin ifâde ettiği mânâ arasında fark vardır. Bunlar ayni şeyler değildir. Hayat, yaşama, yaşayış, ömür, canlılık, dirilik birbirleriyle münâsebeti olan kelimelerdir. Fakat, başka başka mânâlar taşımaktadırlar.

Yaşantı kelimesinde de, kelime türetilirken ekin fonksiyon ve mânâsına dikkat edilmemiştir. Bu «-ntı» eki ile daha çok hoş olmayan, bayağı sayılan ve menfî olan mânâlarda kelime yapılmıştır: süprüntü, kaşıntı, kuruntu, bulantı, kusuntu, çarpıntı, sıkıntı, kırıntı gibi. Üstelik bu ek işlek de değildir. İşlek olmayan ve menfî mânâda fiil ismi yapan «-ntı» ekiyle teşkil edilen «yaşantı» kelimesi hayat'ın değil, olsa olsa «kötü bir hayat, mâcerâlı bir yaşayış» ın karşılığı olabilir.

Yaşam ve yaşantı kelimeleri telâffuz bakımından da hoş değildir. Bunların hayat kelimesi yerine kullanılması her bakımdan yanlıştır. Arada nüans bulunmakla beraber, yerine göre ve îcab ediyorsa hayat kelimesi bir yana bırakılıp yaşama ve yaşayış kelimeleri kullanılabilir.

ÖYKÜ :

Hikâye karşılığı kullanılan bu kelimenin ne olduğu belli değildir. Dilimizin ne târihî devirlerinde, ne de bugünkü lehçelerinde böyle bir kelime vardır. Eski ve yeni hiçbir metinde öykü kelimesine rastlanmamaktadır. Kelimenin etimolojik îzâhını yapmak mümkün değildir. Öykü şeklinde bir kelime türetmek için, Türkçede öymek veya öykmek şeklinde bir fiilin bulunması îcâb eder. Böyle bir fiil ise

yoktur. Bu kelimenin nasıl teşkîl edildiği belli değildir. Belki de hikâye kelimesinin halk ağızlarında aldığı hikye, hakye, hekye, hiyke şekillerine benzetilerek yapılmış. Dilimizde öykünmek (ağızlarda özgünmek, öykenmek, övkünmek gibi şekilleri de görülmektedir) diye bir fiil varsa da bu, «taklid etmek, birinin söz ve hareketini taklîd ederek alay etmek» mânâsına gelmektedir, hikâye ile bir münâsebeti bulunmamaktadır. Eski Türkçe devresi metinlerinde (meselâ Dîvânü Lügati't-Türk'te) bir de ötmek «geçmek» ve ötgünmek «arzetmek, büyüklerden bir dilek istemek» fiillerinden gelme ötkünç kelimesi bulunmakta ise de, bununla da öykü kelimesi arasında bir ilgi kurmak imkânı yoktur. Dilimizde -kü ve -ü bulunmakla berâber, öymek veyâ öylemek fiilleri bulunmadığı için, öykü kelimesi ek bakımından değil, kök olarak yanlıştır ve uydurma kelimelerin tipik bir örneğidir.

DEĞİNMEK :

Son yılların moda kelimelerinden biri de «değinmek» tir, «temas etmek» mânâsına kullanılıyor. Halbuki dilimizde temas etmek'in karşılığı «dokunmak» tır. Dokunmak hâlis Türkçe olduğu halde, onun kullanılmayıp konuşma ve yazılarda «değinmek» e yer verilmesi, dilbilgisi ve şuûrundan, Türkçe sevgisinden mahrum bulunulduğunu göstermektedir. Değinmek kelimesi şekil yönünden değil, mânâ bakımından yanlış kelimelerdendir. Bu kelime Eski Anadolu Türkçesi devresi metinlerinde (XIV., XV. asır yazarlarının eserlerinde) «erişmek, yetişmek, varmak» mânâsına kullanılmaktadır. Değinmek'in ve kökü olan değmek'in bu devirde «dokunmak» mânâsı yoktur. Bugün bile değmek kelimesi, meselâ «eli tavana değmiyor» gibi kalıplaşmış

sözlerde yine «ermek, yetişmek» mânâsı ifâde etmektedir. Değmek kelimesinin «dokunmak» mânâsına da gelmesi bir hayli yenidir. Değinmek kelimesi ise, Türkçe'de hep «erişmek, yetişmek» mânâsına kullanılmıştır. Dokunmak mânâsına kullanılması dönüşlü (mütâvaat) olması dolayısıyle, dil mantığı bakımından doğru değildir. Çünkü temas etmek'te dönüşlülük mânâsı bulunmamaktadır. «Temas etmek» herkesin bildiği Türkçe'leşmiş bir kelime olduğu için, onu kullanmakta sakınılacak bir şey yoktur. Fakat, o kullanılmak istenmiyorsa yerine «dokunmak» veya «değmek» kelimeleri kullanılabilir. Değinmek kelimesinin kullanılması, yukarıda açıkladığımız sebepler dolayısiyle, yanlıştır.

EGEMEN :

«Hâkim, hüküm süren» mânâsına kullanılan egemen ve «hüküm sürme, hâkimiyet» mânâsı verilen egemenlik, hem kök hem de ek bakımından yanlış olan kelimelerdendir. Bir kere Türkçe'mizde «yapan, eden, olan» mânâsı ifâde eden bir «- man, - men» eki mevcut değildir. Böyle bir ek Almanca, İngilizce gibi Batı dillerinde görülmektedir. Farsçadaki «- mend» eki de bu mânâyadır. (Farsça ek dilimizde bâzı kelimelerde «- man» şekline girmiştir. Meselâ Yunus Emre'de görülen danışman kelimesi dânişmend'den bozmadır ve «bilgin» mânâsına gelmektedir.) Dilimizde şişman, kocaman gibi pek az sayıdaki kelimelerde görülen «- man» ekinin etimolojik îzâhı yapılamamaktadır. Esâsen bu kelimelere eski metinlerde tesâdüf edilmiyor. Hâsılı Türkçe'de «- man, - men» eki olarak işlek veya az işlek bir ek yoktur. Egemen kelimesinin böylece eki yanlıştır, kökü olan ege'nin ise ne olduğu belli

değildir. Eski Anadolu Türkçesinde sâhip mânâsına «eye» şeklinde bir kelime bulunmakla berâber (günümüz dilinde iye sûretinde diriitilmiştir), «ege» diye bir kelimenin varlığı ileri sürülemez. Belki bâzı Doğu Türkçesi lehçelerinde y/g değişikliği dolayısıyle «ege» şekli görülebilir. Ege'nin ağa'dan geldiği düşünülebilirse de böyle bir değişikliği bir sebebe bağlamak mümkün olamaz. Böylece egemen kelimesinin ek ve kök bakımından yanlış olduğu açık olarak anlaşılmaktadır. Türkçe'de böyle bir kelime mevcut olmamıştır. Son yılların ortaya çıkardığı egemen, Fransızca *hegemon* kelimesinden bozmadır, Türkçe ile ilgisi yoktur. Egemenlik ise, hegemoni kelimesine karşılık kullanılmaktadır.

DOĞA, DOĞAL

Tabiat kelimesi yerine «doğa», tabiî yerine «doğal» getirilmek isteniyor. Doğa ve doğal kelimeleri, şekil bakımından olduğu kadar mefhûm bakımından da yanlış olan kelimeler için iyi bir örnek teşkil etmektedir. Bir kere dilimizde nisbet ifâde eden «-l» diye bir ek yoktur; «-sal, -sel» ve «al, -el» nisbet ekleri de mevcut değildir. Doğa kelimesi doğmak fiilinden «-a» eki ile yapılmış bir kelimedir. Bu «-a» ekinin ne olduğu açık olarak belli değildir. Fiil köklerine getirilen «-a» eki zarf - fiil (koş-a koş-a) veya istek (yaz-a) eki olabilir. Birkaç kelimede görüldüğü gibi, fiilden isim yapma eki de olabilir. Fakat, işlek bir ek değildir. Hatta işlek bile sayılamaz. Kalıplaşmış şekilde birkaç kelimede bulunan cansız bir ektir. Halbuki, bir dilde yeni kelimeler ancak canlı (işlek) eklerle yapılabilir. Doğa kelimesi şekil yönünden olduğu gibi mefhûm yönünden de

yanlıştır. Çünkü, Türk milletinin inanışına göre, tabiat kendi kendine meydana gelmemiş, doğmamış yaratılmıştır. Durum böyle olunca doğa değil «yaratıla» demek gerekir. Tabiatın ayrıca «huy, mizaç» mânâsı da vardır, bunu «doğa» hiç karşılayamaz. «Tabiî» kelimesinin de «tabiate mensûp» ve «normal» olmak üzere iki mânâsı vardır. Şeklen yanlış olan doğal, «normal» in karşılığı olamaz. Başka dillerde meselâ Fransızcadaki gibi mefhûm olan natürel ve normal'i «doğal» ile karşılamak mümkün değildir. Doğal kelimesini «tabiata mensûp» mânâsından ayrı olarak «normal» için de kullananlar, iki defâ yanlış yapıyorlar demektir.

UYDURMA EK (-RI)

Eklerin yanlış kullanılması (fiil köküne getirilmesi gerekenin isim köküne getirilmesi veya aksi), mânâ ve fonksiyonlarının değiştirilmesi, başka dillerden alınması, başka dillerdekine benzetilerek yapılması gibi durumlar dışında doğrudan doğruya uydurulan ekler de görülmektedir. Meselâ Fâzıl Hüsnü Dağlarca'ya ait şu mısrâlarda **(Gece utanrı giderim — Dağlara yanrı giderim — Duyar inanrı giderim)** geçen utanrı, yanrı, inanrı kelimelerindeki «-rı» eki böyle eklerdendir. Türkçede «-rı» diye bir ek yoktur. Bunu doğrudan doğruya yazar uydurmuştur. Ölü eklerden kelimeler yapılır, eklerin vazife ve mânâları birbirine karıştırılırken bir de ek uydurulursa, dil tamamiyle altüst edilmiş olur. Buna kimsenin hakkı yoktur. Ek uydurmak, kök uydurmakla dil zenginleşmez. Bir anarşi ortaya çıkmış olur. Yazarlar yalan yanlış ek ve köklerle kelime uyduran kimseler değil, kelimeleri en güzel şekilde kullanan, bunlara gerekirse yeni mânâlar kazandıran kişilerdir.

İMGE — SİMGE

Fransızca'ya benzetilerek uydurulan kelimelerden biri de imge'dir, «hayâl, tasvir, şekil, imaj» mânâsına kullanılıyor. Dilimizin hiçbir devresinde ve hiçbir metninde imge kelimesi görülmez. Türkçe'de «im» diye bir kelime bulunmakla berâber, bu «işâret, nişan, iz, alâmet, parola» mânâlarına gelmektedir. İşlek, hattâ az işlek olan bir «-ga, -ge» eki ise mevcut değildir. Sâdece başka, özge gibi iki kelimede görülen bu cansız ekle elbette yeni kelime türetilemez. Esâsen im «hayâl, tasvir» mânâsı ifâde etmemektedir. İmge kelimesi, «hayâl, şekil» mânâsına gelen Fransızca «image» kelimesinden, ortadaki a harfi atılmak sûretiyle meydana getirilmiştir, tamâmiyle uydurmadır. Simge kelimesi ise imge'ye benzetilerek yapılmıştır, uydurmanın da uydurmasıdır. Simge «işaret, remiz» yerine kullanılmaktadır. Bu iki kelime eki de kökü de yanlış olan ve yabancı bir kelimeye benzetilerek uydurulan kelimelerdendir.

SERÜVEN

«Mâcerâ, sergüzeşt» yerine kullanılan serüven kelimesi birkaç bakımdan yanlıştır. Önce ses bakımından üzerinde duralım. Dilimizin ses yapısına göre, ilk hecede «ö, ü» bulunmadığı takdirde, daha sonraki hecelerde «ü» sesi bulunamaz. Kelimenin ilk hecesinde «e» olduğundan, ikinci hecede «i» bulunması gerekir ve böylece kelimenin ses bakımından doğru sayılması için «seriven» şeklinde olması lüzûmu ortaya çıkar.

İkinci olarak şekil yönünden de «serüven» Türkçenin yapısına uygun değildir. Çünkü, kelimenin ekleri ve kökü

belli değildir. Dilimizde ser diye bir isim kökü ve «-üven» veya «-ven» şeklinde bir ek mevcut değildir. Mechûl bir kökten ne olduğu bilinmeyen bir ekle yapılmış olan bu kelimenin Türkçe olmadığı muhakkaktır. Olsa olsa serüven, baş mânâsına gelen farsça «ser» kelimesiyle yine farsça bir ekten türemiş ve sonradan telâffuzu bozulmuş bir kelime olabilir.

Serüven kelimesi Anadolu halk ağızlarında ve Türkçe'nin öbür lehçelerinde yoktur. Sâdece Kırgız Türkçesinde «serüen» şeklinde görülüyor (Bk. Radloff Lûgatı). Bu duruma göre serüven, farsça bir kelimenin bozulmuş şeklinden başka bir şey değildir. Nitekim mâcerâ mânâsına gelen «sergüzeşt» kelimesi de yine farsça asıllıdır ve baş demek olan «ser» ile yapılmıştır.

Herkesin bildiği mâcerâ kelimesini kullanmak istemiyorsak, ne idüğü belirsiz «serüven» kelimesine yer vermemeli, canlı dilde bulunan meselâ «baştan geçen» gibi deyimleri tercih etmeliyiz.

ZORUNLU, ZORUNLULUK

Farsça asıllı kökten yapılmış uydurma kelimelerden biri de ««zorunlu» ve «zorunluluk» tur. «Mecbûrî, mecbûriyet», «zarûrî, zarûret» karşılığı olarak kullanılmaktadır. Aslında zûr şeklinde olan (zûr-ı bâzû : kol kuvveti gibi) ve dilimize *zor* şeklinde yerleşmiş bulunan kelime «güç, kuvvet» mânâsı ifâde etmektedir. Zorun kelimesini uyduranlar, zor'u Türkçe zannetmişlerdir. Halbuki, dilimizde «z-» ile başlayan kelime yoktur. Türkçede kelime başında «z-» sesi bulunmamaktadır.

Zor kelimesi Türkçeleşmiş olmakla beraber, yine de

bundan zorun ve zorunlu kelimeleri türetilemez. Çünkü isim köklerine getirilen «-n» işlek bir ek değildir, kış-ın, ilk-in gibi bâzı kelimelerde kalıplaşmış olarak görülür ve «ile, olarak» mânâsı verir. Bu duruma göre, zorun «zorla, zor olarak» demek olur. Zorunlu ve zorunluluk ise bundan yapılmıştır. Hem zorun'a, hem zorunluluk'a «mecbûriyet, zarûret» mânâsı verilmesi (sorum ve sorumluluk'ta olduğu gibi), işi daha da karıştırmıştır. Bütün dillerde kelimelerin kısa söylenişi esas olduğuna göre, zorun ile birlikte zorunluluk'un da kullanılması büsbütün yersizdir. Bir çeşit kekemeliktir.

«Bu işi yapmak zorundasınız» misâlindeki zor'dan sonra gelen «-n» ekini, zorun kelimesindeki «-n» ile karıştırmamak gerekir. «Zorundayım, zorundasınız» gibi örneklerde geçen «-n» iyelik eklerinden sonra kullanılan yardımcı, bağlayıcı bir sestir (eski tâbirle nûn-ı vikâye), bir kelime yapma eki değildir. Anlaşılan zorun kelimesini uyduranlar bu iki «n» ekini karıştırmışlar, iyelik eklerinden sonra «n» kullanılmasına aldanmışlardır.

Zor kelimesi Türkçe'de ayrıca «müşkil, güç» mânâsına da kullanılmaktadır. Bu bakımdan zorun, zorunlu kelimeleri başka karışıklıklar da meydana getirmektedir. Farsça asıllı bir kök ve ölü bir ekle teşkil edilen zorun, zorunlu, zorunluluk kelimelerini dile sokmakta bir mânâ ve lüzum yoktur. Arapça asıllıdır diye «zarûret, zarûrî» ve «mecbûrî, mecbûriyet» i beğenmeyip atmak ve yerine Farsça asıllı bir kelimeden yeni bir kelime uydurmak son derece garip bir harekettir. Bunun dili zenginleştirmekle bir münâsebeti olduğu asla ileri sürülemez.

KAPSAM, KAPSAMAK

Son yılların moda kelimelerinden kapsam «şümûl, ihtivâ, ihâta, istiâb», *kapsamak «şâmil olmak, ihtiva etmek»* karşılığı kullanılıyor. Şümûl, ihtivâ ve bilhassa istîâb kelimeleri eskimiş olduklarından elbette zamanla kullanılıştan düşecekler, yerlerini yeni kelimelere bırakacaklardır. Ne var ki, bu yeni kelimeler herkesin bildiği, canlı dilde bulunan kelimeler olmalıdırlar. Yaşayan Türkçede kapsamak ve kapsam diye kelimeler yoktur. Şümûl ve ihtivâ kelimelerinin canlı dildeki karşılıkları «içine alma, kaplama» dır. Dilimizde canlı olan, herkesin kullandığı kaplamak kelimesi varken, bunu kullanmayıp kimsenin bilmediği kapsamak kelimesine yer vermek, millete ve diline ters düşmekten başka bir şey değildir.

Dilimizde, isim köklerine getirilen «-sa-» eki «istek» «arzu» bildirir. Meselâ susamak «su arzu etmek, su istemek» demektir. Bu duruma göre, kapsamak «kap arzu etmek» mânâsına gelir. Yaşayan dilde (günümüzün Türkiye Türkçesinde) şâmil olmak, ihtivâ etmek mânâsına bir kapsamak kelimesi bulunmamaktadır. Türkiye Türkçesi dışındaki bâzı lehçelerle ilgili eski metinlerde kapsamak kelimesine rastlanılmakla beraber, bu belki de bir yanlış okuyuştan ortaya çıkmıştır.

Şümûl ve ihtivâ kelimelerini kullanmayacaksak, bunların yerine «içine alma, kaplama» gibi canlı dilde bulunan kelimelere yer vermeliyiz.

PARK YAPMAK

Yüzyıllar boyu kullanılan ve artık Türkçeleşmiş bulunan Arapça ve Farsça asıllı kelimelere karşı düşmanlık gösterenler, Batı dillerinden gelen kelimelere nedense aynı

hassaslıkla davranmıyor. Gereksiz yere bir sürü Fransızca, İngilizce kelime dilimize girmiş bulunuyor. Bu arada Türkçe kelimelerle terkipler yapılarak dilimizin tabiîliği, güzelliği bozuluyor. Dilimizin şivesine, işleyiş tarzına aykırı olan böyle bileşik kelimelerden biri «park yapmak» tır. *Taşıma* araçlarını, husûsiyle otomobilleri muvakkaten bir yerde bırakmak mânâsına kullanılıyor. Yapmak kelimesinin yardımcı fiil olarak kullanılması bir hayli yenidir. Dilimizde geçişli olarak daha çok «etmek, eylemek, kılmak» yardımcı fiilleri kullanılmıştır. Yapmak eskiden beri kendi gerçek mânâsiyle (meydana getirmek, *imâl etmek*, bina etmek) metinlerde geçmektedir. Ancak son zamanlarda Fransızca faire fiilinin têsiriyle yapmakta «etmek» fonkşiyonunda yardımcı fiil durumuna girmiştir. Fakat böyle kullanışlar dilimiz için yanlış ve halkımız için sevimsiz olmuştur. Bu sebeple Türkçe'mizde park yapmak denemez, olsa olsa park *etmek denebilir*. *Park yapmak* denince, bir bahçe, park meydana getirmek mânâsı anlaşılır.

Her bakımdan yanlış olan park *yapmak* sözü bir yana bırakılmalı, «beklemek, durmak, arabayı bırakmak» gibi kelimelerden, sözlerden biri kullanılmalıdır.

BEKLEME YAPILMAZ

Yapmak fiili Türkçe kelimelere de getirilmekte ve bâzan çok acâyip şekiller ortaya çıkmaktadır. Meselâ, İstanbul'daki dolmuş duraklarında şu levhalar göze çarpıyor: «Dolmuş indirme ve bindirme yeri — Bekleme yapılmaz», Türkçe'de bekleme yapılmaz denilemez. Büyük hatâdır. Etmek gibi yardımcı filler yabancı asıllı isimleri masdar şekline sokarlar. Dilimizde beklemek fiili mevcût olduğuna göre, «bekleme yapılmaz» denmesi, çirkin bir kullanıştır, «beklenmez» demek gerekir. Trafik kaidelerine uymak

kadar, dilin kaaidelerine uymak da îcâb eder. Hattâ dil kaaideleri, trafik kaaidelerinden daha mühim ve üstündür, milletin varlığı yönünden daha hayâtîdir.

ÖZGÜR, ÖZGÜRLÜK

Hür ve hürriyet kelimeleri yerine kullanılan özgür ve özgürlük gerek şekil, gerek mânâ ve mefhûm yönlerinden yanlıştır. Kelimenin kökü öz olduğuna göre, «gür»ün ne olduğunu tâyin etmek icab eder. Dilimizde gür diye bir ek yoktur. Olsa olsa bu «bol, çok, fazla» mânâsına gelen sıfattır. Öz ve gür isim cinsinden kelimeler olduğundan özgür şekli ekle yapılan bir türetme değil, iki kelimeyi yan yana getirerek ortaya çıkarılan bir birleştirme (terkip) tir. Türkçede, sıfat tamamlanan hâriç; isimler ek almadan birbirine bağlanamaz, tamlama veya birleşik kelime hâline getirilemez. Özgür bir sıfat tamlamasından kalıplaşmış birleşik isim olmadığına göre, bir ekin düşmüş olduğu düşünülebilir. 15 yıl kadar önceki bir yazımda özgür kelimesini açıklarken, bunun «özü gür» olabileceğini söylemiştim. Muhterem hocamız Abdülkadir İnan, sonra Türk lehçelerinden birinde böyle bir kelime bulunduğunu ve bunun «müstehid» mânâsına geldiğini tesbit etti. Böylece özgür kelimesi hem şekil bakımından, hem de — özü gür'den geldiği kabul edilse bile — mânâ ve mefhûm yönünden, yanlıştır. Esasen bunu ortaya süren Dil Kurumu'nun sözlüklerinde bile istikrarlı bir durum yoktur. «Türkçe Sözlük» te özgür ve özgürlük hem hür ve hürriyet'in, hem serbest ve serbestî'nin karşılığı olarak gösterilmiştir. Ayrıca serbest ve serbestî'nin karşılığı olarak gösterilmiştir. Ayrıca serbest ve serbestî kelimeleri için erkin ve erkinlik kelimelerine de yer verilmiştir. Halbuki, 1935 te neşredilen

«Türkçe'den Osmanlıcaya Cep Kılavuzu»nda özgür'e «âzâde, muhtar, serbest, serâzâd» mânâları verilmiştir. Ergin»'in «müstakil», erkinlik'in «istiklâl» karşılığı gösterildiği Kılavuzda, «özgen» hür, «özgenlik» hürriyet mânâlarına gelmektedir. Kurum'un 1934 te hazırlanan «Tarama Dergisi» nde de özgür ve özgürlük kelimeleri bulunmamakta, sâdece hürriyet mânâsına «erkinlik» geçmektedir. Böylece hür ve hürriyet kelimesine sıra ile erkin - erkinlik, özgen - özgenlik ve özgür - özgürlük karşılıklarının verildiği ve hürriyet mefhûmunun «âzâde, muhtar, serbest, serâzâd olmak» mefhûmlarıyle karıştırıldığı görülmektedir. Dil anarşisi işte böyle tutarsızlıkla ve hatalar sonunda ortaya çıkmaktadır. Şekil ve mefhûm bakımlarından yanlış olan özgür ve özgürlük kelimeleri hür ve hürriyet'in yerini tutamamaktadır, tutamıyacaktır.

BAĞIM, BAĞIMSIZLİK

Şekil bakımından yanlış olan bağım ve bağımsızlık kelimeleri istiklâl ve müstakil yerine kullanılıyor. Bağ kökünden türetildiği anlaşılan kelimenin şekil bakımından yanlışlığı, itiraz edilemeyecek derecede açıktır. Çünkü, Türkçemizde isimlerden sonra gelen bir «- m» eki yoktur. Çok işlek olan ve kendisiyle pek çok kelime türetilen «-m» eki, fiil köklerine gelmektedir. (Al-*mak'tan*. al-ım, seç-mek'ten seç-im gibi). Dilimizde «bağ-mak» diye bir fiil bulunmadığına göre, bağım ve bağımsızlık şeklinde kelimeler türetilemez. Türetilirse yanlış ve uydurma olur. Bağımsız kelimesi, sadece, bakımsız kelimesinin fonetik değişikliğe uğrayan şekli olabilir. (Türkçede iki sesli arasındaki k'lar yumuşayıp ğ olmaktadır : toprak-ı toprağı, *ak'tan ağarmak* gibi).

Dil Kurumu sözlüklerinde bu kelimelerde de yine bir tutarsızlık, kararsızlık ve karışıklık vardır. Bugünkü Türkçe Sözlük'te istiklâl ve müstakil karşılığı bağımsızlık ve bağımsız kelimeleri yer aldığı halde, daha önceki Cep Kılavuzu'nda istiklâl için «erkinlik, yadbağınç», müstakil için «ergin, bağımsız» denmiştir. Metinler ve halk ağızlarından derlenmiş kelimelerden meydana gelen Tarama Dergisi'nde ise «bağımsız» kelimesi bulunmadığı, istiklâl karşılığı «başına buyrukluk, buyurganlık, kendi başına olma» gibi kelimeler gösterildiği gibi, «erkinlik» te hürriyet yerine kullanılmıştır. Hâsılı neyin ne demek olduğu, hangi kelimenin karşılığı olarak kullanılacağı iyice tesbit edilememiştir. Nasıl türetildiği belli olmayan ve «kimseye tâbi olmayan» mânâsı verdiği ileri sürülen bağımsız kelimesi, «m»- ile bağımsız şekline sokulmuş ve «müstakil» yerine kullanılmağa başlanmıştır. Şekil itibariyle tamamiyle yanlış olan bağımsızlık'ın istiklâl kelimesine karşılık olmadığı, o mefhûmu ifade edemediği apaçık görülmektedir. Aslına bakılırsa istiklâl kelimesine bu mânâ ve mefhûmu biz Türkler vermişizdir. Kelime Arapçada başka mânâya kullanılmakta ve kök itibariyle «kıllet» den gelmektedir.

Yanlış ve uydurma olan bağım ve bağımsızlık kelimeleri kullanıldığı takdirde, hatıra ve değerleri çok yüksek olan İstiklâl Harbi ve İstiklâl Marşı'na gölge düşmeyecek midir ?

UYGAR, UYGARLIK

Mânâ ve şekil bakımından yanlış olan ve nasıl türetildiği açıklanamayan kelimelerden biri de uygar'dır. Uygar «medenî» uygarlık «medeniyet» karşılığı kullanılıyor. Türkçede fiilden isim teşkil eden «-gar» şeklinde bir ek

bulunmadığına göre, bu kelime uydurmadır. Cep Kılavuzu devrinde medenî ve medeniyet kelimeleri için «soysal» ve «soysallık» kelimeleri uydurulmuştu. Bu tutmayınca uygar ve uygarlık öne sürüldü. Hiçbir metin ve sözlükte bulunmayan bu uygar kelimesinin, uygur sözünden geldiği, daha doğrusu yanlışlıkla getirildiği düşünülebilir. Uygur Türkleri yerleşik medeniyetin, şehir medeniyetinin öncüsü oldukları için, uygur kelimesinin medenî mânâsı ifade ettiği kabul edilebilir. Nitekim, 1934'teki Tarama Sözlüğü'nde uygur'a «medenî, mütemeddin» mânâsı verilmiştir. Anlaşılan sonradan el yazısında «u» ile «a» nın karışması sonunda, yâni yazıdaki hata dolayısıyle, bu uygar kelimesi ortaya çıkmıştır. Uygar kelimesinin başka şekilde izah edilmesi mümkün değildir. Bu uydurma kelimenin yerine medenî ve ondan genişletilen uygarlık yerine medeniyet'in kullanılması doğru ve isabetli olur. Arapça şehir mânâsına gelen medîne kelimesinden meydana getirdiğimiz *medeniyet* kelimesi, bizim malımızdır. Çünkü, Araplar medeniyet mefhûmu için başka kelime kullanmaktadırlar. Kaidelere uyyun olarak türetilen medenî ve medeniyet kelimeleri, ne olduğu bilinmeyen uygar ve uygarlık'tan daha Türk'çedir.

KANI

Kanaat yerine kullanılan «kanı» kelimesi, oldukça yayılmış olmakla beraber, birkaç bakımdan hatâlıdır. Önce, ek aldığı zaman, «kan» kelimesine benzemekte ve bir ses karışıklığına meydan vermektedir. Böylece meselâ «kanıma göre şöyledir» denince, bu sözde kelimenin ilk anda «kan» mı, «kanı» mı olduğu anlaşılamamaktadır.

Ses bakımından karışık ve sağlam olmayan bu «kanı» kelimesi mânâ ve mefhûm bakımından da yanlıştır. Kan-

mak kelimesinin birkaç mânâsı bulunmaktadır. Bunlardan birisi «doya doya içmek» tir, su için kullanılır. Kanmak kelimesinin bir başka mânâsı aldanmaktır, «Sakın aldanma, inanma, kanma» sözünde olduğu gibi. İşte kanı kelimesini, kanmak'ın bu mânâsından getiriyorlar. Kanı kelimesi, kanmak kökünden «-ı» teşkil eki ile yapıldığı için yanlış olmamakla beraber, mefhûm yönünden isâbetli değildir. Çünkü, «kanaat» te aldanma mânâsı yoktur. Kanaat «görüş, inanış» demektir. Nitekim «iknâ etmek» te kandırmak değil, «inandırmak, kendi görüşüne getirmek» mânâsı taşımaktadır.

Halkın da bildiği kanaat'in atılamıyacağı ve onun yerini «kanı» nın alamıyacağı kanaatindeyim. Bu kanaatte olmayanlar «kanı» yı değil, «görüş» ve «inanış» ı kullanmalıdırlar. Zira, yaşayan dilde «kanı» diye bir kelime yoktur; kanaat, görüş ve inanış vardır. Kanmak fiilinden yapılan kanı, olsa olsa «kanma, aldanma» mânâsına gelebilir.

OLASILIK

İhtimâl kelimesinin yerini kapmağa çalışan «olasılık» da uydurma kelimelerdendir. Olmak yardımcı fiilinden «-ası» ve «-lık» ekleriyle teşkil edilen kelime «olacaklık» mânâsına gelebilir. Çünkü, «-ası» gelecek zaman bildiren bir partisip (sıfat-fiil) ekidir; göresi, giyesi (orta hece düşmüş giysi olmuştur) gibi. Olacaklık mânâsı, ihtimâl mefhûmunu karşılamamaktadır. İhtimâl için belki «olabilirlik» denebilir.

Olasılık kelimesinin «ihtimâl» i ortadan kaldırabileceğine ihtimâl verilemez. Olabilir diyenler de yine ihtimâli düşünüyorlar demektir.

UĞRAŞ, DÜŞÜN

Dilimizde türetmeler isim ve fiil köklerine getirilen eklerle yapılır, hiçbir ek getirilmeden yeni kelimeler türetilemez. Son zamanlarda kelime köklerine hiçbir ek getirilmeden bâzı yeni kelimelerin meydana getirildiği görülmektedir. Bunlardan oldukça çok kullanılanları uğraş ve düşündür; biri «meşguliyet», öbürü «fikir» yerine kullanılıyor.

Türkçemizde ek almayan fiil kökleri 2. şahıs emir şeklini gösterir. Bu duruma göre uğraş uğraşmak'tan, düşün düşünmek'ten emir olur. Fiilden isim yapmak için köke birtakım ekler getirmek gerekir. Böylece uğraşmak fiilinden uğraşma, uğraşış, uğraşı gibi; düşünmek kökünden düşünme, düşünüş, düşünce ve düşünü gibi isimler türetilebilir.

Meşguliyet ve fikir kelimelerini kullanmak istemeyenler hiç olmazsa uğraş ve düşün değil, uğraşı ve düşünü demelidirler.

BELLEK

Bir psikoloji terimi olarak okul kitaplarında yer alan bellek, artık az da olsa bâzı yazarların kalemiyle gazetelere de girmiş bulunuyor. Bellek «hâfıza» demekmiş. Bellemek fiilinden «-k» eki ile yapılan kelime, şekil bakımından yanlış olmamakla beraber, mânâ ve mefhûm yönünden hatâlıdır. Bellemek «öğrenmek, bilmek» mânâsı ifade eder. Hâfıza ise öğrenmek değil, öğrenilen şeylerin zihinde sak-

lanmasını sağlayan meleke demektir. Hâfıza mefhûmunda öğrenilen, bilinen şeylerin zihinde saklanması hususu bulunmaktadır. Esasen hâfıza «hıfz» kökünden gelir ki, saklama-koruma mânâsındadır (Muhafaza da ayni kökle ilgilidir).

Millet hâfızasını kaybetmedikçe ve bellemek'in «öğrenmek» mânâsına geldiğini unutmadıkça, hâfıza yerine «bellek» demeyecektir.

ANLAK

Söylenişi çirkin ve mefhûm bakımından yanlış olan kelimelerden biri de «anlak» tır, «zekâ» yerine kullanılıyor. Zekâ, yalnızca anlamak mânâsı ifade etmez. Anlamak zekânın hususiyetlerinden biridir. Anlamak zekânın bir yönünü teşkil eden «idrâk» ile ilgilidir. Zekâ'yı da, İdrâk'i de «fehm» i de, «zeyreklik» i de hep anlamak fiili ve ondan yapılan isimlerle karşılamak uygun olmaz. Nüansa ve mefhûmlara dikkat etmek gerekir.

Anlak kelimesinin tutunacağını sanmıyorum. Milletimiz «anlak» ı kabul edecek kadar zekâdan mahrum değildir.

KUŞKU

Yerinde kullanılmayan, mânâ ve mefhûm yönünden isabetli olmayan bir kullanılışa sokulmak istenen kelimelerden biri de «kuşku» dur. Kuşku'ya «şüphe karşılığı veriliyor. Halbuki, dilimizde ötedenberi mevcut olan kuşku «vehim, vesvese, işkil» mânâsı taşımaktadır. Bunlarda bir korku, çekinme, sakınma, beklenmeyen ve hoş olmayan bir şeye uğrama endişesi mânâları bulunmaktadır. Şüphe

ise bir şeyin doğru olup olmadığını bilmemek, tereddüde düşmek demektir. Şüphe'de bir hususun gerçekliğinden emin olamamak mânâsı mevcuttur. Şüphe ile kuşku mânâ ve mefhûm bakımından tamamiyle birbirinden ayrıdır.

Şüphenin yerini kuşku'nun tutamıyacağından hiç şüpheniz olmasın. Bunun için kuşku duymağa değmez.

ETKİ

«Tesir» karşılığı kullanılan ve son zamanlarda bir hayli yayılmış ve yerleşmiş bulunan «etki» de uydurma kelimelerdendir. Etki'nin yanlışlığı şekil bakımından değil, mânâ ve kavram yönündendir. Kelime, «-ki» ekiyle yapıldığı ve «-ki» eki fiilden isim meydana getiren işiek eklerden olduğu için, şekil cihetinden doğru görünüyor ise de mânâ bakımından hatâlıdır. Çünkü, etki'nin kökü «etmek» kelimesidir. «Etmek» tek başına mânâsı olmayan yanında bulunduğu isim ve sıfat mâhiyetindeki kelimeleri fiil hâline getiren bir yardımcı fiildir. Yardımcı fiillerden prensip îtibariyle yeni kelimeler türetilmez.

«Yapmak» mânâsı ifâde eden «etmek» kelimesi, bâzan halk ağızlarında, zikredilmesi uygun olmayan veya ayıp sayılan kelimelerin yerini tutmak üzere kullanılır. Meselâ, büyük ve küçük abdestini yapmak «etmek» kelimesiyle anlatılır. Böyle bir kullanılış İstanbul ağzında ve yazı dilinde de görülür. Nitekim Mehmed Âkif'in «Âsım» adlı eserinde (Safahât VI) manzum ilm ü haber kısmında bu şekilde bir kullanılış vardır: «-Üstüne etmek - Edeydi keşke», İşte bu kullanılış ile Güney illerimizde etki, «çocuk kakası» mânâsına gelmektedir.

Halk ağızlarında etki, yerini tuttuğu kelimelere göre,

başka mânâlar da vermektedir. Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanmış bulunan «Söz Derleme Dergisi» nden etkinin Gelibolu, Mustafa Kemâlpaşa (Bursa), Edirne ve İstanbul ağızlarında «eziyet, cefâ, zulüm»; Muğla'nın Ahıköy ağzında «büyü» mânâsına geldiği anlaşılmaktadır. Hiçbir ağızda etki'ye «tesir» mânâsı verilmemiştir. Bu mânâ sonradan Kurumca uydurulmuştur.

Mânâ ve kavram bakımından yanlış olan etkiden etkili, etkililik, etkilemek, etkimek gibi kelimeler de meydana getirilmiştir. Bunlar da ayni sebeplerle yanlıştır. «Tesir etmek, tesirde bulunmak» mânâsına kimya terimi olarak kullanılan «etkimek» ise, büsbütün yanlıştır. Çünkü, bir isim olan etki kelimesi ayni zamanda fiil kökü olamaz, «etki-» şeklinde bir fiil kökü Türkçenin yapısına aykırıdır. Ne kadar yayılırsa yayılsın etki'nin «tesir»e tesir edeceği ve onu tesirsiz hâle getirerek ortadan kaldıracağı düşünülemez.

ETKEN, ETKİN

Etken ve etkin kelimeleri de ayni şekilde «etmek» yardımcı fiilinden türetilmiş bulunuyor. Bunlar da ayni sebepten uydurmadırlar. Etken kelimesi ««müessir, âmil, mâlûm (fiil)», etkin kelimesi «faâl, fâil» mânâlarına kullanılmaktadır. Fiilden sıfat yapma ekleri olan «-ken» ve «-kin» ayni mâhiyette, ayni mânâ ve fonksiyona sâhip eklerdir. Bunlar arasında ne gibi bir fark görülmüştür ki, ayrı ayrı mânâda etken ve etkin kelimeleri türetilmiştir ? Bunu açıklamak kolay değildir. Etken ve etkin kelimeleri telâffuz bakımından ancak bir ses farkı taşımaktadır. Bu da bir kusurdur. Bunlar mânâ ve mefhûm yönünden yanlış oldukları gibi, bu bakımdan da sakattırlar.

NEDEN

Yanlış kullanılan kelimelerden biri de neden'dir. «Sebep» yerine konmak isteniyor. Gazete ve radyolarda sık sık geçtiği için, oldukça yaygın hâle gelmiş bulunan neden'in, şeklen hatâlı tarafı yoksa da kullanılışı yanlıştır. Neden kelimesi dilimizde eskiden beri mevcut olmakla beraber, sebep mânâsına isim olarak kullanılan kelime değil, bir soru zarfıdır. Belirsizlik bildiren «ne» zamiriyle bir isim çekim eki olan «-den» ekinden meydana gelen «neden?» öteden beri soru zarfı olarak kullanılmakta ve «hangi sebepten dolayı ?» mânâsı vermektedir. Neden'in isim olarak ve sebep mânâsına kullanılması uygun olmamıştır. Kelime, «-den» eki bir kelime teşkil eki olmayıp bir çekim eki olduğu için, yalnız kullanılış ve mânâ bakımından değil, şekil cihetinden de kusurludur. Bir soru zarfı olarak «neden?» şekil yönünden yanlış olmadığı halde, sebep mânâsına bir isim olarak kullanılmak istenen «neden» şekil ve yapı itibariyle hatâlıdır.

Sebep kelimesi birçok deyim ve birleşik sözlerde geçmektedir. Bu gibi sözlerde «sebep» yerine «neden» i koyduğumuz zaman ortaya garip şeyler çıkmaktadır. Meselâ «sebepsiz yere üzülüyorsunuz» yerine «nedensiz yere üzülüyorsunuz» veya «Kim sebep olduysa Tanrı'dan bulsun» yerine «Kim neden olduysa Tanrıdan bulsun denmesi tuhaftır. Ayni şekilde «sebepli sebepsiz» yerine «nedenli nedensiz», «bu hareketinize sebep ne?» yerine «bu hareketinize neden ne?» ve «hangi sebepten işi bıraktınız?» yerine «hangi nedenden işi bıraktınız?» denmesi garip kaçmaktadır. «Sebeplenmek» yerine «nedenlenmek» denemiyeceği de ortadadır. «Sebeb-i vücud» un karşılığı ise, neden'le hiç verilemez. Örnekleri istedi-

ğimiz kadar arttırabiliriz. Bütün bunlar sebep yerine nedenin kullanılmayacağını çok açık olarak ortaya koymaktadır.

Sebep yerine «neden» kullanılırken işlenen başka bir hatâ sebep'le ayni mânâya gelen ve bâzen küçük nüanslar taşıyan dîğer kelimelerin tamâmiyle ihmâl edilmesidir. Ortaya «neden» çıktıktan sonra dolayısıyle, ötürü gibi kelimeler unutulmuştur. Halbuki bunlar, özbe öz Türkçe kelimelerdir. Bunların terk edilmesi Türkçeyi fakirleştirmiştir. Bu kelimelerin de neden'le karşılanması doğru değildir. Meselâ «fırtına nedeniyle vapurlar işleyemedi» sözü yanlıştır. «Fırtına dolayısıyle vapurlar işleyemedi» demek gerekmektedir. Menfi mânâda sebep için, dilimizde «yüzünden» kullanılışı vardır. «Havanın kötü oluşu yüzünden sana gelemedim» denir, «Havanın kötü oluşu nedeniyle» denmez. Sebep, illet, ötürü, dolayısıyle, yüzünden gibi kelimelerin hepsini bir uydurma «neden» ile karşılamak, Tükrçenin zenginliğini inkâr etmek, yâhut bu zenginliği bilmemek demektir.

Kanâatimize göre «sebep» yerine «neden» i kullanmanın hiçbir mâkul sebebi yoktur. Hangi sebepten böyle bir davranışa düşülüyor bilinmez. Bu tutuma inandırıcı bir sebep bulmak imkânı yoktur.

GEREKSİNME

Son zamanlarda ortada pek çok dolaşan, bir kısım yarı aydınların dilinden düşmeyen uydurma kelimelerden biri de «gereksinme» dir; «ihtiyaç» yerine kullanılıyor. Gereksinme kelimesi iki bakımdan yanlıştır. Bir kere dilimizde «-sin» şeklinde isimden fiil yapan bir ek yoktur. Sonra gerek kelimesi ihtiyaç değil, «lüzûm» mânâsına gelmektedir. İhtiyaç ile lüzûm'un ayrı ayrı mânâlar taşıdığı ise, Türkçeyi biraz bilenler tarafından bile fark edilebilir.

Dilimizin ne gibi bir ihtiyâcı vardı ki, «gereksinme» kelimesi uyduruldu? «İhtiyaç» varken gereksinme'ye muhtaç olacağımızı hiç sanmıyorum.

İNDİRGEMEK

«İrcâ etmek» mânâsına kullanılan indirgemek kelimesi de uydurmadır. Türkçede fiilden fiil yapan «-ge-» diye bir ek mevcut değildir. Dilimizde bilge, dalga, yonga gibi kelimelerde ve bunlara benzetilerek teşkîl olunan bölge, gösterge ve sömürge kelimelerinde bir «-ga, -ge» eki görülmekle berâber bu, fiilden fiil yapan bir ek değil, fiilden isim yapan bir ektir.

İrcâ etmek yerine indirgemek kelimesini kullanmak yanlıştır. «İndirmek» veyâ daha iyi olarak «döndürmek» kelimelerine yer vermek uygun olur. Dilimizi indirgemek değil, aslına döndürmek durumunda olduğumuzu unutmamak gerekir.

DÜŞÜN, DÜŞÜNSEL

«Fikrî» mânâsına kullanılan düşünsel kelimesi de yanlıştır. Bu kelimenin meydana getirilişinde hem ek, hem kök bakımından hatâ vardır. Türkçede nisbet ifâde eden «-sal, -sel» eki bulunmadığına göre, fikrî mânâsına *düşünsel* diye bir *kelime olamaz.*

Bu *uydurma* «-sal, -sel» *ekinin oldukça yaygınlaştığı* kabûl edilse bile, yine de «düşünsel» kelimesinin teşkîli hatâlıdır. Çünkü, kelimenin kökü olan «düşün» de yanlıştır, uydurmadır. Düşün kelimesi düşünmek fiilinden getiriliyor. Dilimizde *«-mak, -mek» masdar eki kaldırılınca* fiilde kalan kısım emir 2. şahsı gösterir. Böylece düşün kelimesi «sen düşün!» şeklinde bir mânâ ifâde eder. Bir

kelimenin hem fiil kökü, hem isim olması mümkün değildir. Bir iki kelime müstesnâ bu kaaide mutlaktır. Düşünmek fiilinden bir isim türetmek için fiil köküne bir ek getirmek îcâp eder. Bu sûretle dilimizde düşünce, düşünme, düşünüş, düşüngü (halk ağızlarında) gibi kelimeler bulunmaktadır. Böylece düşünmek fiilinden «düşünü» şeklinde de bir isim türetilebilir.

Fikir ve fikrî varken düşün ve düşünsel'i ortaya atanlara Allah akıl ve fikir versin demek yerinde olur. Biz fikrimizden memnûnuz. Fikir'den ne zarar gördük ki, düşün diyelim.

ÖZÜMLEMEK

Özümlemek «temsîl etmek» mânâsına geliyormuş, yâni «kendine benzetmek, kendine mâl etmek». Bu kelime de uydurmadır. Çünkü öz isminden «-üm» ekiyle yeniden isim yapmak ve bundan «-le» eki ile fiil türetmek yanlış olur. Dilimizde isimden isim yapan bir «-m» eki yoktur. Böyle bir ek varsa da bu, fiilden isim yapmaktadır. (alım, satım, biçim, ölüm, dönüm gibi).

Özümlemek yerine «özümsemek» denilebilir. Çünkü dilimizde isimlere eklenip onlardan fiil meydana getiren «-imse-» şeklinde bir ek bulunmaktadır (azımsamak, benimsemek gibi). Biz özümlemek'i değil, özümsemek'i benimseyebiliriz. Temsîl etmek yerine «kendine mâl etmek» demek daha da uygun olur sanıyoruz.

YİNELEMEK

«Tekrâr etmek, tekrarlamak» mânâsına «yinelemek» kelimesi uydurulmuş. Yine kelimesi bir edattır. Eski metinlerde ve halk ağızlarında bu edatın yime, yana, gine,

gene, yene şekilleri de bulunmaktadır. Edatlar, zarflar ek almayan, tarîf edilmeyen gramer şekilleridir. Bunlara kelime yapma ekleri de getirilemez. Bu sebeplerle yinelemek kelimesi yanlış ve uydurmadır.

Ne kadar tekrar edilirse edilsin «tekrar etmek, tekrarlamak» kelimelerinin yerini «yinelemek» tutamıyacaktır. Yanlışlığı ortaya çıkan bir şeyi tekrarlamakta hiçbir fayda yoktur.

YEĞLEMEK

Son zamanlarda «yeğlemek» kelimesi de «tercîh etmek» mânâsına kullanılıyor. Bu kelime de yanlıştır. Kelimenin kökü olan ve Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde yig ve yiğ şekillerinde geçen «yeğ» daha iyi, daha üstün mânânsına gelmektedir. Daha çok sıfat olarak kullanılan bu kelimeden eskiden dilimizde «tercîh etmek» mânâsına «yeğ tutmak» birleşik fiili türetilmiştir. Böylece tercîh etmek yanında Türkçede yeğ tutmak ve üstün tutmak fiilleri de bulunmaktadır. Fakat, hiçbir zaman «yeğlemek» kelimesi kullanılmamıştır.

Türk milleti yeğlemek'i değil tercîh etmek, yeğ tutmak, üstün tutmak deyimlerini tercîh etmiştir ve edecektir.

YAPIT

Yapmak kelimesinden türetilen yapıt, «eser» mânâsına kullanılıyor. Birçok mânâlar ifâde eden, birleşik fiillerde yer alan ve yanlış olarak «etmek» yardımcı fiilinin yerine de kullanılan yapmak kelimesinde «eser meydana getirmek» mânâsı yoktur. Birleşik fiiller dışında yapmak'ın gerçek mânâlarından en yaygın olanı «inşâ etmek, binâ etmek» tir. Nitekim yapı böyle bir mânâ taşımaktadır.

Dilimizde «-t» eki umûmiyetle yer bildiren isimler meydana getirmektedir. -çit, geçit gibi. Metinlerde ve halk ağızlarında bulunmayan, son zamanlarda teşkîl olunan yapıt kelimesi de olsa olsa «yapı yapılan yer» mânâsına gelebilir. Yapıt bu sûretle «eser» karşılığı değil, Fransızca'dan gelen «şantiye» yerine kullanılabilir.

OZAN

«Şâir» kelimesini atıp yerine «ozan»ı kullananlar gittikçe çoğalıyor. Dilimizde 14. asırdan beri görülen ve menşei, Türkçe olup olmadığı iyice tesbît edilemeyen ozan kelimesi «şâir» demek değildir. Ozan ile şiirlerini mûsıkî ile söyleyen «saz şâir» leri kasd edilmiştir. Daha sonraki asırlarda «geveze, çenesi düşük, çok konuşan» mânâsına kullanılan ve terk edilen ozan kelimesinin yerini «saz şâiri» ve «âşık» kelimeleri tutmuştur.

Ozan «saz şâiri» demek olduğuna göre meselâ Bâki, Yahyâ Kemâl, Mehmed Âkif, Necip Fâzıl, Fâruk Nâfiz için ozan denilemez. Ozan Karacaoğlan, Dertli, Âşık Ömer, Dadaloğlu, Seyrânî v.s. dir. Günümüzün büyük ozanı ise Âşık Veysel'dir. Dikkat edilirse Veysel'in başında bile ozan değil, «Âşık» sıfatı bulunmaktadır. Esâsen bugün saz şâirlerine yurdumuzun her tarafında «âşık» denmektedir. Ozan kelimesi ancak saz şâiri yerine kullanılabilir, geniş ve umûmî mânâsıyle şâir'in yerini tutamaz.

İÇERİK

Son yıllarda uydurmacıların çokça kullandıkları kelimelerden biri de içerik'tir, «muhtevâ» mânâsına geliyormuş. Dilimizde içeri kelimesi bulunmakla birlikte, içerik diye bir kelime yoktur. Türk dilinin târihî gelişmesini ve

târihî gramerini bilenler, kelimenin iç isim köküyle «-eri» yön ekinden meydana geldiğini hemen anlarlar. Bu durumda «-k» ekinin kelimeye yersiz eklendiği ortaya çıkar. Türkçede isimden isim yapan bir - k eki mevcut değildir. Ancak isimden fiil meydana getiren bir - k eki vardır (ac-ı-k-mak gibi).

Muhtevâ kelimesinin artık eskidiği ve herkes tarafından bilinmediği doğrudur ama, bunun karşılığı içerik değildir. Muhtevâ yerine «iç, öz» kullanılabilir.

İÇERMEK

İçeri ile birlikte uydurulan içermek'e «ihtiva etmek» mânâsı veriliyor. Uydurmanın da kendisine göre bir mantığı olsaydı, içerik'e bakılarak içeriklemek demek gerekirdi.

Türkçe'de isimden isim yapan bir «-ar, -er» eki bulunduğu mâlûmdur. Fakat, bu ek işlek değildir ve daha çok renk bildiren isim köklerine gelmektedir. İç ve dış gibi yer bildiren kelimelerden «- ık» eki ile fiil yapılmıştır. Nitekim taş «dış» kelimesinden taşıkmak ve taşıkarmak fiilleri türetilmiştir (bugün bunlar çıkmak ve çıkarmak olmuştur). Bu durumda taşıkmak fiiline benzetilerek ancak içik-mek fiili meydana getirilebilir. İçermek fiili olunca dışar-mak (taş-ar-mak) fiili bulunması da îcab eder.

İçermek kelimesi yerine ihtivâ etmek mânâsına pekâlâ «içine almak» fiili kullanılabilirdi.

ANI, ANIMSAMAK

Güzelim hâtıra kelimesinin kaatili olan anı, mânâ ve mefhûm bakımından yanlış olan kelimelerdendir. Anmak fiilinden « - ı » eki ile yapılan kelime, şeklen doğrudur

ama, hâtıra demek değildir. Anmak «zikr etmek, kendisinden bahsetmek» demektir. Dilimizde anmak, yâd etmek, zikr etmek birbirine yakın mânâda kullanılır. Hatırlamak ise değişik mânâdadır. Bir şeyi veyâ bir kimseyi aklımızdan, hatırımızdan geçiririz; bu, hatırlamaktır, fakat anmak değildir. Söylendiği veyâ yazıldığı takdirde, hatırlanan şey veyâ kimse anılmış olur. Her hatırlanan anılmaz. Çok şey hatırlanır, hatıra gelir de ancak bir kısmı anılır. Bâzen hem hatırlanır, hem anılır.

Anmak kelimesi varken bir de anımsamak'ı îcad etmenin bir mânâ ve gereği var mı? Dilimizde isim köklerine gelen « - ımsa -, - imse - » eki «kabûl etmek, saymak» mânâsı ifâde eder. Anımsamak böylece, olsa olsa «anmak istemek, zikr etmek istemek» gibi bir mânâya gelebilir. Bunun «hatırlamak» ile ne ilgisi olabilir?

Türk'ün hâtırasından bin yıllık kelimeleri silmek mümkün olamıyacaktır. Bunlar hep hatıra gelecek, hatırlanacaktır. Kökü çok derinlere giden hâtıraları, millî hâfızadan silmenin imkânı yoktur.

İLETMEK

Uydurma olmayan, fakat yanlış kullanılan kelimelerden biri iletmek'tir. Eski metinlerde ve Anadolu halk ağızlarında bu kelime «götürmek, berâberinde taşımak, nakle vâsıta olmak» mânâsına gelir. Meselâ bir eşyâyı veyâ bir haberi bir yerden bir yere götürmek iletmek demektir.

Halk ağzındaki kelimeleri, öz (!) Türkçeyi kullanmağa heveslenen bâzı kimseler bugün bu kelimeye «göndermek» mânâsı veriyorlar. «Selâmlarımı iletirim», «saygılarımı iletirim» gibi sözler yazı dilinde çok kullanılır olmuş-

tur. Bu, tamâmiyle yanlış bir tasarruftur. İnsan kendi selâmını, saygısını başkasına iletmez; sunar, arzeder. İletmek'te göndermek değil, «götürmek, taşımak, nakletmek» mânâsı vardır. Bu sebeple fizik terimi olarak nâkil yerine «iletici» denmesi yerindedir.

DÜZ YAZI

Edebiyat deyimi olarak «nesir, mensur» yerine düzyazı deniyor. Düz'ün zıddı eğri olduğuna göre manzum sözlere, manzûmelere o zaman «eğri yazı» demek gerekecek. Hâlbuki manzum yazılar düz, düzgün, düzenli, düzenlenmiş yazılardır. Söylediği her sözün, Molèire'in Kibarlık Budalası gibi, «nesir» olduğunu zanneden kimseler işte böyle eğri ile düzü birbirine karıştırırlar.

Aslında «nesr» Arapça'da «saçmak, dağıtmak» demektir. Mensur yazılar için belki dağınık, saçılmış sıfatları kullanılabilir. O zaman manzûmeler düzgün, derli toplu sözler demek olur. Fakat, yerleşmiş, edebî terimler hâline gelmiş nesir, mensur; nazım, manzum gibi kelimeleri değiştirmekte, karşılıklarını aramakta, yerlerine uydurma kelimeler bulmakta bir fayda ve lüzum yoktur.

KALITIM

Kalıtım kelimesi şekil bakımından yanlış olan kelimelerdendir. «Verâset» ve «irs» mânâlarına kullanılıyor. Kelime kalmak fiilinden türetilmiş; önce «miras» mânâsına «kalıt» yapılmış, sonra bundan kalıtım çıkarılmış. Kalıt kelimesi, mânâ eksikliği bir tarafa bırakılırsa, şeklen yanlış değildir; «kal-» dan «-t» ekiyle isim yapılabilir. Fakat, kalıt isminden, fiil köklerine getirilen «-m» ekiyle «kalıtım» teşkil edilemez. Fiilden isim meydana getiren «-m»

ekinin, isimden isim yapmak için kullanılması doğru değildir. (Daha önceki bir yazımızda bağ isminden türetilen bağım, bağımsız, bağımsızlık kelimelerinin de —ayni sebeple— uydurma olduğunu belirtmiştik).

Kalıtım kelimesinin daha sonraki nesillere bizden miras kalacağını sanmıyorum.

ACUN

Kökü bilinmediği için Türkçe sanılıp kullanılan, hem de yanlış mânâya kullanılan bir kelime de acun'dur. Acun'a «kâinat, evren» mânâsı veriliyor.

Acun kelimesi Farsça «cihan» kelimesinin başta a'lı (elifli) şeklidir, Orta İranca'daki «achan» kelimesinden gelmektedir. Acun kâinat değil «cihan, dünyâ, zaman» mânâsınadır. Nitekim, Divânü Lugat-it-Türk'teki bir dörtlüğün şu mısrâlarında bu mânâya kullanılmıştır :

Alp Er Tunga öldi mi?
Isız acun kaldı mı?

Cihan ve dünyâ kelimeleri varken, acun'u yanlış mânâ vererek diriltmek istemenin bir fayda ve lüzûmu yoktur.

ÖDEV, GÖREV

«Vazîfe, vecîbe» mânâsına kullanılan ödev ile «vazîfe, memuriyet, resmî iş» mânâsına kullanılan görev kelimelerinde görülen «-v» eki Türkiye Türkçesinde bulunmayan bir ektir. Esâsen Türkçede başlangıçta «v» sesi mevcut değildi. Sonradan ortaya çıkan «v» sesi, «b» veyâ «ğ» den gelmektedir: var - bar, vermek - bermek, güvercin - güğercin, kovmak - koğmak gibi.

Türkiye Türkçesinde mevcut olmayan «-v» eki, Şimal Türkçesinde (Kazan Lehçesinde) görülmektedir ve bu, bizdeki «-gi, -gı» ekine karşılıktır. Çünkü, Şimal Türkçesi, Türk lehçelerinin tasnîfinde «v» grubuna girmektedir. Meselâ, Türkiye Türkçesinde dağ olan kelime Şimal Türkçesinde «tav» şeklindedir.

Görev kelimesinde Türk dilinin fonetik kâidelerine uymayan başka bir hatalı nokta daha vardır. Dilimizde ek ile kökü birbirine bağlayan yardımcı ses dar vokaller olan «ı, i» veyâ «u, ü» dür; geniş vokal olan «a, e» yardımcı ses olamaz. Görev kelimesinde ise, kelime kökü «gör-» olduğuna göre, «v» ekinin «ü» yardımcı ses alması îcap ederdi ve bu duruma göre kelime görüv» olurdu. (Ödev kelimesinde durum ayni değildir, onda kelime kökü «öde-» dir).

Türkiye Türkçesinde ödemek ve görmek fiillerinden ancak «ödegü, ödeme» ve «görgü, görme» isimleri yapılabilir. Bunların ise «vazîfe» ve «vecîbe» ile pek mânâ münâsebeti yoktur.

Ödev ve görev kelimeleri böylece ekleri bakımından uydurmadır. Mânâlarında ise bir eksiklik vardır.

KENT

Esâsı Türkçe zannedilen kelimelerden biri de şehir yerine kullanılan «kent»tir. Kent kelimesi, aslında İran dillerinden olan Soğdça'dan gelme bir kelimedir. Şehir kelimesi Farsça asıllıdır. Eskiden şehir ile birlikte Arapçadan gelen «belde» kelimesi de kullanılmıştır.

Eski Türkçe devresinde şehir mânâsına «balık» kelimesi bulunmaktadır. Uygurlar Devletinde Han-Balık, Beş-

Balık gibi şehir isimlerine rastlanmaktadır. (Balık kelimesi «balçık» ile ilgilidir. Bilindiği üzere, Uygurlar zamânında Türkler yerleşik medeniyete geçmişlerdir. Evler topraktan yapıldığı için, şehire balçık ile ayni kökten gelen balık denmiştir). Daha sonra balık kelimesi unutulmuş, onun yerini şehir ve belde kelimeleri tutmuştur. Fakat, şehir kelimesi daha yayılmış, halk diline de girmiştir. Hattâ bâzı ağızlarda ve bâzı Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde (Meselâ Yunus Emre Dîvânında) kelime Türkçeleşmiş «şar» şekline girmiştir.

Kent kelimesi Semerkand, Taşkent gibi şehir adlarında kalıplaşmış olarak bugüne kadar yaşadığı gibi, Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde ve Anadolu halk ağızlarında da görülmektedir. Fakat bunlarda şehir'den çok «büyük köy, kasaba» mânâsına gelmektedir.

Şehir kelimesi çok yayılmış, halkın malı olmuş, Türkçeleşmiş iken, onu atıp kent kelimesi üzerinde ısrar etmenin mâkûl bir sebebi yoktur. Kentlerimizi şehir hâline getirebiliriz ama, şehirlerimizi kentleştirmek mümkün değildir.

SAYGIN

Son zamanlarda «muteber» yerine «saygın» kelimesi kullanılıyor. Şeklen doğru olan kelime, mânâ îtibâriyle yanlıştır. Daha iyi bir deyimle, mânâ bakımından yanlış kullanılmaktadır. Saymak «hürmet etmek, îtibar etmek» mânâsı taşıdığına göre, saygın ««hürmet eden, îtibar gösteren» mânâsı ifâde eder. Hâlbuki, «muteber» kelimesi «kendisine saygı duyulan, îtibar edilen» demektir. Böyle olunca, «-gın» ekiyle aktif değil, passif fiil kökünden, yâni «sa-»

tan değil, «sayıl-» tan sıfat yapmak gerekir ve mûteber karşılığı bu sûretle olsa olsa «sayılgın» olur.

Saygın kelimesinin «muteber»i îtibardan düşürmesi beklenemez. Halkımız saygın'a îtibar etmemektedir.

YANSIZ

Yansız kelimesi «tarafsız, bîtaraf» karşılığı kullanılıyor. Bu da şekil bakımından değil, mânâ bakımından yanlış olan kelimelerden. Çünki, yan «taraf» demek değildir. Arada münâsebet ve yakınlık bulunmakla berâber, fark da vardır. Eğer «yan» ve «taraf» ayni mânâya gelseydi, yâni eş-anlamlı olsaydı, o zaman «yan taraf» diye bir tâbir meydana gelmezdi.

Yansız deyince hatıra yan tarafı olmayan, bir yanı sakat veyâ noksan bir kimse geliyor.

Bîtaraf kelimesi eskimiş olabilir, onun yerine «tarafsız» deriz, fakat «yansız diyemeyiz. Çünki, memleketimizin hiçbir tarafında «yansız» kelimesi kullanılmamaktadır.

GEÇTİĞİMİZ

Son yıllarda çok kullanılan, fakat dillerden düşmediği derecede de yanlış olan bu kelime de «geçtiğimiz»dir. Geçtiğimiz hafta, geçtiğimiz ay, geçtiğimiz yıl v.s. deniyor. Geçtiğimizin doğrusu «geçen»dir. Çünki, geçmek fiilinin ifâde ettiği kavram zaman ile ilgilidir, zamâna âittir. Geçip giden zamandır; biz zamânı geçmeyiz, zamânı geçiririz. Haftayı geçtik; ayı, yılı geçtik diyemeyiz; haftayı, ayı, yılı geçirdik deriz.

«Geçen» kelimesi daha kısa heceli olduğu ve diller daha çok kısa kelimeyi tercih ettiği hâlde, ortaya «geçtiğimiz» gibi bir deyimin çıkması Batı dillerinden, Bilhassa fransızcada mevcut olan bir kullanılışın yanlış tercümesinden ileri gelmiştir. Fransızcada «passer» geçirmek, «se passer» geçmek demektir. Zaman bildiren kelimelerle «passer: geçirmek kullanılır. Bizim fransızcayı yarım, türkçeyi hiç bilmeyen son devir züppelerimiz bunu «geçmek» diye anlayıp tercüme etmişlerdir ve ortaya böylece «geçtiğimiz hafta» gibi hilkat garibesi deyimler çıkmıştır. Gün, hafta, ay, yıl, sokak mıdır, tarla mıdır ki üzerinden geçip gidiyoruz? Zaman geçilmez, geçirilir. Dilimizde «tatilinizi nasıl geçirdiniz?», «geceyi nasıl geçirdiniz?», «ağustos ayını sıkıntıyle geçirdi.» gibi kullanılışlar vardır. Geçen ay, geçen bayram, geçen gün, geçen yaz şeklinde deyimler mevcuttur. Türkçeyi iyi bilen, aklı başında hiç kimse geçtiğimiz bayram, geçtiğimiz kış, geçtiğimiz hafta demez.

Geçen deyimi varken, «geçtiğimiz» demek türkçeye ihânet etmektir. Ya «geçen», veyâ «geçirdiğimiz» demek lâzımdır.

ÇEVREN

Şekil bakımından yanlış olan, eki isâbetli kulanılmayan bir kelime de «çevren» dir. Ufuk demek oluyormuş. Dilimizde isme getirilen «-n» eki, işlek olmayan bir ektir ve daha çok «ile» mânâsı verir. Çevre «muhit» demek olduğuna ve muhit ile ufuk arasında pek bir münâsebet bulunmadığına göre, çevren nasıl «ufuk» demek olur? Demek ki, çevren yalnız şekil bakımından değil, mânâ bakımından da yanlış bir kelime. Tam bir uydurma...

ONUR

Fransızca'dan alınan (o dildeki yazılışı honneur, okunuşu onör) onur kelimesi, «şeref»in yerine geçirilmek isteniyor. Hâlbuki halkımız onur'u «kibir, vekar, gurur» mânâsına kullanmakta. Onurlu adam, halk dilinde «vekarlı, kibirli adam» mânâsına gelir.

«Şeref»imizden memnûnuz. Ona dil uzatılması onurumuza dokunmaktadır. Çünki biz izzetinefis sâhibi, haysiyetli, şerefine düşkün bir milletiz. Hem onurlu, hem şerefliyiz. Yalnız onurlu değiliz.

Şeref kelimesi devam etmeli, onur da halkın verdiği mânâ çerçevesinde kullanılmalıdır.

BEĞENİ

Son zamanlarda bâzı çevrelerin sık sık yer verdikleri uydurma kelimelerden biri de «beğeni» dir. Beğeni «zevk» yerine kullanılıyor. Kelime şekil bakımından yanlış değilse de, mânâ ve kavram bakımından uygun düşmemektedir. Çünki zevk «beğenme» demek değildir. Zevk başka, beğenmek başkadır. Zevk'te «tad, lezzet, hoşluk, haz» mânâsı, beğenmek'te «iyi ve güzel bulma; iyi ve güzel olarak seçme, ayırma» mânâsı bulunmaktadır. Bunlar birbirinden tamâmiyle ayrı mefhumlardır. Meselâ, bir kimse zevk sâhibi olmaz ama yine de pek çok şeyi beğenmeyebilir. Zevk ve beğenme mefhûmlarını birbirinin ayni zannetmek büyük hatâdır.

Zevk kelimesi halkın bildiği, rahatlıkla kullandığı bir kelimedir. Onu dilden çıkarmak istemenin ne zevki olabilir? Sonra, kelime etrâfında birçok deyimler doğmuştur. Zevk'i atarsak «zevkini almak, zevkini çıkarmak, zevkine

varmak, zevkini okşamak, zevkini düşünmek, zevk sâhibi, bu işin hiç zevki yok» gibi deyimler ne olacak? O zaman halk uydurmacıların yaptığı işle «zevklenmeyecek» mi? Zevk kelimesine dokunup işin zevkini kaçırmanın âlemi var mı? Türkçe zevki olan elbette böyle mânâsız bir işe girişmez.

ÖDÜN

Nasıl yapıldığı bilinmeyen, tam mânâsiyle uydurma kelimelerden biri de «ödün» dür. «Tâviz» yerine kullanılıyor. Ödün kelimesinin yapılış şeklini îzah etmek mümkin değildir. Eski Türkçe devresinden gelen ve XI. asır metinlerinde de geçen bir «öd» kelimesi var ise de bu «zaman» mânâsına gelmektedir. Bundan türetilen ««ödün» de «zamanla» mânâsını ifâde eder ki, bu «tâviz» ile ayni mânâya gelen bir kelime olamaz.

Ödemek fiilinden ise ödün kelimesi meydana getirilemez, olsa olsa «öden» teşkil edilebilir. Dilimizde ödümek diye de bir fiil bulunmadığına göre, ödün kelimesinin kökü ve eki belli olmayan bir kelime olduğu ortaya çıkar.

Tâviz'i beğenmiyorsak onun yerine «karşılık, yerine konan şey» diyebiliriz. Bunun için uydurmacılığa tâviz vermeğe lüzum yoktur sanıyorum.

YÖRESEL — YERSEL — YEREL

Dilimizde mevcut olmayan «-sel» ve «-el» ekiyle teşkil edilen yöresel, yersel ve yerel kelimeleri «mahallî» karşılığı kullanılıyor. Önceleri mahallî için yöresel uydurulmuştu. Son zamanlarda yerel ve yersel de denilerek durum büsbütün karışık ve mânâsız hâle getiriliyor. Yerel ve yersel'in «mevziî» karşılığı kullanılması da yine uygun değildir. Bir kere türkçede böyle ekler yoktur, sonra mevziî

«yaygın olmayan, yeri sınırlı» demektir. Mahallî'nin karşılığı ise yöresel değildir, «yerli» dir. Mahallî'yi istemiyorsak «yerli» yi kullanabiliriz.

Yöresel, yerel, yersel kelimeleri Türkiye'nin hiçbir yöresinde, hiçbir yerinde kullanılmamaktadır. İşin acâyip ve dikkat çekici tarafı, yerel ve yersel kelimelerinin Dil Kurumu'nun «Türkçe Sözlük»ünde de bulunmayışıdır. Bir kısım yazarlar ve TRT uydurmacılıkta anlaşılan daha da ileriye gidiyorlar. Yerli, yâni bizden olmayan kelimeleri yaymağa, ortak dile sokmağa çalışıyorlar.

PARASAL

İşte uydurma «-sal» eki ile yapılmış acâyip bir kelime daha: parasal. Bu kelime de Dil Kurumu Sözlüğü'nde mevcut değil. Bir kısım siyâsîlerin ve türkçeden habersiz bâzı öğretim üyeleri ile TRT'nin ortaya attıkları bir ucûbe. Farsça «pâre» kelimesinden gelen «para» türkçeleşmiştir ama, «parasal» türkçe değildir. Parasal yerine pekâlâ «parayla ilgili» denebilir. «Parasal sorun» parayla ilgili meseledir. Hattâ sıfat tamlaması yerine isim tamlaması kullanmak ve «para meselesi» demek daha uygun olur.

Parasını ay sonuna kadar yetiştiremeyen küçük memûrun, bursu yetmeyen üniversite öğrencisinin, kredi alamayan iş adamının, bütçe açığını kapatmağa para bulamayan hükûmetin «parasal sorunu» değil «para meselesi» vardır. Aklı başında hiç kimse «parasal» dememektedir. Uydurmacılar, farsça asıllıdır diye bâri para kelimesini atıp «akçasal» deseler, kendi bakımlarından daha da iyi hareket etmiş olurlar.

EŞGÜDÜM

Kavram anarşisinin ve kelime uydurmacılığının son örneği «eşgüdüm» üzerinde duralım. Dil Kurumu'nun mâlûm Türkçe Sözlüğü'nde de, uydurma kelimelerin yer aldığı öbür sözlüklerde de mevcut olmayan (sadece birinde «eşgüdem» şeklinde yer alıyor) bu kelime «koordinasyon» yerine kullanılıyor. Eşgüdüm hem kelime teşkili, hem mefhûm bakımlarından yanlıştır. Eş kelimesi dilimizde isim ve sıfat olarak kullanılır. İsim olduğu zaman «çift olarak bulunan iki şeyden her biri; çift olarak yaşayan erkek ve kadının birbirine nisbetle her biri, zevc ve zevce» mânâsı ifade eden eş kelimesi sıfat olarak kullanıldığı vakit «eşit, müsavi» mânâsına gelir. Güdüm kelimesi ise, gütmek fiilinden türetilmiş isimdir. Gütmek «hayvanları önüne katıp sürmek, otlatmak, yürütmek, sevk etmek, taşımak» demektir. Sevk ve idare yerine «gütmek» in Türk milletine lâyık görülmesi bir tarafa bırakılsa bile, eşgüdüm deyimi yine yanlıştır. Çünki, eşgüdüm «güdümü eş olan, eşit güdümlü, sevki eşit olan» mânâsı vermektedir. Bu, koordinasyon yerine kullanılamaz. Koordinasyon «düzen verme, tanzim etme, düzenleme, düzen sağlama» mânâsı taşır. Fransızca'dan dilimize girme koordinasyon kelimesini beğenmiyorsak, onun yerine pekâlâ «düzenleme, düzen verme» diyebiliriz. Hattâ «işbirliği sağlama» bile denilebilir. Eşgüdüm «koordinasyon, düzenleme» demek değil, bambaşka bir şeydir.

Ses, şekil, mânâ ve mefhûm bakımlarından yanlış olan kelimelerle mânâca yersiz ve yanlış kullanılan kelimeleri gösterirken, bir noktayı açıklamağı gerekli görüyorum. Bize karşı olan, fakat bilgileri yeterli olmadığı için söylediklerimizi düzeltmeğe, ileri sürdüğümüz hususları

çürütmeğe güçleri yetmeyenler bizi «kuralcı dilbilim»i esas almakla suçluyorlar. Yâni biz, gramer kaidelerine sıkı sıkıya bağlıymışız. Kaide dışı kelimeleri tanımıyor, kelimelerin doğru olup olmadığını anlamak için onların kök ve eklerini inceden inceye araştırıyormuşuz. Hâlbuki, dil bir «realite»ymiş; yeniden ortaya çıkanları, olan bitenleri olduğu gibi kabûl etmeliymişiz. Bunların kaideleri bulunmalıymış.

Dil hâdiselerinin bir «gerçek» olduğu, gramerin önce dilin sonra geldiği doğru olmayıp, önce dilin sonra gramerin geldiği muhakkak olmakla berâber, bu durum kimseye kelime uydurmak imkân ve selâhiyetini vermez.

Dil kendi kanunları içerisinde gelişen içtimâî ve tabiî (canlı) bir varlıktır. Dil içerisindeki gelişmeler, değişmeler ve yenilenmeler elbette ki, gramere akseder. Bunlardan zamanla yeni kaideler de çıkarılabilir. Sonunda bu kaideler şüphesiz gramerde de yer alırlar. Fakat, bu demek değildir ki, şu veyâ bu adamın, veyâ falan kurumun meydana sürdüğü, uydurduğu her kelime dilin kelime hazînesi içerisinde yer alacak ve bu, türetme bakımından yanlış ve uydurma ekler için yeni kaideler çıkarılacaktır? Dilde, kendi kanunlarına göre cereyân eden hâdiseler için kaideler tesbît edilir. Şahısların uydurmalarını kaidelere bağlamak imkânsızdır. Dili sâdeleştirmeği uydurmacılık hâline getirenler istiyorlar ki, uydurdukları her kelime ve ek için yeni kaideler konsun. Dünyânın neresinde böyle bir iş görülmüştür ve bu adamlar kendilerini ne sanıyorlar?

Onların bu hâline şu hikâye çok uygun düşmektedir. Vaktiyle bir pâdişâhın ne dediğini bilmez, aptalca bir oğlu varmış. Vezir onu idâre etmek için büyük müşkilât çekermiş. Birgün bir mecliste konuşulurken şehzâde, «bir ok attım kepab oldu» demiş. Herkes bu genç ne diyor diye

şaşırmış. Vezir vaziyeti kurtarmak için şöyle bir te'vile sapmış: «Geçen gün şehzâdeyle ava gitmiştik. Kendileri bir ok attılar. Okun çarptığı taş, meğer çakmak taşıymış. Kıvılcımlar çıktı. O sırada oradan geçen bir tavşan bu ateşten pişti, kebab oldu.» Şehzâde zırvalarını te'vil edecek birini buldu ya, aradan birkaç gün geçtikten sonra, yine bir sohbet sırasında «bir ok attım aşûre oldu» demiş. Zavallı vezir ne yapacağını şaşırmış, şehzâdeye dönmüş: «Vallâhi, ben dağbaşında buğdayı, şekeri, nohudu, fasulyayı, üzümü, fındığı, dîğer malzemeyi bulamam; sen ne yaparsan yap!» demiş.

Başta Türk Dil Kurumu mensupları olmak üzere bizim uydurmacıların saçmalarını te'vil etmek, kitaba ve kaideye bağlamak, bunlarda bir mânâ olduğunu göstermek kolay değildir.

SÖZLÜK

Sözlük kısmındaki kelimeler, üç ayrı karakterde dizilmiştir. Doğru teşkil edilmiş olan kelimeler «batone beyaz» karakterde dizilmiştir. Yanlış ve uydurma olan kelimeler «**batone siyah**» karakterde dizilmiştir. «İtalik» karakterde dizilen kelimeler ise, şekil veya mânâ bakımından yanlış oldukları halde, fazla yayılmış ve dolayısıyla yerleşmiş olan «galat-ı meşhur» sayılacak kelimeleri göstermektedir.

A

acun	dünya, âlem, kâinat
açı	zâviye
açıklama	tavzih
açıklamak	tavzih etmek, izah etmek
açıklık	vüzuh
açımlama	*şerh etme, teşrih, açma*
açınım	inkişaf etme, açılma, gelişme
açınmak	inkişaf etmek, açılmak, gelişmek
açmazlık	ketûmiyet, ağız sıkılığı, sır saklama
ad çekme	kur'a
aday	namzed
adıl	zamir
ağıt	mersiye
akağın	hüsnü niyet, iyi niyet
akan yıldız	sekap
akar yakıt	mayi mahrûkat
akçeli	malî
akıcı	selis
akıcılık	selâset
akım	cereyan
akıncı	cereyan, seyelân (coğr.)
ak-kor	nâr-ı beyzâ
aklamak	ibra etmek, temize çıkarmak
aktarmak	iktibâs etmek, almak
ak-töre	ahlâk
ak-yuvar	küreyve-i beyzâ
alabık	mürâî, iki yüzlü
alan	saha, açık ve geniş düz yer
albay	miralay, alay komutanı
aldatı	hile, düzen
algı	idrâk, anlama, anlayış

algılamak	idrâk etmek, anlamak, akıl erdirmek
alındı	makbuz
alışkı	âdet
alışkanlık	itiyad, âdet haline getirme
alışılmış	mutad, âdet edinilmiş
alıştırma	temrin, ekzersiz
alnaç	cephe
al-yuvar	küreyve-i hamrâ
amaç	gaye, maksat
ana-erkil	maderşâhî
anayasa	esas teşkilât kanunu
andaç	hâtıra, yadigâr
anı	hâtıra
anık	âmâde, hazır
anıklamak	hazır etmek
anımsamak	hatırlamak
anıt	âbide
anlak	zekâ
anlam	mânâ, meâl
anlaşma	itilâf
anlaşmazlık	ihtilâf
anlatı	hikâye, üslûp
anlatım	ifade
anlatma	takrir
anlık	zihin
anmak	zikr etmek, mevzuu bahsetmek
ansımak	hatırlamak
ant	ahid, kasem, yemin
antlaşma	muahede
aracı	vasıta, mutavassıt
araç	vasıta
aralık	ilk kânun, kânunu evvel
arama	taharri
ardıl	halef
ardışık	mütevâli, art arda gelen
arı	temiz, sâf, katışıksız
arıtlaşmak	tezkiye etmek
artam	meziyet
artçı	dümdâr

artı	zâid (matematikte)
asal	esasî, başlıca
asbaşkan	reis muavini, başkan yardımcısı
asalak	tufeyli, parazit
asıcıl	menfaatperest, çıkarına düşkün
ast	mâdun, daha aşağı derecede olan,alt
aşama	merhale, mertebe, derece
aşınma	erozyon
aşırma	intihâl
aşnı	kadim, arkaik
atacılık	atavizm, ceddaniyet
ataç	ceddanî, atalardan gelen
ata-erkil	pederşâhî
atamak	tâyin etmek (bir işe)
atanmak	tâyin edilmek
atar-damar	şiryan
atılım	hamle
avunç	teselli
avuntu	teselli
ayça	hilâl
aydınlatmak	tenvir etmek
ayırga	nifak, tefrika
ayırım	tefrik, taksim
ayırmaç	fârika, ayırıcı
ayırt	vasıf
ayırtı	nüans
aykırı	mugayir, muhâlif
aymaz	gafil
aymazlık	gaflet
ayral	müstesnâ
ayrıksı	müstesnâ, istisnâî
ayrılanmak	infirâd etmek, ayrı durmak
ayrılaşmak	teferrüd etmek, tek olmak, sivrilmek
ayrım	fark, ayrılık
ayrımlaşmak	tekâlüf etmek, birbirinden farklı olmak
ayrıntı	teferrüât, tafsilât, detay
ayrışık	muhtelif, ayrı türden
azaltma	tenkîs, noksanlaştırma
azınlık	ekalliyet

azış	şiddet
azışık	şiddetli
azışmak	şiddetlenmek
azrak	nâdir, az bulunan

B

bağdaşmak	İmtizâc etmek
bağı	sihir
bağıl	izafî
bağım	tâbiiyyet
bağımlı	tâbi'
bağımlılık	tâbiiyyet
bağımsız	müstakil
bağımsızlık	istiklâl
bağıntı	nisbet, izâfet, münasebet
bağıntılı	izâfî
bağıntılık	izâfiyet
bağış	hibe, teberru
bağışık	muâf
bağışıklık	muâfiyet
bağışlamak	hibe etmek, teberru etmek, affetmek
bağıt	akit
bağıtlamak	akdetmek
bağıtlı	taahhüdlü
bağlaç	rabıt edatı, bağlama edatı
bağlam	demet, deste
bağlantı	irtibat
bağnaz	mutaassıp
bağlaşık	müttefik
bağlaşmak	ittifak etmek
bakaç	dürbün
bakan	vekil, nâzır
bakanlık	vekâlet, nezâret
bakım	ihtimam
bakımından	cihetinden, itibariyle
bakımsız	mühmel, ihmâl edilmiş
baltalama	sabotaj

barınak	melce, mesken
barış	sulh
basılı	matbu, matbua
basılmış	matbu
basım	tabı', tab'etme, tabâat
basım-evi	matbaa
basın	matbûat
basınç	tazyik
baskı	tabı'; tazyik, istibdad
basma	matbu, basılmış; tab'etme
basmak	tab'etme
başarı	muvaffakiyet
başarılı	muvaffak
başarısız	muvaffakiyetsiz
başarmak	muvaffak olmak
başbakan	başvekil
başkan	reis
başkanlık	riyaset
başkent	devlet merkezi, pâyitaht
başvurma	müracaat
başyapıt	şaheser
başyazman	başkâtip
batı	garp
batkı	iflâs, batma
bayındır	mamur
beğeni	zevk
belge	vesika
belgi	işaret, remiz, şiâr
belgin	sarih, açık
belgisiz	gayri muayyen
belgit	senet, hüccet
belirgin	bâriz, mütebâriz
belirlemek	tâyin etmek
belirli	muayyen
belirmek	tebarüz etmek, tebellür etmek
belirsiz	gayri muayyen
belirteç	zarf
belirtmek	tebârüz ettirmek, tâyin etmek
belirti	alâmet, nişane, araz

belkili	ihtimâlî
bellek	hafıza
bellik	işaret, marka, damga
bencil	hodbin, hodkâm, egoist
benlik	enâniyet
benzek	nazire
benzeti	teşbih, bezetme
benzetme	tesbih
berkitmek	takviye etmek, tahkim etmek
besin	gıda
beti	mektup, şekil, figür
betik	kitap, mektup, tahrirat
betim	tasvir
betimlemek	tasvir etmek
betimsel	tasvirî
bezek	süs, ziynet, tezyinât
bezemeli	dekoratif, tezyinî
bezeyici	dekoratör
bezginlik	fütûr
bırakıt	tereke
biçem	üslûp
biçim	*şekil*
bildirge	beyannâme, deklarasyon
bildiri	tebliğ, mesaj, beyannâme
bildirme	beyan, beyan etme, haber verme
bildirmen	muhabir
bilecen	ukalâ
bileduyuş	sempati
bileşik	mürekkep, birleşik
bileşim	terkip, sentez
bileşme	kompozisyon, terekküp etme
bileştirme	terkip
bilge	hakîm
bilgelik	hikmet
bilgi	mâlûmat, vukuf, ilim
bilgili	mâlûmatlı
bilgi sayar	kompütür
bilim	ilim, bilme
bilimsel	ilmî

bilinç	şuur
bilinçlendirmek	şuurlandırmak, şuurlu hâle getirmek
bilinçlenmek	şuurlanmak, şuurlu hâle gelmek
bilinçli	şuurlu
bilindik	mâlûm
bilinen	mâlûm
bilinmedik	meçhûl
bilinmeyen	meçhûl, gayri mâlûm
bilirkişi	ehlivukuf, ehlihibre
bilmezlenmek	tecâhül etmek
bilmezlikten gelme	tecâhül-i ârifâne
birbirini tutmazlık	mübâyenet, ihtilâf, zıddiyet
bir cinsten	mütecânis
birey	fert
bireycilik	ferdiyetçilik
bireysel	ferdî
birim	vâhid-i kıyasî, ünite
birleşik	müttehid, müttefik, mürekkep
birleşim	in'ikad
birlik	vahdet, ünite
bitek	münbit
bitki	nebat
bitim	müntehâ, hitâm, final
boğumlanma	telâffuz
boş inan	bâtıl itikad, hurâfe
boylam	tul
boyut	buut
bozut	fesat
bölge	mıntaka
bölmek	taksim etmek
bölü	taksim işareti (aritmetik)
bölücük	fıkra, paragraf
bölüm	kısım, şube, bâb
bölümce	tefrika
bölümlemek	tasnif etmek
bölüp ayırmak	ifrâz etmek
bölüştürmek	tevzi etmek, paylaştırmak
bucak	nahiye
budunbetim	etnografya

budunbilim	etnoloji
budunbuyrun	demokrasi
buğu	buhar
bulaşıcı	sâri
bulaşmak	sirayet etmek
bulgu	ihtivâ'
bulgulamak	keşfetmek, icad etmek
bulucu	mucid, icad eden, kâşif
bulunç	vicdan
bulunma hakkı	hakkıhuzur
bulunmayış	gaybubet
buluşma	mülâkat, telâki
buluşmak	mülâki olmak
bulutsu	nebülöz
bunalım	hafakan, sıkıntı, **buhran**
bunaltı	sıkıntı, iç sıkıntısı, hafakan
bunama	ateh
bunlu	buhranlı
bunluk	buhran
burgaç	girdâb, su çevrintisi, anafor
bundan böyle	bâdemâ
bundan dolayı	binâenaleyh
bundan sonra	bâdemâ
bununla beraber	mâmâfih, mâhazâ
buyruk	**emir**
buyrultu	emirnâme, ferman
buyurmak	emir vermek, emretmek
buzdağı	aysberg
buzdolabı	frijider
buzul	cümûdiye
büğet	sed, bend, baraj
bükün	tasrifîlik, insiraf, çekimlilik
büküntü	viraj, dönemeç
bütünleme	ikmâl
büyü	**sihir,** efsûn
büyülteç	agrandissor, büyütücü
büyültme	agrandisman
büyüksemek	i'zâm etmek
büyüteç	pertavsız
büyütmek	i'zâm etmek, mübalağa etmek
büzülme	takabbuz

C

can atmak	müsâraat etmek
cankurtaran	imdad-ı sıhhiye,, ambulans, tahlisiye
canlandırmak	ihyâ etmek, yeniden faaliyete geçirmek
canlılık	vitalite
cansız	câmid
caymak	nükûl etmek, rücû' etmek
cezalandırma	tecziye
cılız	nahif
cılızlık	za'f-ı telif
cinsel	cinsî
cinslik	cinsiyet
coşku	heyecan
coşu	vecld
coşumculuk	romantizm
cumhurbaşkanı	reisicumhur

Ç

çaba	gayret, cehd
çağ	devir, vakit, devre, zaman
çağcıl	asrî, modern
çağdaş	muâsır, hem-asır
çağdaşlaşma	muâsırlaşma, modernleşme
çağırmak	dâvet etmek
çağırtmaç	tellâl
çağlayan	şelâle
çağrı (çağırı)	dâvet
çağırcı (çağırıcı)	davetçi
çağrılık	dâvetiye
çağrışım	tedâi
çakılı	sâbit
çakım	şerâre
çalım	jest
çalıştırı	antreman
çalıştırıcı	antrenör
çalışma	mesâi
çapraşık	muğlak, girift

çarpık	münharif
çarpan	mazrûb
çarpım	hâsıl-ı zarb
çarpma	zarb
çarpma cedveli	kerrât cedveli
çatuk	girift
çatalağız	delta
çatı	bina
çatışık	mütenakız
çatışkı	tenâkuz
çatışma	tenâkuz, tesâdüm, müsâdeme
çavlan	şelâle, çağlayan
çekici	câzip
çekilim	istifa
çekilme	istifa, ric'at
çekim	câzibe, tasrîf
çekimlemek	tasrîf etmek, çekmek
çekimsemek	istinkâf etmek
çekimser	müstenkif
çekince	tehlike
çekingen	muhteriz, ürkek
çekinme	ihtiraz, istinkâf
çekinmek	istinkâf etmek, imtina etmek, ihtiraz etmek
çekinti	tereddüt
çekmek	tasrîf etmek
çekül	şâkul
çelişik	mütenâkız
çelişiklik	tenâkuz
çelişki	tenâkuz
çelişme	tenâkuz
çelişmek	mütenâkız olmak
çelmek	nakzetmek
çeşit	nevi, tür
çeşitli	mütenevvi'
çeşitlilik	tenevvü'
çeviri	tercüme
çevirici	tercüman, mütercim
çevirmen	mütercim
çevre	muhit, etraf
çevrelemek	ihâta etmek

çevren	ufuk
çevri	tevil
çevrilemek	tevil etmek
çevrim	devir, devre
çevrinmek	tavâf etmek
çevri yazı	transkripsiyon
çıkak	mahreç
çıkar	**menfaat**
çıkarcı	menfaatperest
çıkarcıl	menfaatperest
çıkarma	tarh, ihraç; istihrâç
çıkarsama	intikal
çıkat	menşe
çıkış	neş'et
çıkışlı	neş'etli, mezun
çıkıt	mahreç
çıkma	hâşiye, derkenar; neş'et
çırpınmak	ihtilâç etmek
çırpıntı	ihtilâç
çıvmak	inhirâf etmek
çizelge	cedvel
çizge	grafik
çizgi	hat
çoğalma	tezâyüd, ziyadeleşme, tekessür
çoğaltma	iksar etme, tezyid etme
çoğul	cemi, çokluk
çoğun	ekseriyâ
çoğunluk	ekseriyet
çokluk	ekseriyet; ekseriyâ, çok defa
çok seslilik	polifoni
çok tanrıcı	politeist
çoktanki	kadîm
çoktanlık	kıdem
çorak	gayri münbit
çökelmek	teressüb etmek
çökeltmek	tersîb etmek
çökelti	rüsûb
çökme	inhitât, inhidâm, izmihlâl
çökmesi yakın	mâil-i inhidâm
çözmek	halletmek

çözüm	hal
çözümlemek	halletmek, tahlil etmek
çözünmek	inhilâl etmek, çözülmek
çürük	bâtıl (dâvâ)
çürütmek	cerh etmek

D

dağıtan	tevzi eden, müvezzi
dağıtıcı	tevzi eden, müvezzi
dağıtım	tevzi, tevzîât
dağıtımcı	müvezzi
dağıtman	müvezzi
dal	şube, branş
dalaş	arbede
dalgı	gaflet
dalınç	istiğrak
dalsayış	istiğrak
damıtık	mukattar, damıtılmış
damıtmak	taktir etmek
danış	müşavere, danışma
danışık	istişare, muvâzaa
danışıklı	muvâzaalı
danışma	istişâre
danışmak	istişâre etmek
danışman	müşavir
danıştay	Devlet Şûrası
dâvacı	müddei
dâvalı	müddeialeyh
davranım	hal ve tavır
davranış	muamele, hareket tarzı
danranmak	hareket etmek, muamelede bulunmak
dayanak	mesned, istinatgâh
dayanca	istinatgâh, mesned
dayanç	istinatgâh
dayanga	siper
dayanış	tesânüd
dayangaç	müttekâ
dayanıklı	metîn, tahammüllü

dayanışık	mütesanid
dayanışma	tesanüd
dayanışmak	mütesânid olmak
değerbilir	kadirşinâs
değer kira	râyice uygun kira
değerli	kıymetli
değersiz	kıymetsiz
değgin	müteallik, dâir, âit
değin	kadar
değinmece	kinâye
değinmek	temas etmek, dokunmak
değirmi	dairevî, yuvarlak
değiş	mübadele, değişme
değişen	tebeddül eden, mütebeddil
değişik	muaddel, tâdil edilmiş
değişim	tehâlüf, istihâle, mübâdele
değişkeme	tâdil, değiştirme
değişken	mütehavvil
değişkenlik	tahavvül
değişmece	mecaz
değiştirme	tağyir, tâdil, tahvil
değiştiri	tâdil
değre	daire
değşirmek	tahrif etmek
dek	kadar
delgi	matkap
demeç	beyanat
denek	denenmiş, tecrübe edilen
deneme	tecrübe, «ese»
denemek	tecrübe etmek
denet	kontrol, murâkabe
denetçi	kontrolör, murâkıp
denetim	murâkabe, kontrol
denetmen	murâkıp, müfettiş
denetleme	murâkabe, kontrol, murâkebe etme
denetlemek	murâkabe etmek, kontrol etmek
deney	tecrübe
deneyim	tecrîb
deneylemeli	tecrübî
deneyli	tecrübî

deneysel	tecrübî
denge	muvazene
dengelemek	tevzin etmek, aralarında muvazene sağlamak
dengeli	muvazeneli, mütevâzin
dengesiz	muvazenesiz
denizaltı	tahtelbahir
denk	muâdil, mütevazin, müsavi, küfüv
denklem	muâdele
denklemek	birbirine denk yapmak, denk getirmek
denkleşim	teâdül, tevâzün
denkleşmek	denk olmak, teâdül etmek, tevâzün etmek
denkleştirmek	muvazene kurmak, tevâzün husûle getirmek
denklik	teâdül, müsâvat
denkser	insaflı, munsif
denli	kadar, derece, mikdar
deprem	zelzele
depremek	hareket etmek, titremek
deprenmek	hareket etmek, titreşmek
derey	vadi
dergi	mecmua
dergin	müdevven, derlenip düzene konmuş
derginlemek	tedvin etmek
derinti	gürûh
derişik	toplanmış, mütemerkiz, mütekâsif
derişmek	toplanmak, temerküz etmek, tekâzüf etmek
dernek	cemiyet
derslik	dershâne
destek	mesnet
devim	hareket
devimsel	dinamik
devimsellik	dinamizm
devindirmek	tahrik ettirmek, hareket ettirmek
devingen	müteharrik, hareket eden
devingenlik	dinanizm
devinim	hareket
devinmek	hareket etmek

devrim	inkılap
devrim	ihtilâl
devrimci	inkılapçı
devrimcilik	ihtilâlcilik
deyi	ifade vasıtası
deyim	tâbir, ifade
deyiş	şiir, koşuk; ifade, üslûp
dışalım	ithâlât
dışadönük	ekstroverti
dışadönüklük	ekstroversiyon
dışavurumculuk	ekspresyonizm
dışbükey	konveks
dışgörünüş	zevâhir
dışınlı	gayri zâtî, zâtî olmayan
dışişleri	hariciye
dışkı	gaite, kazurat
dışlak	hârice âit
dışlamak	hariçte bırakmak
dışrak	haricî
dışsatım	ihrâcât
dış-ülkü	ütopi, ütopya
dikey	amut, amudî
dikit	istalağmit
dikleme	amudî
diklemesine	amudî
dil	lisan
dilbilgisi	gramer
dilbilim	lenguistik, dilbilimi
dile dolama	vird-i zebân etme
dilek	arzu, istek, talep
dilekçe	arzuhal, istida
dilekçi	müsted'î
dillendirmek	intak, konuşturmak
dillenim	ifade
dil uzatma	aleyhinde söyleme
dinci erki	teokrasi
dingin	sâkin
dinginlik	sükûnet
dinlence	tatil, istirahat

dinlenme	istirahat, teneffüs
dinsel	dinî
direnç	mukavemet, rezistans
direngen	*inatçı, anûd,* muannid
direnim	inat, taannüd
direnme	*mukavemet*
direnmek	mukavemet etmek
direnti	*inat*
direşim	sebat
direşken	sebatkâr
direşmek	sebat etmek
dirim	*hayat*
dirimli	zihayat
dirimsel	hayatî
dirimselcilik	vitalizm
dirimsellik	*hayatiyet,* dirilik
dirlik (dirilik)	hayat
dirlik	huzur,, refah, iyi geçinme
dişil	müennes
diyelek	lehçe, ağız, diyalekt
diyem	meâl, anlam
dize	mısra
dizem	âhenk
dizge	manzume, sistem
dizgeleştirmek	sistemleştirmek
dizgesel	sistematik
dizgi	tertip
dizgici	mürettip
dizi	seri
dizin	indeks
dizmen	mürettip
doğa	tabiat
doğacılık	natürizm, tabiatçılık
doğaç	sâniha, fikre doğan
doğal	tabiî, normal
doğalcılık	*natüralizm*
doğalcı	natüralist
doğallık	tabiîlik
doğa ötesi	metafizik
doğru	müstakim (mat.)

doğruculuk	verizm (fels.)
doğrulamak	teyld etmek, tasdik etmek
doğrultu	istikamet
doğrulu	müstakim
doğu	şark, gündoğusu
doğu bilim	şarkıyat, doğu bilimi
doğu bilimci	şarkıyatçı, müsteşrik
doğum	tevellüd
doğurgan	velûd
doğuştancılık	nativizm, fıtriyye (fels.)
doğunç	irticâl
doğunçluk	sâniha, fikre doğan
doğunçtan	irticâlen
doğuşlu	asil, necip
doku	nesiç
dokubilim	histoloji, doku bilimi
dokunaklı	müessir, insanın içine işleyen
dokunca	zarar
dokundurma	târiz, sitem
dokundurmaca	telmih, târiz
dokunsal	lemsî, dokunumla ilgili
dokunulmazlık	masûniyet
dokunum	lâmise, dokunma duygusu
dolantı	entrika
dolaşım	deveran, dolaşma
dolay	havali, etraf
dolaylı	bilvâsıta, vasıtalı
dolaysız	bilâvâsıta
dolunay	bedir
dolunca	istiab, içine alma
donamak	tezyin etmek
donatı	teçhizat
donatım	teçhiz, tefriş
donatmak	teçhiz etmek, süslemek
donatman	mücehhiz, techiz eden
doruk	zirve, şâhika
doygu	rızk
doygun	müstağni, meşbu, iyice doymuş
doygunluk	istiğna, işba hâli
doyum	kanaat, tatmin; ganimet

duyumsama	istiğna
duyumsamak	istiğna göstermek
doyurucu	tatminkâr
döl	zürriyet, nesil
döllemek	ilkah etmek, döl sahibi etmek
dölüt	cenin
döl yatağı	rahim
döndürme	irca, *tahvil*, iade
döndürmece	iade
döndürü	tevcih
dönel	devrânî (*mat.*)
dönem	devre, devir
dönemeç	viraj
dönence	medar, etrafında dönülen nokta
döner	mütedâvi
dönmek	avdet etmek, rücû' etmek, tahavvül ve tegayyür etmek
dönü	tur, dönme, dolaşma
dönüş	rücû', avdet
dönüşlü	mütâvaat (dilb.)
dönüşmek	tahavvül etmek
dönüştürmek	*tahvil* etmek
dönüştürüm	*tahvil, dönüştürme*
dönüşüm	tahavvül
dönüşümcülük	istihaliyye, transformizm
dörderleme	terbi, dörtleme (edeb.)
dörderli	murabba (edeb.)
dördül	rübâî (edeb.) murabba, kare
dördün	terbi (gökb.)
dördüz	terâne
dörtgen	dört kenarlı (mat.)
dörtlük	kıt'a (edeb.)
dörüt	sanat
dörütmen	sanatkâr
döşeli	mefrûş, döşenmiş
döşem	tesisat, döşeme
döşemci	tesisatçı
döşeme	zemin, mefrûşat
döşemek	tefriş etmek, yaymak, kaplamak

dura	fâsıla
duraç	taban, kaide
durağan	sâbit, sâbite
durak	mevkıf, tevakkuf mahalli, takti yeri (edeb.)
duraksamak	tereddüt etmek
duraksatış	terdit (edeb.)
dural	sâkin (fels.)
durgu	sekte, vakfe
durgun	sâkin, râkid
durma	sekte
durmaksızın	mütemadiyen
duruk	sâbit, statik
duruksun	müteddit
durum	vaziyet, hâl
durumsamak	tereddüt etmek
duruşma	muhakeme, mürâfaa
duyar	hassas, duygulu
duyarga	lâmise
duyarlı	hassas
duyarlık	hassasiyet
duyarlılık	hassasiyet
duygan	hassas
duyganlık	hassasiyet
duygu	his
duyguculuk	hissîlik, santimantalizm
duygudaş	sempatizan (ruhb.)
duygudaşlık	sempati (ruhb.)
duygulandırmak	mütehassis etmek, hislendirmek
duygulanım	his etme, duygu alma (ruhb.)
duygulanmak	mütehassis olmak, hislenmek
duygulu	hassas, hisli
duygululuk	hassasiyet, hislilik
duygun	hassas, duygulu, duyar (ruhb.)
duygusal	hissî
duysal	ihsâsî
duyu	hasse (ruhb.)
duyum	ihsâs, duyma (ruhb.)
duyumsal	ihsâsî
duyum yitimi	anestezi

duyurmak	ilân etmek, tebliğ etmek
duyuru	ilân, dâvetiye
duyuş	intiba, seziş
dürtü	muharrik, tahrik eden
düş	rüya
düşey	şakulî
düşgörü	tahayyül
düşgücü	muhayyile
düşkü	menkûbiyet, düşkünlük
düşlem	fantazi
düşlemek	hayâl etmek
düşsel	hayâlî, ütopik
düşük	sâkıt, düşünülmüş
düş-ülke	ütopi, ütopya
düşün	fikir, düşünce
düşünce	fikir, mütâlaa, mülâhaza
düşünceleme	tefkir, düşündürme
düşüncü	idealist
düşüncülük	idealizm
düşündeş	hemfikir
düşünme	tefekkür
düşünsel	fikrî
düşüntü	mülâhaza
düşünü	fikir, düşünce
düşünür	mütefekkir
düşüt	cenin-i sâkıt, düşük
düz anlatış	fesâhat
düz çizer	cedvel
düze	doz, belli miktar
düzeç	tesviye âleti
düzelme	salâh
düzelti	tashih
düzeltici	musahhih, tashih eden, düzelten
düzeltme	tashih etme
düzeltmen	musahhih
düzen	nizam, tertip, hile
düzence	disiplin

düzengeç regülatör, düzenleyici, nâzım
düzenlemek tertip etmek, tertiplemek
düzenleşik koordone
düzenli tertipli, muntazam
düzensiz tertipsiz, nizamsız, gayri muntazam
düzey seviye
düzgü düstur
düzgül normal
düzgülü normal, muttarid
düzgün muntazam, müstevî
düzgüsel kaidevî
düzgüsüz anormal
düzlem müstevî
düzlemek tesviye etmek, düz hâle getirmek
düzme sahte, uydurma
düzmece sahte, düzme
düzmecelik sahtelik, sahte olma
düzmeci sahtekâr
düzmecilik sahtekârlık
düzün ritm
düz yazı nesir, mensûre

E

eder fiyat
edilgen meçhûl, passif
edilgi infiâl
edilgin münfail
edim amel, fiil, iş
edimsel fiilî
edimselcilik aktüalizm
edinç müktesebat, kazanılmış şeyler
edinik müktesep, kazanılmış
edinilmiş kisbî
edinmek iktisâp etmek, kazanmak
edinsel kisbî
edinti müktesebat
egemen hâkim, hükümran

egemenlik	hâkimiyet, hükümranlık
eğik	mâil
eğilim	meyil, temayül
eğim	meyil
eğindirmek	meylettirmek
eğitbilim	pedagoji, terbiye ilmi
eğitbilimci	pedagog, terbiyeci
eğitbilimsel	pedagojik
eğitçi	mürebbi, terbiye edici
eğitici	terbiyevî, terbiye edici
eğiticilik	mürebbilik
eğitim	terbiye
eğitimci	terbiyeci
eğitimcilik	terbiyecilik
eğitimsel	terbiyevî
eğitken	terbiyeci
eğitmek	terbiye etmek
eğitmen	mürebbi
eğitsel	terbbiyevî
eğitsellik	terbiyevîiik
eğreti (iğreti)	âriyet, müsteâr, ödünç
eğretiden	muvakkaten
eğretileme	istiare (edeb.)
eğri	münhani, muavvec
eğrilik	inhinâ, i'vicâc
ek	lâhika, ilâve, zeyil; munzam
ekenek	ekime elverişli toprak
ekim	teşrinievvel, ilk teşrin, birinci teşrin
ekin	kültür
ekinç	kültür
ekinli	kültürlü
ekinlilik	kültürlülük
ekinsel	kültürel
ekinsiz	kültürsüz
ekinsizlik	kültürsüzlük
eklem	mafsal
eklemek	ilâve etmek,
eklemeli	iltisakî (dil)

eklenti	müştemilat
eksen	mihver, dingil
eksi	nâkıs, çıkarma işaretinin adı (mat.)
eksik	noksan, nâtamam, nâkıs
eksiklik	nâkîsa, noksan
eksikli	muhtaç
eksilme	tenâkus
eksilti	hazif
eksiltme	münâkasa
elcil	diğerkâm
elçi	sefir
elçilik	sefaret
elerki	demokrasi, demokratik
elerkil	demokratik
eleştirel	tenkidî
eleştiri	tenkit, değerlendirme
eleştirici	münekkit, tenkitçi
eleştirimcilik	kritisizm, intikadiye
eleştirisel	tenkidî
eleştirme	tenkid
eleştirmeci	tenkitçi, münekkit
eleştirmen	tenkitçi, münekkit, eleştirici
eleştirmenlik	münekkitlik, tenkitçilik
elgin	garip
elindeilk	cüz'î irade, irâde-i cüz'iyye
eliyle	vasıtasıyle
elverişli	müsait, kâfi
el yazması	manüskri
el koyma	müsâdere
emek	sa'y
emekçi	işçi, proleter
emekli	mütekait
emeklilik	tekaütlük
en	arz
en az	asgarî
en çok	azamî
enez	zayıf

engebe	ârıza
engebeli	ârızalı
engel	mâni', mânia, mahzûr
engellemek	mâni' olmak
engelleyici	men' edici, mâni'
engel olmak	mâni' olmak
engin	vasi', geniş, açık
enlem	arz dairesi
er	nefer (askerlik)
erat	efrâd (askerlik)
erdem	fazilet
erdemli	faziletli
erden	bâkir, bâkire
erdenlik	bekâret, bâkirlik
erek	hedef, gaye
erem	rıza
eremlemek	râzı olmak
eren	evliya
ergen	âkil bâliğ
ergenlik	bülûğ
ergi	mazhariyet, *nâiliyet*
ergimek	zevâban etmek
ergin	kâmil, reşid
erginlik	rüşd, kemâl
ergitmek	izabe etmek
eril	müzekker
erin	âkil bâliğ
erinç	rahat, huzur
erinçsiz	huzursuz, rahatsız
erinlik	bülûğ
erişim	muvâsala
erişkin	kâhil, olgun
erk	kudret, iktidar, kuvvet, güç
erke	enerji, kudret
erkin	serbest, hür, liberal
erkincilik	liberalizm, hürriyet, *serbestî*
ertelemek	tâlik, tehir, tecil etmek
esen	sıhhatli, sâlim, sağ

esenleşmek	vedâlaşmak, selâmlaşmak
esenlik	sıhhat, selâmet, sağlık
esin	ilham
esindirmek	ilham etmek
esinlemek	ilham etmek
esinlenmek	mülhem olmak, ilham almak
esirgemez	fedakâr
eski eserler	âsâr-ı atika
eskil	arkaik, antik
eskisel	arkaik
eskillik	arkaizm
eslemek	itaat etmek
esnek	elâstikî
esneklik	elâstikıyyet
esrik	sarhoş, mest
esriklik	sarhoşluk, mestlik
esrimek	sarhoş olmak, vecde gelmek
esritmek	vecde getirmek, sarhoş etmek
esritici	müskir, sarhoş edici, sekir verici
eş anlamlı	sinonim, müteradif
eş değerli	muâdil
eş değerlilik	muâdelet
eşey	cins
eşeysel	cinsî
eşgüdüm	düzenleme, düzen verme, tanzim etme
eşit	müsâvi, muâdil
eşitçe	seyyânen, müsâvi olarak
eşitlik	müsâvât
eşitlikçi	müsavatçı
eşitsiz	gayri müsâvi
eşitsizlik	gayri müsâvât
eşsesli	kononim
eş zamanlı	senkronik
eş zamanlılık	senkronizm
etken	âmil, müessir, faktör, aktif
etkenlik	müessiriyet, aktivite
etki	tesir
etki yapmak	tesir etmek, müessir olmak
etkilemek	tesir etmek
etkilenmek	müessir olmak
etkili	tesirli, müessir

etkimek	tesir etmek
etkin	faâl, aktif, müessir, tesirli
etkinci	aktivist
etkincilik	aktivizm
etkinlik	aktiflik, faâliyet
etkisiz	tesirsiz
etmen	âmil, faktör
ettirgen	kıyasî, müteaddi, faktitif
evcil	ehlî
evcilleşmek	ehlîleşmek
evcilleştirmek	ehlîleştirmek
evirmek	çevirmek, taklîb etmek
evre	safha, merhale
evren	kâinat
evrenbilim	kuzmoloji, kevniyyât
evrensel	cihanşumûl, üniversel
evrim	tekâmül, istihale, evolüsyon
evrimcilik	tekâmüliyye, evolüsyonizm
eylem	fiil, ameliye, aksiyon, hareket
eylemli	amelî, fiilî, fiilen
eylemsiz	passif
eytişim	diyalektik, cedel
eytişimsel	diyalektik, cedelci
ezgi	nağme, melodi
ezgisel	melodik, ezgiyle ilgili
ezme	püre
ezici	kahir
ezici çoğunluk	ekseriyet-i azîme, kahir ekseriyet
ezinç	azâb

F

faydalanmak	müstefîd olmak, istifâde etmek
felçli	meflûc
fıkra	anekdot, kronik
fizikötesi	metafizik, mâba'det-tabîa
fiziksel	fizikî

G

gecikme	rötar, teahhur
geciktirme	tehir
geçegen	muvakkat
geçenek	koridor
geçer	*revâçlı, makbûl, muteber*
geçerlik	revâç
geçersiz	hükümsüz, gayri muteber
geçici	muvakkat
geçiş	mürûr, intikal
geçişli	müteaddi (fiil)
geçişmek	tedâhül etmek
geçişsiz	*lâzım (fiil)*
geçmelik	mürûriye
geçmiş	mâzi
gedik	*rahne*
gelecek	istikbâl, *âti*
gelecekçi	fütürist
gelenek	an'ane
gelenekçilik	an'anecilik, an'anaperestlik
gelenekleştirmek	an'aneleştirmek
geleneksel	an'anevî
gelgit	medd ü cezr
gelir	varidat, irad
gelişigüzel	lâlettâyin
gelişim	*inkişaf*
gelişmek	inkişaf etmek, neşvünemâ bulmak
geliştirmek	inkişaf ettirmek
genel	umumî
genelge	tâmim, sirküler
genellemek	tâmim etmek
genelleştirmek	tâmim etmek, umumileştirmek
genellikle	umumiyetle
geniş zaman	muzâri
genlik	refah
gensoru	istizah
gerçek	hakikî, reel, *realite*
gerçekçi	realist

gerçekçilik	realizm, hakikiyye
gerçeklemek	teyid etmek
gerçekleşmek	tahakkuk etmek
gerçekleştirmek	tahakkuk ettirmek
gerçeklik	realite
gerçekten	filhakîka, hakikaten
gerçeküstücülük	sürrealizm
gerçi	vakıa
gereç	malzeme
gerek	icab, iktiza, lüzum
gerekçe	esbâb-ı mûcibe, mûcip sebepler
gerekli	lüzumlu, vâcib, lâzım
gereklilik	lüzum, vücûbî sıygası
gerekmek	icab etmek, lâzım gelmek
gereksemek	lüzum duymak, ihtiyaç duymak
gereksinim	ihtiyaç
gereksinme	ihtiyaç
gereksinmek	muhtaç olmak
gereksiz	lüzumsuz
gereksizlik	lüzumsuzluk
gerektirmek	icab ettirmek, gerekli bulmak
geri almak	istirdad etmek
geri bırakmak	tehir etmek
geri çevirmek	iade etmek
geri istemek	iadesini taleb etmek
geri vermek	iade etmek
gerici	mürteci
gericilik	irtica
gerilemek	ric'at etmek
gerilim	tansiyon, tevettür
gevşeklik	rehâvet
gezegen	seyyâre
gezgin	seyyah
gezginci	seyyar, seyyah
gezi	seyahat
gezici	seyyar, seyyah
gezicilik	seyir, seyahat
gezmen	seyyah
gider	masraf

giderek	tedricen, peyâpey, gitgide
gidermek	izale etmek, telâfi etmek
giriş	duhûl, medhal
girişik	girift
girişim	teşebbüs
girişmek	teşebbüs etmek, tevessül etmek
girme	duhûl
girmelik	duhûliyye
giysi	elbise, libas, (aslı: giyesi)
giz	sır
gizem	sır, esrar
gizemci	mistik, mutasavvıf
gizemcilik	mistisizm, tasavvuf
gizemli	esrarengiz
gizemsel	mistik, tasavvufî
gizil	potansiyel
gizli	mahrem, hafî
göç	muhaceret, hicret
göçmek	muhaceret etmek, hicret etmek
göçmen	muhâcir
gökbilim	astronomi
gökçe	mavimsi, mavimtrak
gökçek	lâtîf
gökçül	beyaz benekli mavi
göksel	semavî
gömmek	defnetmek
gömü	defîne
gömük	medfûn, gömülmüş
gömüt	mezar, kabir
gömütlük	mezarlık
göndermek	irsâl etmek
gönence	refah
gönenç	refah
gönenmek	memnun olmak, faydalanmak, rahat bir hayat geçirmek
gönül hoşluğu	rıza
göre	tevfikan, nazaran
görece	izâfî, nisbî
görececi	relativist
görececilik	relativizm, izâfiyet

göreli	izâfî, relatif
görelilik	izâfet, izâfiyet
görenek	adet, usul, tarz
görev	vazife
görevlendirmek	tavzif etmek
görevli	vazifeli, memur, muvazzaf
görevliler	personel
görevsizlik	vasifesizlik
görgü	tecrübe, âdâb-ı muâşeret
görkem	ihtişam (*aslı: muhteşem, heybetli*)
görme	rüyet
görsel	basarî görüşle ilgili olan
görü	manzara
görüm	rüyet
görüntü	hayâlet, hayâl, tayf
görünü	manzara, peyzaj
görünüm	zevâhir
görünüş	manzara
görünüşe göre	zâhiren
görüş	mütâlea, telâkki
görüşçü	ziyaretçi
görüşme	mülâkat, müzâkere
gösterge	müş'ir
gösteri	tezâhürat, nümâyiş
gösterişsiz	mütevâzi
göstermelik	nümûnelik
gözbağcı	illizyonist, sehhâr, büyücü
gözdağı vermek	tehdit etmek, korkutmak
göze	hücre, su kaynağı
gözetim	nezâret, himâye, tarassud
gözgü	ayna
gözlem	müşâhede (tarassud)
gözlemci	müşâhid
gözlemek	tarassud etmek
gözlemevi	rasadhane
gözlemlemek	müşâhede etmek
gözükmek	tezâhür etmek
gücenik	muğber, münfail, dargın
güceniklik	iğbirâr, infial, dargınlık
gücü yetmek	muktedir olmak

güç	enerji, kudret, kuvvet, tâkat
güçlü	**kavi**
güçsüz	âciz
güdü	gütme, sevk
güdüm	sevk, gütme
güdümlü	sevk edilebilen, dirije
güldürmen	**komik**
güldürü	kamedi
gülmece	mizah
günce	hatıra defteri, gazete, jurnal
güncel	aktüel
güncelleşmek	aktüel olmak
güncellik	aktüalite
gündelik	yevmiye
gündem	ruznâme
gündüzlü	neharî, gündüzcü
güney	**cenup**
günlü	tarihli
günlük	yevmî (gazete); muhtıra (defter)
gün-öte	evc, en yüksek yer
gürel	dinamik, enerjik
güreli	enerjik
gürellik	dinamizm
gürlük	feyiz
güven	itimat
güvence	teminat, garanti
güvenç	**itimat**
güvenilecek	şâyân-ı itimad
güvenilir	ciddî, emin, emniyetli, şâyân-ı itimad
güvenli	emin, emniyetli
güvenlik	emniyet, asayiş
güvensizlik	emniyetsizlik, adem-i itimad
güzel sanatlar	sanayi-i nefîse

H

haberleşme	muhabere
haktanır	hakşinâs
hâldeş	hemhal

halkbilgisi	folklor, halkiyat
halk oyu	referandum, ârâ-yı umumiyye
hammadde	madde-i ibtidâiyye
hazırlık sınıfı	ihzarî sınıf
hepten	tamamiyle
hiççilik	nihilizm
hoş görü	müsâmaha, tesâmüh, tolerans
hoşgörücü	toleranslı, müsâmahalı
hoşgörür	müsâmahakâr

I

ılgım	serâp
ılım	itidâl
ılıman	mutedil (coğr.)
ılımlı	mutedil (psik.)
ılımlılık	mutedillik
ıra	seciye, karakter
ırakgörür	teleskop
ısı	hararet
ısı ölçer	kalorimetre
ısıtma	teshîn
ışıklandırma	tenvîrât
ışık ölçer	fotometre
ışıldak	projektör
ışın	şuâ
ışın ölçer	radyometre

İ

içbükey	muka'ar, konkav (ayna)
içe bakış	derunî murakabe
içe dönük	entroverti (psik.)
içe dönüş	entroversiyon (psik.)
içe kapanış	atizim (psik.)
içerik	muhtevâ
içermek	tazammun etmek

içgüdü	insiyak, sevk-i tabiî
içişleri	dâhiliye
içitim	zerk
içitmek	zerk etmek
içken	ayyâş
içlek	mânevî
içlem	tazammun (mant.)
içlik	*dâhilî, iç çamaşırı*
içrek	**bâtınî, mahrem**
içsel	dahilî
içsellik	lirizm
içten	deruni, *samimî*
içtenlik	samimiyet
iç tepi	ilcâ
içtüzük	dâhilî nizamnâme
iç uyum	derunî âhenk
ikici	düalist (felsf.)
ikicilik	düalizm
ikil	tesniye, ikili çokluk (gram.)
ikilik	düalite
ikincil	**tâli**
ikircim	tereddüt
ikircimli	mütereddit
il	vilâyet
ilçe	*kaza*
ilenç	bedduâ, inkizâr, lânet
ilenmek	bedduâ etmek, lânenlemek
ilerleme	terakki
ilerici	terakkiperver
ilericilik	terakkiperverlik
iletim	nakletme, götürme
iletişim	haberleşme, komünikasyon
iletken	nâkil,, götüren, iletici
iletkenlik	*nâkiliyet, iieticilik*
iletki	minkale (geom.)
iletmek	götürmek, nakletmek
ilgi	alâka
ilgilendirmek	alâkadar etmek
ilgilenmek	alâkalanmak
ilgili	alâkalı

ilginç	alâka verici, enteresan, ilgi çekici
ilgisiz	alâkasız
ilgisizlik	alâkasızlık, kayıtsızlık
ilinek	araz (fels.)
ilinti	nisbet, mensûbiyet, âidiyet, taallûk
ilintili	mensup, âid, müteallik
ilişik	münasebet, alâka, irtibat, taalluk; merbût, âid, melfûf
ilişki	münasebet, âidiyet, temas, alâka
ilişkin	müteallik, âid, dâir
ilk çağ	kurûn-ı ûlâ
ilke	prensip, umde, temel düşünce
ilkel	iptidâî, primitif
ilkelcilik	primitifizm
ilkeleşmek	umdeleşmek
ilkelleşmek	iptidaîleşmek
ilkellik	iptidaîlik
ilksizlik	sermediyet, süreklilik
im	işâret
imge	hayal, imaj
imgecilik	imajizm
imgelem	muhayyile, imajinasyon
imgeleme	tahayyül
imgelemek	tahayyül etmek
imgesel	**hayalî**
imleç	işaretleyen
imlemek	işaretlemek
imren	gıpta, imrenme
imrence	gıpta edilmiş, mazbût, imrenilen
imsel	işarete âid
inak	nas, doğma
inakçı	dogmatik, nassî, naşçı
inakçılık	nassiyye, dogmatizm
inaksal	dogmatik, nassî
inan	itimad; iman, itikad, akide
inanca	**teminat**
inanç	itikad, iman, inan
inançlı	mutekid, mümin
inanlı	mutekid, imanlı

inanlılık	imanlılık
inansız	imansız
inansızlık	imansızlık
incelem	rapor
inceleme	tetkik, etüd
incelemek	tetkik etmek
incelik	zarafet
indirgeme	irca etme
indirgemek	irca etmek
indirim	tenzilât
indirimli	tenzilâtlı
indirimsiz	tenzilâtsız
indirme	tenzilât, tenzil etme
inme	felç, nûzül
insanbilim	antropoloji
insanbilimci	antropolog
insancı	hümanist
insancıl	insan sever, insana sokulan, ehlî
insancılık	hümanizm
insanüstü	fevkalbeşer
irdeleme	tetabbu', tetkik, etüd
irdelemek	tetkik ve tetabbu' etmek
istek	arzu, talep
istem	talep, irade
istemli	ihtiyârî, iradî
istemsiz	gayri iradî, gayri ihtiyârî
istenç	irade
istençli	iradeli, iradî
istençsiz	iradesiz, gayri iradî
ister	icap
iş bırakımı	grev
iş birliği	teşrik-i mesâi
iş bölümü	vazife taksimi
işçil	amelî
işgüder	maslâhatgüzar
işitim	sâmia
işitsel	sem'î
işkil	şüphe, vesvese, vehim

işkillenmek	şüphelenmek, vesveselenmek, vehme düşmek
işkilli	vesveseli, vehimli
işlem	muamele, ameliye
işlemez	âtıl
işlev	fonksiyon, üf'ule
işlevsel	fonksiyonel
işteşlik	müşâreket
işyar	memur
itilim	ihtibâs
itilme	ihtibâs
itki	sevk-i tabiî, sâik
ivdirmek	tâcil etmek, çabuklaştırmak
ivecen	acûl, aceleci
ivecenlik	acelecilik, acûlluk
ivedi	aceleci, savruk; acele, isti'câl
ivedilik	acelecilik, savurukluk, müsta'celiyet
ivgen	acele eden, koşan
ivgenlik	koşma, acele etme
ivmek	acele etmek, koşmak
iye	sâhip, mâlik
iyelik	sâhiplik, mülkiyet
iyicil	hayırhâh, iyilik etmeği seven
iyilikçi	hayırhâh, hayırperver, hayırsever
iyimser	nikbin
iyimserlik	nikbinlik
iyi niyet	hüsnüniyet
izdem	tema, tem
izdüşüm	irtisam
izinli	mezun
izlemek	tâkip etmek
izlenim	intiba
izlenimci	empresyonist
izlenimcilik	empresyonizm
izleyen	muakkip

K

kabarma	med, denizin yükselmesi
kaçak	firarî

kaçınık	münzevi, köşesine çekilmiş
kaçınmak	istinkâf etmek, imtina etmek, çekinmek
kakışık	tenafür, kakofoni
kakışma	tenafür, kakofoni
kalan	mütebâki, artan
kaldıraç	manivelâ
kalım	beka, yok olmayıp mevcut olarak kalma
kalımlı	bâki, pâyidar, zevalsiz, ölümsüz
kalımlılık	beka
kalımsız	fâni, yok olan, geçici, ölümlü
kalımsızlık	fânilik
kalıntı	bakıyye
kalıt	miras
kalıtçı	mirasçı, varis
kalıtım	veraset, irs
kalıtsal	ırsî
kalkışma	teşebbüs (yerinde olmayan veya gücün yetmeyeceği bir işe)
kamu	âmme, halk, mâşerî varlık
kamul	âm, müşterek
kamulaştırmak	istimlâk etme
kamuoyu	efkârı umumiye, halk efkârı
kamusal	mâşerî
kamutanrıcılık	vahdet-i vücud, panteizm
kamutay	Büyük Millet Meclisi
kanı	kanaat, düşünce
kanık (esk.)	elindekiyle yetinen, kanaatkâr, doymuş
kanıklanmak	kanaat etmek, yetinmek
kanıkmak	mutmain olmak
kanıt	delil
kanıtlamak	ispat etmek
kanıtlı	delilli, müdellel
kanun koyan	vâzı'-ı kanun
kanun koyucu	vâzı'-ı kanun
kapalı	hafi, mestûr, örtülü, gizli
kapalılık	örtülü olma, gizlilik, ibhâm (anlatışta)
kaplam	şümûl, kaplama

kapsam	şümûl, kaplama, içine alma
kapsamak	*şâmil* olmak, içine almak, ihtivâ etmek
kapsar	şâmil, içine alan
karacı	müfteri, kara çalan, iftiracı
karaduygu	melankoli, kara sevda
karaduygulu	melankolik
karalama	müsvedde
karamsar	bedbin
karamsarlık	bedbinlik
kararlılık	istikrar
karasal	berrî, kara ile ilgili
kargaşa	anarşi, karışıklık, fitne, çekişme
kargaşacı	anarşist
kargaşacılık	anarşizm
kargaşalık	anarşi, karışıklık, fitne, fesad, çekişme
kargımak (esk.)	beddua etmek, lânetlemek
kargış (esk.)	beddua, lânet, tel'in
karışmak	müdahale etmek
karışım	mahlût, karışık olan madde
karma	muhtelit, karışık
karmaşa	mûdile, kompleks, karmaşık olma hâli
karmaşık	mûdil, kompleks, birbirine girmiş, karışık, çetrefil
karmaşmak (esk.)	ihtilât etmek, karışmak, karışık hâl almak
karmaştırmak (esk.)	karıştırmak, karmaşık hâle getirmek
karşı	muhâlefet
karşıcı	muhâlif
karşı duygu	antipati
karşılaştırma	mukayese
karşılaştırmak	mukayeseli
karşılık	mukabele, cevap, bedel
karşılıklık	mütekabil
karşın	rağmen
karşınlık	muhalefet
karşıt	zıt, muhâlif
karşıtçı	aleyhtar, muhâlif
karşıtlam	mukabele, paradoks, antitez

karşıtlaşmak	zıtlaşmak
karşıtlık	zıddiyet, tezad, zıtlık, mübâyenet
kas	adele
kasıl	**adelî**
kasılım	takallüs, kasılma
kasım	ikinci teşrin, teşrinisani
kasınç	kramp
katılmak	iştirâk etmek
katışık	mahlût, karışık, sâf olmayan
katışıksız	sâf
katkı	ilâve
katma	mülhak, munzam, katılmış
katman	tabaka
katmanlaşmak	tabakalaşmak
kavram	mefhûm
kavşak	mülteka, iltisak yeni, birleşme yeri
kayırmak	sahip çıkmak, himaye etmek; iltimas etmek
kayıtlamak	takyid etmek
kayıtlı	kaydı yapılmış, kaydedilmiş; şarta bağlı
kayıtsız	lâkayd, umursamaz, ilgisiz
kayıtsızlık	lâkaydî, lâkaydlik, ilgisizlik
kaynak	menba, mehaz, menşe
kayra	lûtuf, ihsan, âtıfet
kayşa	heyelân, kayma, kaynaşma
kazanmak	iktisap etmek
kazı	hafriyat
kazıbilim	arkeoloji
kendi eliyle	bizzat
kendiliğinden	bizâtihi, binefsihi
kendince	indî
kent	şehir
kentçilik	şehircilik
kentleşmek	şehirleşmek
kentli	şehirli
kentsoylu	burjuva
kentsoyluluk	burjuvazi
kerte	radde, derece, mertebe

kesene	sözleşme, mukavele, abone
kesenek	aidat, iltizam
kesenkes	kat'i, kesim
kesik	kupür
kesiksiz	mütemadi, devamlı, kesilmeyen
kesilmek	inkıtaa uğramak
kesim	sektör, bölüm, parça, kısım
kesin	kat'î
kesinleme	teyid
kesinleşmek	kat'ileşmek, kesin bir hâl almak
kesinleştirmek	kat'ileştirmek, kat'i hâle getirmek
kesinlik	kat'iyet, kat'ilik
kesinti	inkıta, ödenen bir paradan kesilen kısım
kesintisiz	aralıksız, devamlı; vergi kesilmeden ödenen
kesit	makta
kestirme	1. tahminî, muhammen; tahmin
kestirmek	1. tahmin etmek
keşik	nöbet, sıra
keşikleme	münavebe
kez (esk.)	kere, defa
kılavuz	rehber, yol gösteren
kılavuzluk	rehberlik
kılgı	ameliyat, tatbikat, pratik, tatbik
kılgılamak	tatbik etmek
kılgılı	amelî, pratik, tatbikî
kılgın	amelî, pratik, tatbikî
kılgısal	amelî, tatbikî, pratik
kınamak	takbih etmek, ayıplamak, beğenmemek, zemm etmek, tenkid etmek; istihza etmek
kınamsımak	muaheze etmek, tenkid etmek
kıpı	an
kırılma	inkisar
kırılmak	1. münkesir olmak, münfail olmak, gücenmek
kırım	1. katliâm
kırsal	kır durumunda olan, kırlık

kısa	1. muhtasar, mücmel
kısaltış	ihtisar
kısılma	takabbuz
kısınmak	tutumlu davranmak, imsâk etmek
kısıntı	kısma, azaltma, kasır
kısır döngü	fâsid daire
kısıt	hacir
kısıtlamak	hacir altına almak; sınırlamak, daraltmak
kısıtlı	mahcûr
kısmak	takyid etmek, tahdid etmek, azaltmak
kıstak	berzah
kışkırtı	teşvik, tahrik, kışkırtma
kışkırtıcı	tahrik eden, müşevvik, teşvik edici
kışkırtma	tahrik, teşvik
kıtık	haşin
kıvanç	1. sevinç, memnuniyet, hoşlanma 2. övünç, iftihar, mefharet, kendine güvenme ve öğünme
kıvançlı	memnun, sevinçli
kıvanmak	1. memnun olmak, sevinmek, hoşlanmak 2. iftihar etmek, öğünmek
kıya	cinayet
kıyıcı	1. zâlim, merhametsiz, gaddar
kıyıcılık	1. zâlimlik, merhametsizlik, gaddarlık
kıyım	1. gadir, zulûm, haksızlığa uğratma
kimi	bâzı, bâzan
kimlik	hüviyet
kimyasal	kimyevî
kip	kalıp, sıyga
kiralama	istîcâr, kira ile tutma
kişi	şahıs, adam, insan
kişilik	şahsiyet, mürüvvet, insaniyet
kişilik dışı	gayri şahsî, şahsî olmayan
kişiliksiz	şahsiyetsiz
kişisel	şahsî
kişiselcilik	personalizm
koçak	kahraman, yiğit

kaçaklama	hamasî şiir, kahramanlık şiiri, destan
kokusal	şemmî, koklama duygusuna ait
kokuşmak	taaffün etmek
kokuşuk	müteaffin
kol	şube, dal, kısım
kolçak	bazubent, kola takılan işaretli bağ
kollamak	mukayyed olmak, muhafaza etmek, himaye etmek, sahip çıkmak, gözetmek
kolluk (esk.)	zabıta, polis, emniyet
komut	emir, buyruk
komuta	kumanda, askerî birliği ve işleri idare vazifesi
komutan	kumandan, *askerî bir birliğin başı*
komutanlık	kumandanlık
konu	mevzu, süje
konuk	misafir
konukçu	mihmandar
konuk evi	misafirhâne
konuklamak	misafir etmek, ziyafet çekmek
konukluk	misafirlik, misafirhane
konuksever	misafirperver
konum	mevki, vaziyet, yer, durum, stüasyon
konuşma	1. konferans, hitabe 2. muhavere, mükâleme, musâhabe, sohbet
konuşmacı	konferansçı, katip, konuşan
konuşu	sohbet, musâhabe
konut	mesken, ikametgâh
korucu	bekçi, muhafız
koruma	sıyânet, vikaye, muhafaza, himaye
korunak	melce, siper, tahaffuz yeri, sığınak
koruncak	mahfaza
korunma	kendini muhafaza, müdafaa etme, savunma
korunum	muhafaza, müdafaa, savunma
koruyucu	hâmi, himaye eden, koruyan, vâki
koruyuculuk	himaye, *koruma, muhafaza,* vikaye
koşa	muvazi, paralel, müterafık
koşaç	bildirme (haber) eki

koşuk	manzume, koşma, nazım
koşukçu	nâzım, manzume yazan
koşuklama	nazm etme
koşuklaşım	müşaare
koşuklu	manzum
koşul	şart
koşullar	şerait, şartlar
koşullandırılmak	şartlandırılmak, alıştırılmak
koşullandırmak	şartlandırmak, alıştırmak
koşullanmak	şartlanmak, alışmak
koşullu	şartlı
koşun	saf, sıra, dizi (asker)
koşut	muvazi, paralel
koşutçuluk	parelelizm
koşutluk	muvazilik, muvâzât, parelellik
kov	dedikodu, çekiştirme, ardından konuşma
kovalama	*takip, arkasına düşme, izleme*
kovma	tard
kovumsama	istiskal
kovuşturma	tâkibat, soruşturma ve araştırma
koyak	vadi, dere boyu
köğ	vezin (şiirde)
köğük	mısra
kök	menşe, cezir
köken	menşe, kaynak
kökleşmiş	müstakar, kararlı, yerleşmiş
kökten	cezrî, esaslı, radikal
köktenci	radikal, radikalist
köktencilik	radikalizm, cezriyye
körelmek	dumûra uğramak
kösnü	şehvet
kösnücül	şehvetperest
kösnük	kösünme zamanı gelmiş hayvan, kızgın, azgın
kösnül	şehvânî, şehevî
kötücül	bedhâh, başkalarının kötülüğünü isteyen
kötümser	bedbin
kötümserlik	bedbinî, bedbinlik

kötü niyet	suiniyet
kötüye kullanma	sui istimâl
kullanılmış	müstamel
kullanma	istimâl, tasarruf, yararlanma
kullanım	istimâl, tasarruf, teamül
kumla	plaj, kumluk yer, kumsal
kumul	kum tepesi
kural	kaide
kurallaşmak	kaideleşmek
kurallaştırmak	kaideleştirmek
kurallı	kaideli
kuralsız	kaidesiz
kuram	nazariye, teori
kuramcı	nazariyeci, teorisyen
kuramsal	nazarî, teorik
kurgu	montaj, kurma
kurgusal	spekülatif (fels.)
kurma	montaj, tesis etme
kurmay	erkânıharp
kurtulma	halâs, necat
kurtulmalık	fidye
kurtuluş	halâs, necat, rehâ, selâmete erme
kurucu	müessis, bâni
kurul	heyet
kurultay	kongre
kuruluş	tesis, *müessese*, *teşekkül*
kurum	müessese
kurumlaşmak	müesseseleşmek
kuruntu	vehim, hayâl, aslı olmadığı halde zihinde kurulan şey, evham
kuşak	*nesil*
kuşatma	muhasara, abluka
kuşku	şüphe (aslında: endişe, *tasa*, telâş-işkil, kuruntu, vehim, korku)
kuşkucu	şüpheci
kuşkulanmak	şüphelenmek
kuşkulu	şüpheli
kuşkusuz	şüphesiz
kut (esk.)	saadet, devlet, kudsiyet
kutlamak	tebrik etmek, kutlulamak

kutlu	mübârek, uğurlu
kutlulamak	tebrik etmek
kutsal	mukaddes, kudsî
kutsallaşmak	mukaddesleşmek
kutsallık	mukaddeslik, kudsiyyet
kutsamak	takdis etmek
kutsuz	uğursuz
kuz	kuytu yer, az güneş alan
kuzey	şimal *(kuzay olması gerekir)*
kuzey batı	şimâl-i garbî
kuzey doğu	şimâl-I şarkî
kuzeysel	şimâlî
küçümsemek	istihfâf etmek, istisgar etmek, ehemmiyet vermemek
küçültme	tasgir
küskün	muğber
küşüm	şüphe, kuşku
küşümcülük	şüphecilik, kuşkuculuk
küşümlenmek	şüphelenmek, kuşkulanmak

M

mayası bozuk	cibilliyetsiz
memnunlukla	maalmemnuniye
meydana çıkmak	tekevvün etmek, tahakkuk etmek, tebeyyün etmek, tezâhür etmek, sübût bulmak
meydana gelmek	teşekkül etmek
meydana getirmek	teşkil etmek
milletvekili	meb'us
mirasçı	vâris
muştu	müjde
muştucu	müjdeci
muştulamak	müjdelemek
mut	saadet, baht, talih, uğur
mutlu	mes'ut bahtiyar
mutluluk	saadet, baht, bahtiyarlık
mutsuz	bedbaht
mutsuzluk	bedbahtlık

N

neden	sebep
nedensel	sebebî
nedensellik	illiyet
nelik	mâhiyet
nesne	obje, madde, şey
nesnel	objektif, ilmî
nesnelcilik	objektivizm
nesneleşmek	objeleşmek, eşyalaşmak
nesneleştirmek	**objeleştirmek**
nesnelleşmek	objektifleşmek
nesnelleştirmek	objektifleştirmek
nesnellik	objektiflik
ne yapıp yapıp	**behemehâl**
ne yazık ki	maatteessüf, maalesef
nice	ne kadar
nicel	**kemmî**
nicelik	**kemiyyet**
niceliksel	kemmî
nite	**nasıl**
nitel	keyfî, keyfiyete âit
nitelemek	vasıflandırmak, tavsif etmek
nitelik	keyfiyet, vasıf, kalite
nitelikli	vasıflı, kaliteli
niteliksel	**keyfî, keyfiyete âit**
niteliksiz	vasıfsız, kalitesiz
niteliksizlik	vasıfsızlık, kalitesizlik
nitesel	keyfî
noktalama	**tenkît**
nüfusbilim	demografi

O

odak	mihrak
okul	mektep
okullu	mektepli
okuma	kıraat
okur	okuyucu, kari
okutman	lektör, okutucu

olabilir	mümkün, kabil, muhtemel
olabilirlik	imkân, ihtimâl
olağan	tabiî, alelâde
olağan dışı	gayri tabiî, anormal
olağan üstü	hârikulâde
ola ki	meğer ki
olanak	imkân
olanaklı	mümkün
olanaksız	gayri mümkün
olası	muhtemel
olasıcılık	ihmâliye, probabilizm
olasılı	ihtimalî
olasılık	ihtimâl
olay	hâdise, fenonen
olaybilim	fenomenoloji
olaylı	hâdiseli
olaysız	hâdisesiz
oldu bitti	emri vâki'
olgu	vak'a
olguculuk	pozivitizm
olumlu	müsbet
olumluk	tercümeihâl
olumsal	mümkün
olumsallık	imkân
olumsuz	menfi
olumsuzluk	menfilik, negativizm
oluş	teşekkül, tekevvün
oluşmak	teşekkül etmek
oluşum	teşekkül, tekevvün
omur	fıkra
omurga	amûd-ı fıkarî
omurilik	murdar ilik, mühâ-i şevkî
omuzdaş	hempâ
omuzdaşlık	arkadaşlık, tesanüt, dayanışma
onam	tasvip, kabûl
onama	tasvip etme, tasvip, kabûl
onamak	tasvip etmek, kabûl etmek
onarım	tâmirat, tâmir
onarmak	tâmir etmek

onay	tasdik, tasvip
onaylamak	tasdik etmek, tasvip etmek
onaylı	tasdikli, musaddak
onaysız	tasdik edilmemiş
ondalık	aşarî, aşar
ongun	totem
onguncuk	totemizm
ongunluk	saadet, kutluluk, bereket, feyiz
onmak	şifâ bulmak, iyileşmek, felâh bulmak, ıslah olmak, kurtulmak
onur	şeref, haysiyet, izzet-i nefis, kibir
onurlandırmak	şereflendirmek
onurlu	şerefli, izzet-i nefis sahibi, vakarlı; kibirli
onursal	fahrî
onursuz	vakarsız, haysiyetsiz
oran	nisbet, tenâsüp; biçim, ölçü, tahmin
oranlamak	tahmin etmek, ölçmek biçmek
oranlı	mütenâsip, biçimli; endamlı, yakışıklı
oransız	nisbetsiz, biçimsiz; hantal
orantı	nisbet, tenâsüp
orantılı	mütenâsip
orta	vasat
ortaç	fer'-i fiil, partisip, sıfat-fiil
orta çağ	kurûn-ı vustâ
ortak	şerik, müşterek
ortaklaşa	müştereken, kollektif
ortaklaşacılık	kollektivizm
ortaklaşma	iştirâk, müşâreket
ortaklaşmak	iştirâk etmek, ortak olmak
ortaklık	şirket
ortalama	vasatî
ortam	vasat, muhit, çevre
ortaşık	teşarük, ortak olma
orun	mevki, makam
otlak	mer'a
oturum	celse
oy	rey, görüş
oylamak	rey vermek, reye sunmak

oylum	hacim, cirm
oymak	aşiret
oyun	piyes, temsil
oyuncu	aktör, aktris
oyunculuk	aktörlük
oyunlaştırmak	dramatize etmek
ozan	*şâir* (*aslı:* halk şâiri, âşık)
ozansı	şâirâne

Ö

öç	intikam
ödeme	tediye
ödemek	*tediye etmek, tanzim etmek*
ödence	tazmin
ödenek	tahsisat
ödenti	âidat
ödev	vazife, vecibe, külfet
ödevli	muvazzaf, mükellef
ödevcil	*vazifeşinas*
ödül	*mükâfat* (*aslı: öğdül* ve mânâ farklı)
ödüllendirmek	mükâfatlandırmak
ödün	ivaz, tâviz
ödünlemek	tâviz vermek
ödünlü	tâvizî
ödünsüz	tâvizsiz
öğe	unsur, eleman; cüz, uzuv, üye
öğrenci	talebe
öğrencilik	talebelik
öğrenim	tahsil
öğrenmelik	burs
öğreti	doktrin, meslek
öğretim	tedris, tedrisat
öğretmen	muallim, öğretici
öğretsel	didaktik, tâlimî, öğretici
öğür	akran, menus
öğüt	nasihat
öğütlemek	nasihat vermek, *tavsiye etmek*
ölçek	mikyas

ölçü	vezin (şiir ve musikide)
ölçülü	mutedil, uygun, hesaplı
ölçüm	tahmin, takdir
ölçün	standart
ölçüsüz	itidalsiz, dengesiz, aşırı, gelişigüzel
ölçüştürmek	kıyaslamak, mukayese etmek
ölçüt	kriter, mısdak, kıstas
öldürüşme	mukatele
ölmez	lâyemut
ölüm	vefat
ölümlü	fâni, geçici
ölümlülük	fânilik
ölümsüz	lâyemut
ölümsüzlük	lâyemut olma, ebedîlik
önce	mâkabil
öncel	selef
öncelemek	takdim etmek, öne almak
öncelik	takaddüm
öncesiz	ezelî
öncesizlik	ezeliyet
öncü	pişdar
öncül	önde gelen, ilk; mebde, prensip (mant.)
öndelik	avans
önder	lider, şef
önek	prefiks
önel	vâde, mehil
önem	ehemmiyet
önemli	mühim, ehemmiyetli
önemsemek	mühimsemek
önemsiz	ehemmiyetsiz
önerge	takrir
öneri	teklif
önerme	teklif, kaziyye
önermek	teklif etmek
öngörmek	derpiş etmek, göz önünde tutmak
öngörü	basîret, dûrendişlik
öngörülü	basîretli, dûrendiş
öngün	arife
önlem	tedbir

önlemek	mâni' olmak, engel olmak
ön seçim	intihâb-ı evvel
önsel	apriori, kablî
önsezi	hiss-i kablelvuku'
ön söz	mukaddime
ön tasar	proje, avanproje
ön tasarı	ilk proje, avanproje
ön yargı	peşin hüküm
ören	harabe, virane, yıkıntı
örge	motif
örgen	uzuv, organ
örgencilik	organizm
örgenleşmek	organlaşmak
örgenlik	uzviyet, organizma
örgensel	uzvî
örgensellik	uzvîlik
örgüt	teşkilât
örgütçü	teşkilâtçı
örgütçülük	teşkilâtçılık
örgütlemek	teşkilâtlandırmak
örgütlendirmek	*teşkilâtlandırmak*
örgütlenmek	teşkilâtlanmak
örgütlü	teşkilâtlı
örgütsel	teşkilâta âid
örgütsüz	teşkilâtsız
örneğin	meselâ
örnek	nümûne, şekil, suret, model, benzer, misil, çeşit, misâl
örneklendirmek	nümûne vermek, misâl vermek
örneklik	nümûnelik
örnekseme	kıyas, analoji
örtülü ödenek	tahsisât-ı mestûre
üvgü	methiye
övmek	medhetmek, senâ edmek
övünce	mefharet, fahr
övünç	iftihar, övünme
övünmek	iftihar etmek
öykü	hikâye
öykücü	hikâyeci, hikâye yazarı

öykücülük	hikâyecilik
öykülemek	**hikâye etmek**
öykünce	fabl
öykünmek	taklid etmek
öyküsel	hikâyeye ait
öz	muhteva
özdek	madde, cisim (asıl mânâsı: kök)
özdekçi	**maddeci, materyalist**
özdekçilik	*materyalizm*, maddecilik
özdeksel	maddî
özdeş	ayni, eşit
özdeşlemek	aynileştirmek, ayni kılmak
özdeşlik	ayniyet
özdevim	otomatizm
özdevimsel	otomatik
özdevimsellik	otomatiklik
öz deyiş	vecize
özel	hususî
özelci	hususî teşebbüsçü
öz eleştiri	otokritik, kendi kendini tenkid
özelik	**hassa**
özelleşmek	hususîleşmek
özelleştirmek	hususileştirmek
özellik	hususiyet
özellikle	bilhassa, *hususiyetle*
özen	itina, ihtimam
özenci	amatör, hevesli
özencilik	amatörlük
özendiri	teşvik
özendirmek	teşvik etmek
özengen	amatör
özenli	itinalı
özenmek	itina etmek, heveslenmek
özensiz	itinasız
özensizlik	*itinasızlık*, ihmâl
özenti	taklit, taklitçilik hevesi; özenme işi
özentici	taklitçi
özentili	ihtimamla yapılmış, itinalı
özerk	muhtar
özerklik	muhtariyet

özet	hulâsa
özetlemek	*hulâsa etmek*
özetleyiş	icmâl
özetleyim	brifing
özge	gayri, başka, diğer
özgeci	diğerkâm
özgecil	diğerkâm
özgecilik	diğerkâmlık
öz geçmiş	tercümeihâl
özgü	hâs, mahsûs
özgül	karakteristik, nev'î
özgülemek	tahsis etmek
özgüllük	nev'iyyet
özgün	orijinal
özgünlük	*orijinalite*
özgür	hür, serbest
özgürlük	hürriyet, serbestî
özgürlükçü	*hürriyetçi*
özgürlükçülük	hürriyetçilik
özgürlüksüz	hürriyetsiz
özlem	hasret
özleme	hasret, iştiyak
özlemek	hasret duymak, iştiyak duymak, göreceği gelmek
özleşmek	öz hâle gelmek, sâflaşmak
özleştirme	tasfiye etme (dilde)
özleştirmeci	tasfiyeci
özleştirmecilik	tasfiyecilik
özleştirmek	tasfiye etmek
özletmek	hasret çektirmek
özlük işleri	zât *işleri*
özlülük	îcâz, veciz olma
özne	fâil
öznel	sübjektif, enfüsî
öznelcilik	sübjektivizm
öznellik	sübjektivite, sübjektiflik
özsel	**muhtevaya âit**
öz sevi	haysiyet, izzetinefis, şeref; narkisizm
öz söz	vecize

öz su	usare
özümleme	assimilasyon, temsil
özümlemek	temsil etmek
özümseme	assimilasyon, temsil
özümsemek	assimile etmek, temsil etmek
özümsenmek	temessül etmek
özünlü	derunî, zâtî
öz veri	fedakârlık
özverili	fedakâr
öz yaşam	otobiyografi

P

paralı	ücretli (asıl mânâsı: *zengin,* bedava olmayan)
parasız	bedelsiz, bedava, meccânen
parça	pasaj, kısım
parlamak	iştiâl etmek, tutuşmak
parmağı olmak	dahli olmak, medhaldâr bulunmak
pay	hisse, sehim
paydaş	hissedâr
pekin	muhakkak, mevsûk
pekinlik	mevsûkıyet
pekiştirmek	tahkim etmek, tekit etmek, takviye etmek
pekitmek	tekit etmek
püskürteç	pülverizatör

R

rastlamak	tesâdüf etmek, rastgelmek
rastlantı	tesâdüf, rast gelme
rastlantısal	tesâdüfî
ruhbilim	ruhiyet, psikoloji, ruhbilimi
ruhbilimci	psikolog, ruhiyatçı
ruhbilimsel	psikolojik, ruhbilimi ile ilgili
ruh çözümcü	psikanalist
ruh çözümsel	psikanalitik
ruhçözömü	psikanaliz
ruh hastası	psikopat
ruhsal	ruhî, psikolojik

S

sabuklama	hezeyan
sağ beğeni	zevki selim
sağ duyu	aklı selim, hissi selim
sağ düşünce	fikri selim
sağ görü	basiret
sağ görülü	basiretli
sağ görüsüz	basiretsiz
sağın	sahih
sağ istem	hüsnü niyet
sağlamak	temin etmek
sağlık	sıhhat, âfiyet
sağlıklı	sıhhatli
sağlıksal	sıhhî
sağlıksız	sıhhatsiz
sağ töre	örf, ahlâk
sakınca	mahzur
sakıncalı	mahzurlu
sakıncasız	mahzursuz
sakıngan	ihtiyatkâr, ihtiyatlı, çekingen
sakınmak	ictinâb etmek, ihtirâz etmek, çekinmek
sakıntı	ihtiyat
sakıntılı	ihtiyatlı
sakıntısız	ihtiyatsız
saldırgan	mütecâviz, tecâvüzkâr
saldırganlık	tecâvüz, mütecâvizlik
saldırı	hücum, taarruz, tecâvüz
saldırmak	hücum etmek, taarruz etmek
saldırmazlık	adem-i tecâvüz
salgı	ifrâz, ifrâzât
salgılamak	ifrâz etmek
salgın	sarî, müstevli; istilâ
salık	tavsiye, târif
salıklamak	târif etmek
salık vermek	tavsiye etmek
salıverme	tahliye etme, serbest bırakma
salt	mutlak (asıl mânâsı: yalnız, tek, sırf)
salt çoğunluk	mutlak ekseriyet

saltçılık	*mutlakıyet*
saltık	mutlak
saltın	mutlaka
samanyolu	kehkeşan
san	şöhret, şan; lâkap, unvan
sanal	mevhûm
sanatçı	**sanatkâr**
sanatlı	musanna'
sançmak	rekz etmek, saplamak, batırmak, dilemek
sanı	zan, vehim, *hayâl*
sanık	maznun, *suçlu olduğu sanılan*
sanrı	birsam
sapık	gayri *tabiî olan*, sapmış, anormâl
sapıklık	gayri tabiîlik, anormallik, doğru ve tabiî yoldan sapma, dalâlet
sapınç	**dalâlet**
saplantı	fikr-i sâbit, idefiks
sapmak	inhirâf etmek
saptamak	tesbit etmek
sarkaç	**rakkas**
sarkıl	rakkasî
sarkıt	istalagtit
sarmal	helezonî
satıcı	bâyi
sav	tez, iddia, dâvâ (ası) mânâsı: söz, haber)
savaş	harp, mücadele
savaşçı	*muhârib*, cengâver
savaşçılık	muhâriblik, cengâverlik
savaşım	*muharebe*, mücadele
savaşkan	cengâver
savaşmak	muhârebe etmek, mücadele etmek
savcı	müddei umumî
savcılık	müddei umumîlik
savlamak	iddia etmek
savlı	tezli, iddialı
savruk	tertipsiz, dağınık, dikkatsiz
savsak	ihmâlkâr, ihmâlci

savsamak	ihmâl etmek
savsaklamak	ihmâl etmek, geciktirip yapmamak
savsaklık	ihmâlkârlık
savunca	tez
sanvunma	müdâfaa
savunmak	müdâfaa etmek
savunu	müdâfaa
savunucu	müdâfi', müdâfaa eden
savunuculuk	müdâfilik
sayaç	sayıcı, muaddid
saydam	şeffâf
saydamlaşmak	*şeffaflaşmak*
saydamlık	şeffâfiyet
saygı	**hürmet**, ihtiram
saygıdeğer	**muhterem**
saygılı	hürmetkâr
saygılılık	hürmetkârlık
saygın	muteber
saygınlık	itibar, kredi
saygısız	saygı göstermiyen, lâübâli, münasebetsiz
saygısızlık	hürmetsizlik, lâübâlilik, münasebetsizlik
sayı	adet, miktar, numara, nusha
sayı sıfatı	sıfat-ı adediyye
sayıbilim	matematik
sayılama	istatistik, ihsârlyât
sayılı	**mâdûd, sayılmış**
sayım	**tâdâd, sayma**
sayın	muhterem, saygı değer
sayışmak	hesaplaşmak, mahsûb etmek, takas etmek
sayıştay	divan-ı muhâsebât, muhâsebat divanı
saylav	meb'us, milletvekili
saymaca	itibârî, izâfî
saymak	tâdâd etmek, kabûl etmek, addetmek; hürmet etmek
sayman	*muhasip*
saymanlık	muhasiplik, muhâsebe

sayrı	hasta, keyifsiz
sayrıl	marazî, patolojik
sayrılar evi	hastahane
sayrılanmak	hastalanmak
sayrılık	hastalık
sayrımsak	mütemâriz
sayrımsamak	temârüz etmek
seçenek	alternatif
seçi	intihap
seçiciler kurulu	jüri
seçilmek	intihâb olunmak, intihâb edilmek
seçim	intihâb, intihâbât
seçkin	mümtaz
seçkinlik	mümtaziyet
seçme	1. ihtiyar, 2. seçkin, seçilmiş
seçmeler	antoloji, müntahabât
seçmece	seçmek şartı ile
seçmeci	eklektik
seçmecilik	eklektizm
seçmek	intihâb etmek, ihtiyâr etmek; fark etmek, ayırt etmek
seçmeli	muhayyer
seçmen	müntehip, seçici
seçmenlik	müntehiplik
sekizgen	sekiz kenarlı, sekizli, müsemmen
sepettopu	basketbol
sepi	debbâğlık, tabaklık
sepici	debbağ
sergen	vitrin
sergi	teşhir yeri, meşher
sergilemek	teşhir etmek
sergilik	vitrin, camekân
serüven	mâcerâ, sergüzeşt
sesbilgisi	fonetik, savtiyat
ses bilim	fonoloji
sesçil	fonetik, savtâ
sesdeş	homonim
sesli	vokal, sâit, ünlü
sessiz	konsonant, sâmit, ünsüz
sevecen	şefkatli, müşfik

sevecenlik	şefkat
sevi	sevgi, aşk
sezdiri	ima
sezdirmek	ima etmek, hissettirmek
sezgi	sezme, seziş, kads, tahaddüs
sezgicilik	tahaddüsiye
sezgisel	tahaddüsî
sezmek	hissetmek, kestirmek
sıcakölçer	termometre
sığa	kapasite
sığınak	melce
sığınık	mülteci
sığınmak	iltica etmek
sıkı düzen	disiplin, zabturabt
sıkı yönetim	örfî idare
sınama	tecrübe
sınamak	tecrübe etmek
sınav	imtihan
sınıf geçme	terfi etme
sınıflama	tasnif
sınıfta kalma	ipka
sınıflandırma	tasnif etme, kısımlara ayırma
sınık	kırık, bozulmuş, dağınık
sınır	hudut
sınırdaş	hemhudut
sınırlamak	tahdid etmek, sınır koymak
sınırlandırmak	sınırlamak, tahdid etmek
sınırlayıcı	tahdîdî
sınırlı	mahdûd, sınırı olan, sınırlanmış
sınmak	kırılmak, dağılmak; bozulmak, mağlup olmak
sıralaç	klasör
sıvı	mâyi'
sim	işaret, işmar
simge	remiz, timsâl, senbol
simgeci	senbolist
simgecilik	senbolizm
simgelemek	senbolize etmek
simgeleşmek	senbolleşmek

simgesel	senbolik
simgesellik	senboliklik
sin	kabir, mezar
sindirim	*hazım*
sindirimsel	hazmî
sindirmek	hazm etmek
sinirbilim	nevroloji
sinirce	nevzoz
sinlik	kabristan
siyasa	siyaset, politika
siyasal	siyasî, politik
soğurmak	massetmek, emmek
soğutkan	müberrid, soğutucu
soğutmaç	soğutucu, müberrid
soluk	nefes
solungaç	galseme
solunmak	teneffüs etmek
solunum	teneffüs, nefes alıp verme
somut	müşahhas
somutlamak	müşahhas kılmak
somutlaşmak	müşahhaslaşmak
somutlaştırmak	müşahhaslaştırmak
somutluk	müşahhaslık
sona ermek	nihayet bulmak
son deyiş	epilog, son söz
son ek	süffiks
sonlu	mütenâhi, sonu olan
sonrasız	ebedî
sonrasızlık	ebediyyet, ebed
son söz	hâtime
sonsuz	nâmütenâhi, bînihâye
sonsuzluk	nâmütenâhilik
sonuç	netice
sonuçlandırmak	neticelendirmek, intâc etmek
sonuçlanmak	neticelenmek
sorgu	istintak
sorgu hâkimi	müstantık
soru	suâl, istifhâm
sorum	mes'ûliyet

sorumlu	mes'ûl
sorumluluk	mes'ûliyet
sorumsuz	mes'ûliyetsiz
sorumsuzluk	mes'ûliyetsizlik, adem-i mes'ûliyet
sorun	mesele, problem
sorunsal	problematik
soruşturma	tahkikat, tahkik
soruşturmak	tahkik etmek
soy	ırk
soya çekim	veraset, ırsiyet
soya çekme	veraset, irsiyet, atavizm
soy ağacı	şecere
soydaş	ırkdaş
soy kırımı	katliâm, jenosid
soylu	asîl, necîb
soyluluk	asâlet, necâbet
soysuz	alçak, ahlâkı bozuk, hususiyetini kaybetmiş
soysuzlaşma	tereddi
soysuzlaşmak	tereddi etmek
soyut	mücerret, abstre
soyutçuluk	abstraksiyonizm
soyutlama	tecrid
soyutlamak	tecrid etmek
soyutlanmak	tecerrüd etmek
soyutluk	mücerretlik
söbe	beyzî, oval
sömürge	müstemleke, koloni
sömürgecilik	müstemlekecilik, kolonizm
sömürgeleşmek	müstemlekeleşmek
sömürgeleştirmek	müstemlekeleştirmek
sömürgen	istismarcı
sömürgenlik	istismarcılık
sömürmek	istismar etmek
sömürü	istismar
sömürücü	istirmarcı
sömürücülük	istismarcılık
sönüm	itfa, söndürme

sönümlemek	itfa etmek, söndürmek
sövgü	küfür, sövme sözü
söylem	şive
söylen	mit, üsture
söylenbilim	mitoloji, esâtir
söylence	efsâne
söylenge	monolog
söyleniş	*telâffûz*
söylenti	rivâyet, şâyia
söyleşi	sohbet, musâhabe
söyleşim	diyalog
söyleşmek	müzâkere etmek
söylev	**nutuk**
söyleyiş	**diksiyon**
söz	kelâm, kavil
sözcü	raportör
sözcük	***kelime***
sözcülük	raportörlük
sözde	gûyâ
söz dizimi	sentaks, nahv
sözel	lafzî
söz etmek	bahsetmek
söz gelimi	**mesela**
söz gelişi	mesela
söz götürmez	gayri kabili itiraz
söz konusu	bahis mevzuu, mevzûu bahis
sözle	şifâhen, şifâhî olarak
sözleşme	mukavele
sözleşmek	mukavele akd etmek
sözlü	şifâhî
sözlük	lûgat kitabı
sözlükçü	lûgat kitabı yazan, hazırlayan
sözü edilen	**mezkûr**
sözü geçer	nüfuzlu
sözül	*şifâhî*
subay	zâbit
sucul	hidrofil
suç	kabahat, cürüm
suç atmak	iftirâ etmek

suçbilimi	kriminoloji
suç işlemek	cürüm îka etmek
suçlamak	itham etmek
suçlanmak	itham edilmek
suçlandırmak	tecrîm etmek, ithâm etmek
suçlu	kabahatli, mücrim
suçsuz	mâsûm
suç üstü	*cürmü meşhûd, meşhûd suç*
sungu	takdime
sunmak	arz etmek, takdim etmek
sunu	arz, sunma
sunuş	mârûzat, sunma
susku	sükût, susma
suskun	sükûtî
suskunluk	sükûtîlik
susturmak	iskât etmek
sürdürmek	devam ettirmek, uzatmak
süre	müddet
süreç	vetîre
süre duran	âtıl
süre durmak	devam etmek, temâdi etmek
süre durum	**atâlet**
süregen	müzmin
süregenleşmek	müzminleşmek
süregenlik	müzminlik
sürek	devam, temâdi
sürekli	devamlı, uzun, mütemâdî, çok süren
süreklilik	devamlılık
süreksiz	devamsız
süreksizlik	devamsızlık
süreli	mevkût, peryodik
sürgün	nefy, kovma, menfâ, sürülen kimse
sürmek	nefy etmek, kovmak; devam etmek, uzamak
sürüm	revaç, itibar; tedâvül, arz
sürümlü	revaçta olan, sürümü çok olan, satılan (mal)
sürümsüz	revaçta olmayan, satılmayan (mal)
sürüngen	zâhife
sürüp gitmek	temâdi etmek, devam etmek

Ş

şaka	latife
şakalaşmak	mülâtafe
şakımak	terennüm etmek
şarkıyatçı	müsteşrik
şaşkı	hayret
şaşma	tahayyür, hayret etme
şaşmak	tahayyür etmek, hayret etmek
şaşılacak	şâyân-ı hayret
şenlik	festival
şimdiki zaman	hâl, hâl-i hâzır
şölen	ziyafet

T

tadım	tatma, tat alma yeteneği, zâika
takmak	musallat fikir
takma ad	nâm-ı müsteâr
tamlama	terkip
tamlanan	muzâf
tamlayan	muzâfünileyh
tam sayı	aded-i müretteb, aded-i tâm
tamu	cehennem
tanı	tanıma, teşhis
tanık	şâhit
tanıklamak	işhâd etmek, tanık göstermek
tanıklık	şâhitlik
tanılamak	tanımak, teşhis etmek
tanım	tanıtma, tanıtım, târiz
tanımlamak	tanıtmak, târif etmek
tanıt	beyyine, şâhit, hüccet, ispat
tanıtlamak	ispat etmek
tanıtmak	takdim etmek
tanıtmalık	prospektüs
tanlamak	şaşmak, hayrete düşmek
tanmalı	acayip, garip
Tanrı	ilâh

tanrıbilimi	ilâhiyat, teoloji
tanrıcılık	**teizm**
tanrıça	**ilâhe**
tanrısal	**ilâhî**
tanrı tanımaz	ateist, mülhid
tanrı tanımazlık	ateizm, ilhâd
tansımak	hayran olmak, hayrete düşmek
tansık	mucize, hârika
tapı	mâbûd
tapınak	mâbed, ibâdethâne
tapınç	ibâdet, tapınma, tapınış
tapınış	ibâdet, tapınma
tapınmak	ibâdet etmek
tapma	perestiş
tapmak	kulluk etmek, tapınmak
tarım	ziraat
tarımsal	zirâî
tarihsel	tarihî
tartışı	münâzara
tartışma	münâkaşa
tartışmak	münakaşa etmek
tasarı	lâyiha, proje
tasarım	tasavvur
tasarımlamak	tasavvur etmek
tasarlamak	tasavvur etmek, zihinde hazırlamak
tasım	kıyas
tasımlamak	kıyas etmek
taslak	kroki, tasarlanmış ilk şekil
taşıl	fosil, müstehâse
taşıma	nakil, nakletme
taşınır	portatif, nakledilir
taşınır mal	menkul mal
taşınmaz mal	gayri menkul mal
taşıt	nakil vasıtası, vasıta-i nakliyye
taşlama	hiciv
taşlamak	tahaccür etmek
tecim	ticaret
tecimen	tüccar
tecimevi	ticarethâne
tecimsel	ticârî

teğet	mümâs, değen
teğmen	mülâzim
tek başına	münferiden
tek düze	monoton, yeknesak, muttarid
tek düzen	monoton, yeknesak, muttarid
tek düzelik	monotonluk, yeknesaklık
tek düzenlik	monotonluk, yeknesaklık
tekel	inhisar
tekelci	inhisarcı
tekelcilik	inhisarcılık
tekelleştirmek	inhisarlaştırmak
tekellik	mutlakıyet, monarşi
tekil	müfret
tekilleştirmek	müfret hâle getirmek
tekillik	müfret olma hâli
tektanrıcı	monoteist
tektanrıcılık	monoteizm
tensel	bedenî, maddî
tepke	refleks
tepki	aksülamel, reaksiyon
tepkili	jet
tepkimek	aksülamel yapmak
terim	ıstılâh
terimsel	ıstılâha ait
ters orantılı	mâkûsen mütenasip
tike	cüz', kısım
tikel	cüz'î, kısmî
tiksinç	menfûr
tiksinçlik	menfûrluk
tin	ruh
tin çözüm	psikanaliz
tin çözümsel	psikanalitik
tinsel	rûhî, rûhânî, mânevî
tinselci	spritüalist
tinselcilik	spritüalizm
tinsellik	rûhîlik, rûhânîlik
titrem	ton
titreşim	ihtizâz
titreşmek	ihtizâz etmek
tolunay	bedir

toplam	yekûn, mecmû
toplama	cem', iktitaf
toplamak	cem' etmek
toplanak	içtimagâh, meclis
toplanma	içtima, temerküz
toplanmak	içtima etmek
toplantı	içtima
toplar damar	verit
topluluk	cemiyet, cemaat
toplum	cemiyet
toplum bilim	içtimaiyat, sosyoloji
toplumbilimci	sosyolog
toplumbilimsel	sosyolojik
toplumcu	sosyalist
toplumculuk	sosyalizm
toplumsal	içtimaî, sosyal
toplumsallaştırma	sosyalizasyon
toplumsallaştırmak	sosyalize etmek
toplumsallık	sosyallik
toplu tartışma	forum
tortu	rüsûb
töre	âdetler, ahlâk
törebilim	ahlâkıyat, etik
töreci	ahlâkçı, moralist
törecilik	moralizm
töre dışı	lâahlâkî, amoral
töredışıcı	amoralist
töredışıcılık	amoralizm
törel	ahlâkî
tören	merasim
töz	kök, asıl, cevher
tözcülük	cevheriyye
tuğay	liva
tuğbay	tuğay komutanı, albay
tuğgeneral	mirliva
tutak	kabza
tutamak	delil, beyyine
tutanak	zabıt, mazbata, zabıt varakası
tutar	meblağ, miktar

tutarlı	insicamlı
tutarlılık	insicamlılık
tutarsız	insicamsız
tutarsızlık	insicamsızlık
tutku	ihtiras, iptilâ, düşkünlük
tutkulu	ihtiraslı
tutkun	mübdelâ, meftûn, meclûb, âşık
tutkunluk	meftûniyet, ibtilâ
tutkusal	ihtisaslı
tutsak	esir
tutsaklık	esirlik, esaret
tutu	rehin, ipotek
tutucu	muhafazakâr
tutuculuk	muhafazakârlık
tutuk	*mevkuf, tutulmuş*
tutuklama	tevkif, tutma
tutuklamak	tevkif etmek, tutmak
tutuklu	mevkuf, tutuk, tutulmuş
tutukluluk	mevkufiyet
tutulu	mevkuf, tutulmuş
tutum	hareket, tavır; iktisat
tutumlu	muktesit, idareli
tutumluluk	muktesitlik
tutumsuz	müsrif, idaresiz
tutumsuzluk	müsriflik
tüketici	müstehlik
tüketim	istihlâk
tüm	bütün, tamam
tümce	cümle
tümdengelim	tâlil, *dedüksiyon*
tümdengelimsel	dedüktif
tümel	küllî
tümevarım	istikra, endüksiyon
tümevarımsal	endüktif
tümleç	mütemmim, tamlayıcı
tümlemek	ikmâl etmek, tamlamak
tümlenmek	ikmâl edilmek, tamamlanmak
tümler	mütemmim, tamlayıcı
tüm sayı	*tam sayı, aded-i müretteb*

tür	nevi, çeşit
türdeş	hemcins, mütecânis
türdeşlik	tecânüs, mütecânislik
türe	**hukuk, adalet**
türel	adlî, hukukî
türeti	buluş, icat, ihtiva
türetici	**türeten**
türetme	**iştikak**
türetmen	**muhteri, mucid**
türen	**müştak**
türsel	**nev'î**
türsellik	**nev'iyyet**
türüm	tekevvün, sudûr
tüze	adalet, adliye, hukuk
tüzeci	hukukçu
tüzel	**hükmî, hukukî**
tüzel kişi	hükmî şahıs
tüzük	nizamnâme

U

uçak	tayyare
uçucu	pilot
uçuculuk	pilotluk
uğramak	mâruz kalmak
uğraş	meşguliyet, meslek
uğraşı	meşguliyet, meslek
uğraşmak	iştigal etmek
uğraştaş	**meslektaş**
uğurlama	teşyi etmek
ulaç	zarf-fiil, rabıt sigası
ulam	zümre, kategori, makule, grup, takım
ulama	bağlama, vasıl, ekleme, ilâve
ulamak	bağlamak, ulaştırmak, ilâve etmek
ulaşım	muvâsala, münâkale
ulaştırma	münâkalât, muvâsalat
ulu gönüllü	âlicenâb
ululamak	tâzim etmek, tevkîr etmek
ulular sözü	kelâm-ı kibâr

ulus	millet
ulusal	millî
ulusallaştırmak	millîleştirmek
ulusallık	milliyet
ulusçu	milliyetçi
ulusçuluk	milliyetçilik
uluslararası	beynelmilel, milletlerarsı
umar	çâre
umarsız	çâresiz
umarsızlık	çâresizlik
ummak	ümid etmek
umut	ümit
umutlu	ümitli
umutluluk	ümitlilik
umutsuz	nevmîd, ümitsiz
umutsuzluk	nevmîdî, ümitsizlik
uruk	kabîle, oymak
us	akıl, terbiye
us alır	mâkûl, akla uygun
usa vurmak	muhâkeme etmek
usçu	rasyonalist, akılcı
usçuluk	rasyonalizm, akliyye, akılcılık
usdışı	akıl dışı, irrasyonel
usdışılık	irrasyonalizm, akıldışılık
uslamlama	muhâkeme yürütme (fels.)
uslamlamak	muhâkeme etmek, muhakeme yürütmek
ussal	aklî
ussallaştırma	rasyonalizasyon, aklîleştirme
ussallık	aklîlik
utku	zafer, yenme
uyak	kafiye, ayak
uyaklı	kafiyeli
uyaksız	kafiyesiz
uyanca	dikkat
uyaran	münebbih, ikaz eden
uyarı	ikaz, tenbih
uyarılgan	kabil-i tenbih
uyarılmak	ikaz edilmek
uyarlama	adaptasyon, adapte etme

uyarlamak	adapte etmek, intibak ettirmek
uyarlık	mutabakat, uygunluk
uyarma	ikaz, tenbih
uyartı	ikaz, ihtar
uydu	peyk
uyducu	peykçi
uydulaşmak	peykleşmek
uyduluk	peyklik
uyduruk	uydurma şey, sânia
uygar	medenî (uygur'dan bozma)
uygarlaşmak	medenîleşmek
uygarlaştırmak	medenîleştirmek
uygarlık	medeniyet
uygu	tekabül, tetabuk
uygulama	tatbikat, tatbik, pratik
uygulamak	tatbik etmek
uygulamalı	tatbikî, pratik
uygulanmak	tatbik edilmek
uygulayım	teknik
uygulayım bilim	teknoloji
uygulayımbilimsel	teknolojik
uygulayımsal	tekniğe ait
uyruk	tebaa
uyrukluk	tebaalık, tâbiiyet
uyum	âhenk, armoni, mutâbakat
uyumlu	âhenkli, uyumu olan
uyumluluk	âhenklilik
uyumsuz	âhenksiz
uyumsuzluk	âhenksizlik
uyuntu	uyuşuk, miskin
uyurgezer	uykuda gezen, sâir fi'lmenâm
uyuşmazlık	ihtilâf
uyuşum	uyuşma, anlaşma, imtizac, mutabakat
uz	becerikli, işe yatkın, usta, ehil
uzaduyum	telepati
uzam	vüs'at, mekân
uzamak	imtidad etmek
uzatmak	temdîd etmek
uzay	fezâ

uzaysal	fezâya ait
uz bilim	ihtisâs, irfan, kültür
uz görü	dûrendişlik, basîret, uzağı görme
uz görür	dûrendiş, uzağı gören
uziletişim	telekomûnikasyon
uzlaşım	uzlaşma, uyuşma
uzlaşma	uyuşma, uzlaşım
uzlaşmacı	telifçi
uzlaşmacılık	telifçilik
uzluk	ehliyet, ustalık, hazâkat
uzman	**mütehassıs**
uzmanlaşmak	mütehassıslaşmak, mütehassıs olmak
uzmanlık	ihtisas, mütehassıslık
uzunkafalı	dolikosefal

Ü

üçgen	müsellee
üçleme	teslis, triloji
üleşmek	bölüşmek, paylaşmak
üleştirmek	tevzi etmek, dağıtmak, paylaştırmak
ülke	memleket, diyar
ülkü	mefkûre, ideal
ülkücü	mefkûreci, idealist
ülkücülük	mefkûrecilik, idealistlik, idealizm
ülküleştirmek	mefkûreleştirmek
ülküsel	ideal
ülküselleştirmek	idealizasyon
ün	şan, şöhret
ünlem	nidâ, ünleme
ünlü	namlı, meşhur; sadalı, vokal
ünsüz	sadasız, konsonant, konson
ürem	fâiz
üreme	tenâsül
üremek	doğup çoğalmak, artmak
üreteç	jeneratör, elektrojen
üretici	müstahsil
üretim	istihsâl
üretmek	istihsâl etmek

üretmen	müstahsil
ürkü	panik
ürperiş	râşe
ürün	mahsûl
üst	mâfevk
üstelemek	israr etmek, tekit etmek
üstenci	müteahhit, üstüne alan
üstenme	taahhüt, angajman
üstenmek	taahhüt etmek, üstüne almak
üstlenmek	üstüne almak, deruhde etmek
üstü kapalı	zımnen
üye	âzâ
üyelik	âzâlık
üzgü	eziyet, eza, cefa
üzünç	keder, melâl, üzüntü

V

varlık	mevcudiyet, servet
varlıkbilim	ontoloji
varlıklı	zengin, servet sahibi
varlıksız	fakir, yoksul
varmak	muvâsalat etmek, vâsıl olmak
var oluş	mevcudiyet
var oluşçu	egzistansiyalist
var oluşçuluk	egzistansiyalizm
var sayım	faraziye, ipotez, var sayma
var sayış	faraziye, ipotez, var sayma
var saymak	farz etmek
varsıl	zengin
varsıllaşmak	zenginleşmek
vazgeçme	feragat etme, sarfınazar etme
verecek	borç, deyn, zimmet
verecekli	borçlu, medyûm
vergici	tahsildar
veri	mu'tâ, «donne'»
verim	semere, mahsûl, randıman
verimli	semereli, randımanlı, mahsûldâr, münkit, müsmir

verimlilik	semereli olmak, münbitlik, prodüktivite
verimsiz	semeresiz, gayrimünbit
verimsizlik	semeresizlik, randımansızlık, gayri münbitlik
vurgu	aksan
vurgun	ihtikâr, spekülâsyon
vurguncu	muhtekir, spekülâtör
vurgunculuk	ihtikâr, vurguncu olma
vuru	darbe
vuruş	darbe, darb (musiki)

Y

yaban	kır, ıssız yer; yabanî, yabancı
yabancıl	egzotik
yabancıllık	egzotizm
yabanıl	yabanî, vahşî, ehlî olmayan
yabanıllık	yabanîlik, vahşet, vahşîlik
yabansı	garip, acayip, tuhaf
yabansılık	acayiplik, tuhaflık, garâbet
yabansımak	tuhaf, garip, acayip bulmak; yabancı görmek
yad	yabancı, gurbet; başka, bigâre, tanıdık olmayan
yadsıl	menfi
yadsıma	nefy, inkâr
yadsımak	inkâr etmek, tanımamak
yadsın	garip
yadsınlık	garâbet, gariplik
yağı	düşman
yağmurluk	pardösü
yakarı	dua, yalvarma, yakarma, tazarru, niyaz
yakarış	münâcât, dua, yalvarma, yakarma, tazarru
yakarmak	yalvarmak, tazarru etmek, niyaz etmek, dua etmek, münâcâtta bulunmak

yakınma	şikâyet, şekvâ
yakınmak	şikâyet etmek
yakınsak	mütekarib (fizik)
yakınsamak	bir şeyin olmasını yakın görmek; yakın olmak, tekarüb (fizik)
yakıt	mahrûkat, yakacak
yaklaşık	takribî, aşağı yukarı
yaklaşım	yaklaşma, ele alma bakma tarzı
yaklaşma	yakın olma, iktirân
yakmaç	brülör
yalanlama	tekzip
yalanlamak	tekzip etmek
yalaza	alev
yalgın	serap
yalın	alev
yalın	sâde, çıplak
yalıncak	çıplak
yalınç	basit
yalınçlık	basitlik
yalınlaştırma	sâdeleştirme
yalınlık	sâdelik
yalıtım	tecrit, izole
yalıtımcı	tecritçi, izoleci
yalıtkan	mücerrid, tecrit eden, izolatör
yalıtmak	tecrit etmek, izole etmek
yalman	sarp, dik yer; sivri kısım
yalnızcılık	infirâd, yalnız kalma tutumu
yaltakçı	mütebasbıs, dalkavuk
yaltaklanmak	tabasbus etmek, dalkavukluk etmek
yaltaklık	tabasbus, dalkavukluk
yalvaç, yalavaç	peygamber, resûl
yalvaçlık	risâlet, peygamberlik
yamılmak	eğrilmek
yamuk	bir yana doğru eğik, yamılmış; şibik, münharif (geomet.)
yamukluk	eğiklik
yanal	yanda olan; alaca, iki renkli
yanaşlık	iskele
yanay	profil

yan bölüm	fasıl
yandaş	taraftar, birinden yana olan
yandaşlık	taraftarlık, birinden yana olmak
yangı	iltihap, ufûnet
yangılanmak	iltihaplanmak
yangılı	mültehib, ateşli, iltihaplanmış
yanıkçı	yanıp yakılan, şikâyetçi, müşteki
yanıkmak	yanıp yakılmak, sızlanmak, tazallum etmek
yanılgı	hatâ, sehiv, yanlış, yanılma
yanılma	hatâ, hatâya düşme
yanılsama	galat-ı his, illüzyon
yanılmaz	lâyuhtî, hatâ etmez
yanıltı	hatâ, sehiv
yanıltmaca	muğalata, zihnini karıştırıp yanıtlma
yanıltmaç	sür'atle söylenirken yanılmaması güç olan söz
yanıt	cevap
yanıtlamak	cevap vermek, cevaplandırmak
yanıtlanmak	cevaplandırılmak
yankı (yanku)	aks-i sada, sesin bir yere çarpıp geri dönmesi
yankılanmak	yankı vermek, yankı yapmak, in'ikâs etmek
yanlı	taraftar, tarafgîr
yansı	eğri, çarpık, yanpiri; aksi, muârız, muhâlif (akis, in'ikâs mânasına kullanılması yanlıştır)
yansılama	taklit, ses taklidi, onomatope
yansılamak (yansımak)	çarpık yürümek, yürüyüşü taklit ederek -alay edip eğlenmek- taklit etmek
yansıma	aksetme
yansımak	aksetmek
yansıtmak	aksettirmek
yansız	tarafsız, bîtaraf
yansızlık	bîtaraflık, tarafsızlık
yantutar	tarafgîr, taraftar
yantutarlık	tarafgîrlik, taraftarlık
yantutmaz	bîtaraf, tarafsız

yantutmazlık	bîtaraflık, tarafsızlık
yapay	sun'î, yapma
yapaylık	sun'îlik
yapı	bina, bünye, inşaat
yapıbilim	morfoloji (dilbilim.)
yapıbilgisi	morfoloji (dilbilim.)
yapım	imâl, inşâ, inşaat, teşkil (dilbilim.)
yapımcı	imâl eden, prodüktör
yapımcılık	imâlâtçılık, prodüktörlük
yapım evi	imâlâthâne
yapın	mâmûl
yapıntı	yapma, düzme, uydurma, varmış gibi düşünülen (fels.)
yapısal	yapı ile yapılış ile ilgili, strüktürel, bünyevî
yapısalcı	strüktüralist
yapısalcılık	strüktüralizm
yapıt	eser, telif
yapma	sun'î, düzme, sahte
yapmacık	yapma, sun'î tavır, gösteriş, tasannu
yapmacıklı	gösterişli, tasannulu (şiir, resim)
yapmacıksız	gösterişe önem verilmeden yapılmış
yaptırım	yaptırma, kuvve-i müeyyide (sosy.)
yaradılış	hilkat, tabiat, fıtrat, bünye, mizac
yarar	faydalı, yarayan; fayda, menfaat
yararcı	pragmatist, ütilitarist
yararcılık	pragmatizm, ütilitarizm, nef'iyye
yararlanma	intifa, fayda elde etme
yararlanmak	faydalanmak, istifade etmek
yararlı	faydalı
yararlık	işe yarama, faydalı olma, faydalı hizmette bulunma
yararlılık	faydalılık
yararsız	faydasız
yararsızlık	faydasızlık
yaraşık	yakışır, uygun, münâsip, muvâfık, lâyık; yaraşma, yakışma, yakışık, münâsebet, uygunluk
yaratı	kreasyon, yaratma, yaratış

yaratık	mahlûk
yaratım	kreasyon, yaratma, yaratış
yaratımcılık	kreasyonizm, yaratmacılık
yaratış	yaratma, ibdâ etme, kreasyon
yargı	hüküm, hüküm verme, muhakeme etme dâvâya bakma, kazâ
yargıcı	hüküm veren, hâkim, dâvâya bakan, kadı
yargıç	hâkim (aslı: yargıcı)
yargıçlık	hâkimlik
yargılamak	muhâkeme etmek, dâvâya bakmak
yargıtay	temyiz mahkemesi
yarı	nısıf, nîm, yarım
yarıyıl	sömestr
yarım	nısıf, yarı; nâkıs, eksik
yarış	müsâbaka
yarışçı	müsâbık
yarışma	müsâbaka
yarışmacı	müsâbık, yarışan, yarışmaya katılan
yarlığamak	mağfiret etmek, affetmek, bağışlamak
yarlık (yarlığı)	ferman, irade, buyrultu
yas	mâtem
yasa	kanun, nizam (aslı: yasak, yasağ)
yasal	kanunî
yasalaşmak	kanunlaşmak
yasalaştırmak	kanunlaştırmak
yasallaştırmak	kanunîleştirmek
yasama	teşrî, kanun yapma işi
yasamak	kanun yapmak, kanun koymak; (aslı: tanzim etmek, düzen vermek, tertip etmek, düzenlemek)
yaşam	hayat, yaşama
yaşam öyküsü	hâl tercümesi, biyografi, hâl hikâyesi
yaşam öyküsel	biyografik
yaşamsal	hayatî
yaşamsallık	hayatîlik
yaşantı	hayatın bir bölümü, hayat tecrübesi
yaşdaş	aynı yaşta olan, yaşıt
yatay	ufkî

yatılı	leylî
yatırım	plasman, envestisman; mevduât
yatırımcı	yatırım yapan, mûdi'
yayılma	*intişar*
yayım	neşir, yayma, neşretme
yayımcı	nâşir, editör
yayımcılık	nâşirlik, editörlük
yayımlamak	neşretmek, yaymak
yayımlanmak	neşredilmek, intişar etmek, yayılmak
yayımlatmak	neşrettirmek, yaydırmak
yayın	neşriyat
yaymaç	radyo
yaymak	neşretmek
yayman	*editör, nâşir*
yazak	kalem
yazar	muharrir
yazarlık	muharrirlik
yazgı	kader, alınyazısı
yazgıcı	kaderci, fatalist
yazgıcılık	kadercilik, fatalizm
yazı bilimi	*grafoloji*
yazıbilimci	grafolog
yazıcı	kâtip
yazık	günah
yazıklanmak	teessüf etmek, esef etmek
yazım	imlâ, yazma, yazış
yazın	edebiyat
yazıncı	edebiyatçı
yazıncılık	edebiyatçılık
yazınerl	edip, edebiyatçı
yazınsal	edebî
yazınsallık	edebîlik
yazışma	muhâbere, mükâtebe
yazışmak	muhabere etmek
yazıt	kitâbe
yazman	**kâtip**
yazmanlık	kâtiplik, sekreterlik
yeğ	daha iyi, üstün, müreccah
yeğin	şiddetli, hızlı, çok, fazla

yeğinleşmek	şiddetlenmek
yeğinlik	şiddet
yeğlemek	tercih etmek, yeğ tutmak
yeğni	hafif
yeğnilik	hafiflik
yeğnilmek	hafiflemek
yengi	zafer, galibiyet, galebe, yenme
yenik	mağlûb
yenilgi	mağlûbiyet, yenilme
yenilmek	mağlûp olmak, kaybetmek
yenilik	teceddüt
yenmek	galip gelmek, mağlûp etmek, kazanmak
yerbilimi	jeoloji
yerbilimci	jeolog
yer **çekimi**	arz câzibesi
yerel	mevziî, mahallî
yerellik	mevziîlik, mahallîlik
yerey	arazi
yergi	hiciv, satir
yergici	heccâv
yerinç	teessüf, hayıflanma, yerinme
yerinmek	eseflenmek, üzülmek, mahzun olmak
yerme	zem, hiciv
yermeci	zemmeden, heccâv
yermek	zemmetmek, hiciv etmek, kötülemek; beğenmemek; nefret etmek, tiksinmek
yermeli	pejoratif
yer öte	evc
yer yuvarlağı	kürre-i arz
yetenek	kabiliyet
yetenekli	kabiliyetli
yeteneksiz	kabiliyetsiz
yeteneksizlik	kabiliyetsizlik
yeter	kâfi, elverir, yetişir
yeterli	kifâyetli, ehliyetli, ehil, yeterliği olan
yeterlik	kifâyet, ehliyet
yeterlilik	kifâyetlilik

yetersiz	kifâyetsiz, ehliyetsiz
yetersizlik	kifâyetsizlik, ehliyetsizlik
yeti	kuvve, meleke, fakülte
yetingen	kanaatkâr
yetingenlik	kanaatkârlık
yetinmek	iktifa etmek
yetişek	formasyon
yetke	otorite
yetki	salâhiyet
yetkili	salâyiyetli, salâhiyettar
yetkililik	salâhiyetsiz
yetkin	kâmil, mükemmel, olgun
yetkinlik	kemâl, mükemmeliyet
yetkisiz	salâhiyetsiz
yetkisizlik	salâhiyetsizlik
yetmezlik	kifâyetsizlik
yığılışma	izdiham
yığınak	tahaşşüd, tahşîdât
yığışım	konglomera, çimentolanmış moloz külçesi
yığmak	tahşîd etmek (asker.)
yıkı	harâbe
yıkık	harap, viran
yıkım	yıkma, viran etme; büyük masraf; tahribât
yıkıntı	enkaz, harâbe, virâne
yıkkın	harap, viran
yılçağı	mevsim
yıldalık	vakayi' nâme
yıldırak	parpar parlayan, şa'şaapâş, dırahşan; şimşek
yıldırı	terör, tedhiş
yıldırımsavar	siper-i sâika, paratoner
yıldızbilimi	astroloji, ilm-i nücûm
yıldızbilimci	astrolog, müneccim
yılgı	dehşet, ürkme, ürküntü
yıllık	sâlnâme, almamak
yır	şiir, şarkı, türkü
yinelem	tekrir, tekrar etme

yineleme	tekrir, tekrar
yinelemek	tekrarlamak, tekrar etmek
yitik	kayıp, zâyi'
yitim	zıyâ', yitme, kaybolma
yitirme	kaybetme, zâyi' etme
yitirmek	kaybolmak, zâyi' olmak
yitmek	kaybolmak, zâyi' olmak
yoğalmak	yok olmak, kaybolmak, ortadan kalkmak
yoğaltıcı	müstehlik
yoğaltım	istihlâk, tüketim
yoğaltmak	yok etmek, istihlâk etmek
yoğrum	teşekkül, yetişme
yoğun	kesif (esas mânâsı: koyu, kaba, katı, iri, cesim)
yoğunlaşmak	tekâsüf etmek
yoğunlaştırmak	teksif etmek
yoğunluk	kesâfet, kesif olma
yoksul	fakir
yoksullaşmak	fakirleşmek
yoksullaştırmak	fakirleştirmek
yoksulluk	fakirlik
yoksun	mahrum
yoksunluk	mahrumiyet
yoksunmak	mahrum olmak
yoksuzluk	yoksulluk
yokumsamak	inkâr etmek
yoldüzer	buldozer
yol açmak	sebebiyet vermek
yollamak	irsâl etmek, göndermek
yolluk	harcırâh
yolsuz	uygunsuz, yersiz, düzensiz, usulsüz
yolsuzluk	suistimâl, usulsüzlük
yontu	heykel
yontucu	heykeltraş
yontuculuk	heykeltıraşlık
yordam	meleke
yorgu	tâbir
yormak	tâbir etmek

yoru	tefsir
yorum	tefsir
yorumcu	tefsirci, müfessir
yorumculuk	tefsircilik
yorumlamak	tefsir etmek
yoz	mütereddi, bozulmuş, soysuzlaşmış
yozlaşma	tereddi, bozulma
yozlaşmak	tereddi etmek, bozulmak, soysuzlaşmak
yön	cihet, taraf, istikamet
yönelim	temâyül, meyil
yönelmek	teveccüh etmek, yüzünü çevirmek
yönelti	istikamet
yöneltmek	tevcih etmek, bir şeye yön vermek
yönerge	tâlimat, direktif
yönetici	idareci
yöneticilik	idarecilik
yönetim	idare
yönetimevi	idarehane, idare yeri
yönetimsel	idarî
yönetmek	idare etmek
yönetmelik	tâlimatnâme
yönetmen	müdür, idareci
yönetmenlik	müdiriyet, müdürlük
yönseme	temâyül
yöntem	metod, usul, sistem; tarz, yol, kaide
yöntembilim	metodoloji
yöntembilimsel	metodolojik
yöntemli	metodlu
yöntemlilik	metodluluk, ıttırad
yöntemsel	metodik
yöntemsiz	metodsuz
yöntemsizlik	metodsuzluk
yöre	havâli, etraf, civar
yöresel	mahallî
yöresellik	mahallîlik
yörünge	mahrek
yurt	vatan, memleket, mesken
yurtlandırmak	yer yurt sahibi etmek, iskân etmek

yurtlanmak	yer yurt sahibi olmak, tavattun etmek
yurtluk	mâlikâne, arazi, ocaklık
yurtsama	dâüssıla, yurdunu özleme
yurtsamak	dâüssılaya tutulmak, yurdunu özlemek
yurtsever	vatanperver
yurtseverlik	vatanperverlik
yurttaş	**vatandaş**
yurttaşlık	vatandaşlık
yutak	bel'ûm, hançere, gırtlak
yuvak	silindir, üstüvâne; loğ taşı
yuvar	küreyve
yücelik	ülviyet, *rif'at*
yüceltmek	i'lâ etmek
yüklem	müsned, fiil, haber (dilb.)
yükleme	tahmil
yükselteç	amplifikatör, müşeddide
yükselti	râkım, irtifâ (coğr.)
yükseltme	terfi, terfi ettirme
yüküm	mükellefiyet, mecburiyet
yükümlenmek	taahhüt etmek
yükümlü	mükellef, angaje, mecbur
yükümlülük	mükellefiyet
yükünme	tâzim
yükünmek	tâzimde bulunmak
yüreklendirmek	cesaret vermek, teşçi' ve teşvik etmek
yüreklenmek	cesaretlenmek
yürekli	cesur, cesâretli
yüreklilik	cesâret, cesurluk
yüreksiz	cesâretsiz
yüreksizlik	cesâretsizlik
yürürlük	mer'iyet, geçerlilik
yürütme	icrâ
yürütmek	icrâ etmek, tedvir etmek, ifa etmek
yürütmenin durdurulması	tehiri icrâ
yürütülmek	tedvir olunmak
yürütüm	infâz
yüzey	satıh

yüzeysel	sathî
yüzeysellik	sathîlik
yüzgeç	yüzen, misbah
yüz kızartıcı	haysiyetşiken
yüzlemece	vicâhen, yüz yüze gelerek
yüzleşim	muvâcehe, yüz yüze gelme
yüz ölçümü	mesâha-i sathiye
yüzünden	sebebiyle (menfî mânâda)
yüz yıl	asır
yüz yıllık	asırlık
yüzyüze	rûberû

Z

zaman aşımı	mürûru zaman
zamandizin	kronoloji
zamansıra	kronoloji
zamansırasal	kronolojik
zincirleme	müselsel, müteselsil
zoralım	müsâdere
zorba	müstebid
zorbalık	müstebitlik
zorlayıcı	mücbir, icbâr edici
zorunlu	zarurî, mecburî
zorunluk	zaruret, ıztırâr, mecburiyet
zorunluluk	zaruret, ıztırâr, mecburiyet